

Ameg.

GÂNDIREA

GĂMINUL STUD. UNIV
CLUJ
BIBLIOTECA

ANUL IX

No. 8—10

GĂMINUL STUD. UNIV
CLUJ
BIBLI

GÂNDIREA

VOLUPTATE ȘI DURERE

DE

TUDOR VIANU

LEGĂTURILE de cuvinte pe care un poet le întrebuințează mai des, alcătuiesc un semn limpede al impresiilor care l-au urmărit mai statornic. În fața poetului stă tot materialul de expresii al limbei și preferința pe care el o dă unora sau altora dintre ele, rezultă dintr'un intim principiu de selectare, care coincide cu senzația lor lirică predominantă. Există fără îndoială țesături de cuvinte care revin cu insistență, numai pentru că provizia verbală a poetului a fost săracă. Impresia de aproximație chinuitoare care ne urmărește atunci este aceea a unei melodii silită să răsună dintr'o claviatură în care diezii și bemolii ar fi smulși. Dar există fără îndoială reveniri de contexte aidoma sau asemănătoare, care sunt ca niște focare în care se adună razele convergente ale poeziei. A le găsi pe acestea și a le cuprinde în toată întinderea înțelesului lor, înseamnă a încerca să te faci stăpân peste nucleul în care se găsesc condensate virtualitățile mai de seamă ale unei creații.

O împerechere de cuvinte foarte caracteristică pentru Eminescu este aceea care asociază expresia voluptății cu a durerii. Toată lumea își amintește de acel «farmec dureros», în care putem exprima una din impresiile de ansamblu ale operii sale. Farmecul distilat din jale este unul din afectele eminesciene cele mai tipice și care se silește să revină în noi, oricâteori încercăm să ne reamintim, nu amănuntele, nu imaginele sau situația psihologică particulară dintr'una sau alta din poeziile sale, dar acel efect de totalitate care se înalță din ele ca un abur subtil și le învâluie ca o atmosferă.

« Farmec dureros » este numai una din împerechierile de cuvinte prin care se exprimă această emoție centrală și revelatoare a poeziei eminesciene. Imbinarea « dulce jale » sau locuțiunile « dureros de dulce », « fioros de dulce » sunt altele. Astfel de asociații de termeni sunt într'atât de adaptate intuiției lirice care nu l-a părăsit pe poet niciodată, încât le putem întâlni și în primele sale poezii. Bucata « O călărire în zori », anunțând în alte privințe atât de puțin creațiile viitoare, vorbește de pe atunci de un cânt dulce și jalnic. Din aceeași epocă, oda « La Heliade » asociază și ea cântarea dulce a lui Eol cu jalea silfelor care vin să se culce, în timp ce « La o artistă » reține nuanța unor « cânturi dulci ca un fior ». Din primul moment, spontaneitatea naturală a poetului scoate așadar la lumină acea intuiție muzicală a lumii, plină de mister, de farmec și de durere care alcătuiește adâncul însuș al lirismului eminescian și pe care timpul nu va face decât s'o adâncească și s'o rafineze.

Asociația dintre expresia voluptății și a durerii se produce la Eminescu în trei împrejurări, cu prilejul muzicii, al iubirii și al morții. Cele din poeziile adolescenței, despre care am amintit, aparțin primei categorii. Dar și mai târziu, când în « Făt-frumos din Teiu », cornul se aude pentru întâia oară în poezia lui Eminescu, dulcele său glas îi răsună poetului « fermecat și dureros », iar în « Lasă-ți lumea », de data aceasta nu glasul cornului, dar ecoul cu care pădurea îi răspunde, îi sună poetului în acelaș fel.

Iubirea este însă emoția care folosește cele mai multe din contextele despre care e vorba aici. De reținut este însă că de cele mai multe ori ele nu intervin când e vorba de iubirea bărbatului, ci mai ales atunci când prin ele se exprimă dragostea femeiei. Astfel demonia bărbatului din « Inger și Demon » trezește în iubita lui reflecția și sentimentul: « Ce pu-

ternic e — gândi ea cu — amoroasă dulce spaimă!»! In « Strigoii », iubita este aceea care găsește cuvintele de dragoste: « La's să mă uit în ochi-ți ucizători de dulci ». In « Povestea Teiului » apariția lui Făt-frumos umple inima Blancii cu un « farmec dureros ». In « Luceafărul », Cătălina pronunță cuvintele exaltării: « Mă dor de crudul tău amor — A pieptului meu coarde ». In « Scrisoarea III », pe buzele femeii vin cuvintele: « Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o... » Iar în « Scrisoarea IV », mărturisirea de dragoste a femeiei abundă în acelaș sens: « Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i », « Și cu focul blând din glasu-ți tu mă dori și mă cutremuri ». Numai în « Călin », aceeaș emoție, pe care am avea dreptul s'o considerăm după natura ei femeiască, este atribuită bărbatului, care exclamă: « Și când inima ne crește de un dor, de-o dulce jele ».

Ne va apărea mai târziu cât de semnificativ este faptul că voluptatea se asociază acum cu izvorul însuș al durerii. « Oda » în metru antic vorbește nu numai de o suferință, « dureros de dulce », dar și de « voluptatea morții », în timp ce în « Peste vârfuri trece luna », sunetul cornului răspândește în sufletul poetului o contagiune subtilă și mortală. Acest sunet se pierde și el se aude:

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemângăet
Indulcind cu dor de moarte

Atâtea mărturii culese în opera poetului, dela primele sale încercări și până la realizările definitive de mai târziu, ilustrează un sentiment constant. Să spunem că durerea resimțită ca o voluptate, Eminescu o împarte cu mulți poeți romantici, deși o nuanțează în felul său propriu și caracteristic. In această privință numai alegerea este grea, pentru că materialul se oferă din abundență acelora care parcurg cu oarecare atenție textele romantice. Aici ne putem mulțumi însă cu puține exemple.

Iată de pildă pe René, eroul lui Chateaubriand, mărturisindu-și sentimentele încercate la moartea tatălui său. « Nu puteam crede, își reamintește el, ca acest corp neînsuflețit să fi fost autorul cugetării mele; simțeam că ea trebuie să-mi vie dintr'un alt izvor și, într'o sfântă durere care se apropia de bucurie (une sainte douleur qui approchait de la joie), speram să mă pot uni într'o zi cu spiritul tatălui meu ».

Amestecul suferinții cu fericirea a vibrat în sufletul romanticului Tieck, printre cei dintâi. Caracteristică este de pildă poezia « Indoială » (Zweifel): « Sunt oare dureri sau bucurii care îmi străbat pieptul? Vechile dorințe apun și mii de flori noi înfloresc ».

Sind es Schmerzen, sind es Freuden,
Die durch meinen Busen ziehn?
Alle alten Wünsche scheiden,
Tausend neue Blumen blühen.

Și mai departe: « Bate, inimă năzuitoare. Curgeți, lacrimi. Bucuria nu e decât o durere mai adâncă. Vieța e un mormânt întunecat ».

So schlage denn, strebendes Herz,
So fließet denn, Tränen, herab,
Auch Lust ist nur tieferer Schmerz,
Leben ist dunkles Grab.

Presentimentul vieții liberatoare de dincolo a îmbinat de atâtea ori senzația voluptății cu gândul morții la Novalis. In « Hymnen an die Nacht », un cântăreț venit de pe țărmurile grecești în Palestina, anunță că blândul geniu al morții, pe care grecii îl înfățișau ca pe un tânăr cu facla aplecată, re trăește acum în Isus, simbol al morții învinse, al unirii de dincolo de moarte. « Tu ești tânărul, îi spune el, care de multă vreme stă într'o adâncă meditație pe mormintele noastre. Semn mângăetor în întunecime, bucuros început al unei omeniri mai înalte. Ceeace ne-a încovoiat într'o adâncă tristețe, ne atrage acum cu o dulce nostalgie (süßer Sehnsucht). Vieța cea vecinică s'a vestit prin moarte: tu ești moartea și sănătatea ne vine abia prin tine ».

Frenezia dionisiacă a morții revine în « Immurile » lui Novalis și altădată. In presen-

timentul cufundării în marea noapte, în vraja desfacerii de cele mărginite, iubita vorbește prin glasul poetului: « Orice durere va deveni odată un spin al voluptății ».

...jede Pein
Wird einst ein Stachel
Der Wollust sein

« Puțin timp încă și desfăcându-mă, voiu zăcea beată în sânul iubirii. Vieța 'infinită unduește puternic în mine. De sus privesc jos, către tine. Pe acea colină strălucirea ta se stinge. O umbră aduce coroana cea răcoritoare. O, soarbe-mă cu putere, iubitul, pentru a putea să dorm și să iubesc. Simt valul morții care întinerește, sângele meu se preface în balsam și eter »!

Ich fühle des Todes
Verjüngende Flut,
Zu Balsam und Aether
Verwandelt mein Blut.

Tot în « Immurile Noptii », « fiorul dulce » eminescian apare în proprie expresie: « In-finit și tainic ne pătrunde un dulce fior și mi se pare că din depărtări adânci răsună un ecou al doliului nostru ».

Unendlich und geheimnisvoll
Durchströmt uns süsser Schauer;
Mir deucht, aus tiefen Fernen scholl
Ein Echo unserer Trauer.

Nu numai gândul eliberării prin moarte produce în sufletul lui Novalis această grupare de sentimente contradictorii, dar și cufundarea în trecutul dispărut. Astfel « Cântecul religioase » (Geistliche Lieder) vorbesc despre « acela care privește în icoana timpurilor trecute ca într'o prăpastie adâncă, în care din toate părțile îl atrage o dulce durere (ein süßes Weh) ».

Wer in das Bild vergangner Zeiten
Wie tief in einen Abgrund sieht,
In welchen ihn von allen Seiten
Ein süßes Weh hinunterzieht.

Pentru a încheia cu câteva exemple în legătură cu conexiunea fericirii și a suferinții în iubire, iată pe Hyperion din romanul liric al lui Hölderlin povestindu-și dragostea sa cu Diotima. « E un ciudat amestec de fericire și inimă grea (Seligkeit und Schwermut), când mi se arată astfel, că ne găsim în afară de granițele vieții obișnuite ». Visurile nopții de iubire au dispărut acum pentru Hyperion ca « frumoasele stele ale cerului și numai voluptatea dorului (die Wonne der Wehmut) mărturisește în sufletul meu despre ele ».

În același fel, întrunește Tieck voluptatea durerii în iubire și în năzuința către moarte, într'o strofă care rezumă parcă toate nuanțele amintite aci. Este vorba de una din strofele poeziei « Die Blumen », când vorbind despre flori, poetul le atribue prin alegorie, sentimentul: « Bucuria lor cea mai înaltă este să se mistue de dorul celor iubiți, să se transfigureze prin moarte și să piară într'o dulce suferință ».

Das ist ihre höchste Freude,
In Geliebten sich verzehren
Sich im Tode zu verklären
Zu vergehen in süßem Leide.

Imbinarea voluptății cu a durerii are o însemnătate deosebită în romantism. Ea este un document și o ilustrație a acelei culturi a sentimentului, pe care romanticii au instaurat-o. Vieța practică resimte fericirea și suferința ca pe niște valori care se opun și se resping. Această opoziție nu are însă un sens decât pentru vieța practică. Dacă romantismul a reușit să le îmbine, cum atâtea exemple ne-o pot dovedi, împrejurarea se explică prin faptul că el adoptă față de viața sentimentală o atitudine estetică, în care valorificarea ei practică nu mai joacă nici un rol. Sentimentul nu mai e trăit, ci degustat. El este resimțit ca un izvor de energie, de abundență și expansiune lăuntrică, fără nici o considerare pentru realitățile în raport cu care, el ar trebui să fie căutat sau evitat într'unul singur din felurile sale posibile. Romanticii sunt niște esteți ai vieții sentimentale și polii opuși ai acesteia din urmă găsesc la ei calea pe care se pot apropia și contopi.

Pentru a exprima această sinteză de tonuri sentimentale deosebite, romanticii germani am văzut că întrebunțează două cuvinte: « Wehmut » și « Sehnsucht ». « Wehmut » este afectul complex în care durerea este sugerată de pierderea unui lucru sau a unei ființe iubite, pe când fericirea provine din posesiunea lor în amintire. « Sehnsucht » este însă durerea unei lipse pe care vieața n'a împlinit-o, dar pe care o poate împlini în viitor, ceea ce îndulcește durerea inițială și îi crează fizionomia complexă. În pasagiile citate, năzuința către unirea de după moarte devine la Novalis « süsse Sehnsucht », iar pentru Hölderin, aspirația către farmecul pierdut al iubirii este « Wonne der Wehmut ». În românește aceste nuanțe se regăsesc deopotrivă în « dor », a cărui îndoită intenție se îndreaptă și către trecut și către viitor: cineva poate resimți dorul de cele ce au fost și de ce ar putea fi. Cuvântul românesc a întrunit laolaltă aceste două situații sufletești și sfera sa este mai întinsă.

« Farmecul dureros » al poeziei eminesciene este așadar nu numai o categorie sentimentală romantică, dar și « dorul » poeziei populare. Aceasta se poate afirma în teză generală, pentru că în realitate, Eminescu adâncește și interpretează « dorul » popular într'un fel care îi aparține și asupra căruia ne vom opri. Dar faptul că el ocupă un rol atât de însemnat în opera poetului nostru, se explică prin aceea că el este tocmai punctul în care se întrunesc înrăuirile formației sale cu vâna care urcă din straturile adânci ale inspirației populare și poate din acele amintiri care sunt depuse în sânge. Armonia dintre cultură și natură este temeiul care asigură poeziei lui Eminescu caracterul ei de realizare definitivă și importanța pe care « farmecul dureros » o dobândește în cuprinsul ei este una din ilustrațiile acestei armonii.

Dacă însă « farmecul dureros » sau îmbinările asemănătoare de termeni pot fi apropiate de « dorul » poeziei populare, de ce preferă Eminescu pe cele dintâiu? Nu poate fi îndoială că această analogie se oglindea undeva în spiritul lui Eminescu, după cum o dovedește versul: « Și când inima ne crește de un dor, de o dulce jale », unde, după structura gramaticală a versului, « dulce jale » explică pe « dor ». De ce însă expresia analitică este preferată cuvântului sintetic? Dacă recitim pasagiile, din care sunt extrase contextele amintite mai sus, vedem că ele nu aparțin acelor bucăți în care poetul vorbește în numele său, la întâia persoană, ci acelor în care el descrie sentimentele altor persoane, ale femeii din « Scrisoarea IV » și din « Inger și Demon », ale Cătălinei și Blancei, ale iubitei lui Arald din « Strigoii », ale lui Călin, ale codrului în « Lasă-ți lumea ». Excepție fac numai contextele din « Odă » și cele din « Peste vârfuri trece luna », care alcătuiesc însă tot cântecul unui personaj deosebit de poet și anume al unei femei, al Anei din drama istorică postumă « Bogdan Dragoș », pe care versiunea independentă din « Poezii » o reia și o modifică în câteva puncte. Generalitatea rar desmințită a acestei condiții arată că Eminescu se comportă în toate aceste împrejurări ca psiholog al unor stări sufletești străine, silit să le amănunțească și să prefere deci expresia lor analitică. Dar afară de aceasta, nu este oare funcțiunea poetului să pătrundă sub cuvânt în intimitatea stării pe care acesta o denumește, să ne împingă mai departe către miezul lucrurilor, să ne reveleze raportul de elemente trăite și să ne înfățișeze astfel în locul cuvântului comun, care adeseori mai mult acoperă decât desvăluie sensurile intuitive, expresia compusă care poate face mai bine acest serviciu? În sfârșit, « farmecul dureros » este o modificare a dorului și expresia trebuia rezervată.

Faptul că « farmecul dureros » sau termenii asemănători intervin de cele mai multe ori în scenele de dragoste, ca o expresie a sentimentelor care agită atunci personagiile, mai are și o altă semnificație. Am spus că « dorul » este emoția complexă în care durerea pierderii sau neîndestulării se complică cu fericirea unei posesiuni recucerite din trecut sau proiectată în viitor. Aceste două sentimente se găsesc la Eminescu, ba chiar ele alcătuiesc conținutul acelor dintre poeziile sale, în care poetul vorbește la prima persoană. Nu însă în aceste poezii « farmecul dureros » intervine.

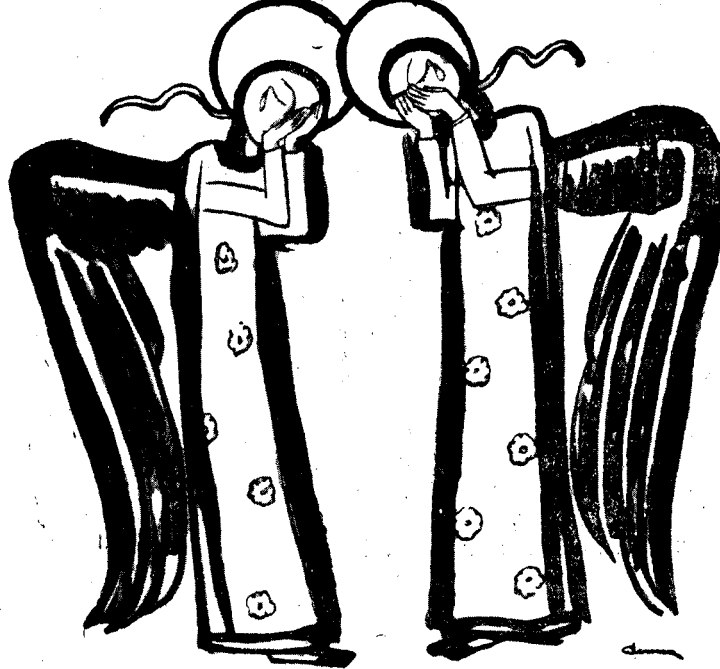
Lirica erotică a lui Eminescu adoptă așadar mai multe categorii. Mai întâiu, poeziile în care răsună chemările iubirii, acelea în care aspirația către posesiunea viitoare este umbrită de lipsa prezentă. O astfel de poezie este « Lacul » sau « Dorința ». În aceasta din urmă, durerea absenței nu este formulată, dar ea o învâluie în întregime cu umbrele delicate ale reveriei. Mult mai reprezentată este cealaltă categorie, în care durerea pierderii se îndulcește în prezentul imaginației. La acest pol se grupează, cu o dozare variată a tristeții și mângâerii, marea majoritate a poeziilor de dragoste ale lui Eminescu, precum « De parte sunt de tine », « Pe aceeași ulicioară », « Atât de fragedă », « Freamăt de codru », « Și

dacă », « Din valurile vremii », « Când amiririle », « S'a dus amorul », « Pe lângă plopii fără soț », « De ce nu-mi vii ». Foarte interesante, printre acestea sunt unele poezii ca « Despărțire », « Adio », « Te duci », unde în momentul despărțirii, poetul trăește farmecul care acum se risipește ca pe un eveniment al trecutului și îi dă perspectiva necesară dorului. În « Floare albastră », scena de dragoste desfășurată în prezent este la sfârșitul poeziei, odată cu plecarea iubitei, proiectată în trecut și cufundată astfel în atmosfera vapoasă a nostalgiei. « Floarea albastră » este un simbol împrumutat și el romantismului. Heinrich von Ofterdingen în romanul lui Novalis, căruia îi împrumută titlul, pornește să caute floarea albastră, adică infinitul peste care poetul trebuie să se facă stăpân. « Floarea albastră » este pentru Novalis simbolul unei aspirații turburătoare, a nostalgiei către îndepărtata patrie a poeziei. Înțelesul simbolului este la Eminescu mai puțin special, pentrucă el nu răsfrațe decât iubirea pierdută, dorul orientat către trecut, una din atitudinile de căpetenie ale eroticei lui Eminescu.

Am spus că « farmecul dureros » nu apare niciodată în aceste poezii ale aspirației și nostalgiei, ci numai în acelea în care personagiile scenelor de iubire îndreaptă unele către altele sentimentele lor. Nu cumva atunci « farmecul dureros » este deosebit printr'o nuanță, dar printr'una plină de însemnătate, de « dorul » poeziei populare, de « Sehnsucht »-ul și de « Wehmut »-ul poeziei romantice? Dorul despre care « farmecul dureros » ne vorbește nu se îndreaptă nici către trecut, nici către viitor, ci către fuziunea prezentă și întregă. « Farmecul dureros » este un dor metafizic. El este aspirația de a ieși din forma mărginită și proprie. El este năzuința de a realiza scopul ultim al voluptății, posesiunea infinită și totală, dar amestecată cu durerea că această năzuință nu poate fi îndeplinită niciodată. Farmecul iubirii este dureros pentru personagiile lui Eminescu, pentrucă ele îl resimt până la adâncimea în care se desvâle eterna caducitate a amorului, firea ei veșnic nesățioasă. Câtă vreme obiectul iubirii se găsea proiectat în trecut sau în viitor, el exista încă într'una din ipostazele posibilului și aspirația către el nu putea avea acea energie care se învecinează cu distrugerea și pe care o dobândește acum, când prezentul scenei și confruntarea sentimentelor pune în lumină adâncul ei fără fund. Deaceea cuvintele iubirii revin aiudoma când este vorba de emoția muzicii și de ispita morții. Nelămuritul unui singur sunet clar și prelung, ca o întrebare fără răspuns a tăcerii, agită sufletele cu goana după o formă și o îmbrățișare imposibilă. Chinul unei voințe deapururi îndreptată către tot ce este cu neputință de ajuns, nu se poate liniști decât în moarte. Deaceea înalță poetul glasul limpede al « Odei » sale, pentru a lăuda apropierea morții ca o întoarcere a omului către sine, din rătăcirile și încordările absurde ale dorului.

Pentru Schopenhauer diferența pe care o introducem între voluptate și durere este o iluzie. Privirea filozofului știe să distingă unitatea lor profundă. Sunt în această privință unele reflecții adânci în « Lumea ca voință și reprezentare ». Iată pe una din ele: « Sub impulsia violentă a voinței dela care își deține origina și esența sa, omul se aruncă asupra voluptăților și plăcerilor, le îmbrățișează cu toate puterile sale și nu-și dă seama că prin acelaș act al voinței a cuprins și îmbrățișat toate durerile vieții, toate acele chinuri la înfățișarea cărora se înfiora mai înainte de groază ». Asociația expresiei voluptății cu a durerii îi permite în acelaș fel lui Eminescu să presintă unitatea lor, fenomenul pur al voinței de a trăi, al acelei tensiuni necurmte și fără de răgaz, deopotrivă cu sine în fericire ca și în durere și care alcătuește esența vieții și în acelaș timp tema lirismului eminescian.

Am spus că pentru simțul comun suprema durere și voluptate sunt termeni care se resping. Dacă totuș poetul îi adoptă laolaltă, împrejurarea provine din faptul că, întocmai ca toți romanticii, el nu se simte legat de opozițiile logice și că pe calea aceasta, el poate să pătrundă mai adânc în viața sentimentului, până la rădăcinile lui iraționale. « Farmecul dureros » aruncă deci o sondă în adâncime. Asociații de termeni antinomici a mai folosit Eminescu și altădată, când în « Scrisoarea I » sau în « Rugăciunea unui dac » a executat un fel de joc al conceptelor paralele și opuse, înfățișându-ne începuturile de negândit ale lumii, când ființa nu exista, deopotrivă cu neființa sau când unul și totul se implicau în unitatea care nu cunoscuse diferențieri. Aceaș tendință care îl îndruma pe poet către origina lucrurilor, îl conduce acum în substructura sufletului și ceea ce rezultă este sentimentul unei adâncimi, nedeslipit de lectura operei sale.

S E P T E M B R I E

DE

LUCIAN BLAGA

PRIN ceasul verde-al pădurii
otrăvuri uitate adie.
Cresc lângă ochiuri ciudate
brânduși cu viață târzie.

Cântecul vechiu înc'odată
vreă șipotul să și-l învețe.
In umedul mușchii mi se 'mbie
păreri șterse — de tinerețe.

Mari turme cu clopote vin
prin amurgul gorunilor sferici,
în codru stârnind ca un svon
de trecute pierdute biserici.

Inalt unicorn fără glas
s'a oprit spre-asfințit să asculte.
Subt bolțile-adânci mă omoară
pădurea cu tûlnice multe.

P L A J Ă

DE

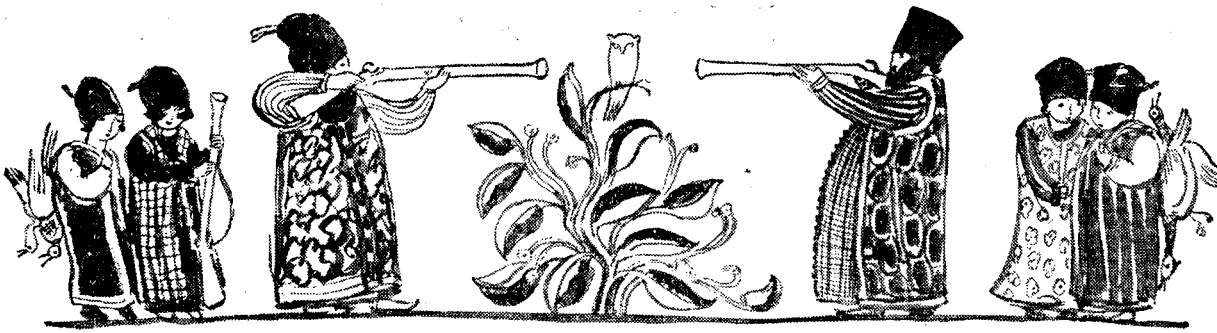
LUCIAN BLAGA

PLATANII suri și cedrii 'n mare
semințiile-și adapă.
In larguri vinetele brazde
se 'ntind sub pluguri mari de apă.

Văzduh și port, pescari și vameși
au ațipit în spațiul cald.
Vântul alb c'un ochiu se caută
de-aici pe țărnul celălalt.

Ins pierdut în ceasul rar
te uiți prin spinii dela ușă:
oameni goi zac în nisip
tăcuți, ca 'n propria lor cenușă.

In joc cu piatra câte-un val
și-arată solzii depe pântec.
Intre slavă și veninuri
te 'ncearcă boala ca un cântec.

PĂRERE

DE

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

POETULUI VOICULESCU

DELA un timp un vizitiu în poartă
Și-oprește caii, și mă chiamă, spîn
Și hitru și ciapcîn și beat la toartă.
Obrazul tot i-i numai ciupitură,
Și-și scui pă și se scarpină în sîn,
Mă chiamă, se răstește, face gură,
Și-atît de multă grije iacă-mi poartă
De par 'că nu e slugă, ci stăpîn.

Și-oprește armăsarii, din harapnic
In geam mi-asvîrle semne de 'ntrebare,
La ceas mai trage cu un ochi satrapnic,
Și scui pă și înjură lucru mare;
Obrazul tot i-i numai ciupitură
Și-i spîn și dă din cînd în cînd un chiu,
Și nu mai tace, în sfîrșit, din gură
De par'că e stăpîn, nu vizitiu.

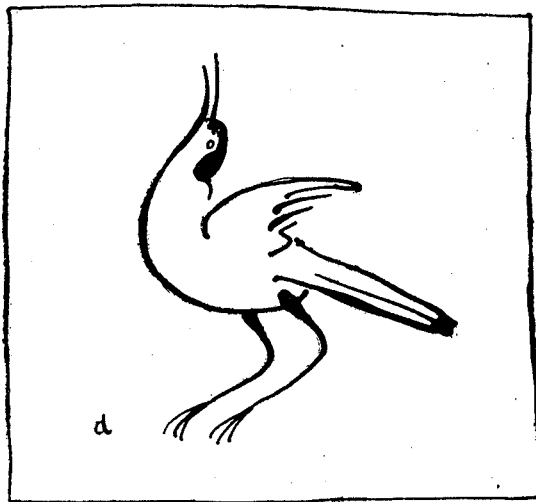
Din nasul roșu ca un ciob de schije
Mai moșăe — respir! printre hirtoage
Mai caut un minut, c'o să mă roage
Din nou să vin, ciapcîn e, și-are-o grije
De mine lucru mare, și e spîn,
Cu fiecare zi răboju'ncarcă
Simbrie pe nimic, da-i bun, de par'că
Nici nu e vizitiu, ci chiar stăpîn.

Cînd doarme, din copite, telegarii
Dau zor, și mă pudrează cu scintei,
Ca pînă'n pat la mine dela ei
Să facă punte toți țîntarii.
Și 'n zori cînd somnu-i orișicum, mai dulce
In loc să meargă omul să se culce,

Cu biciu-mi scoală stelele din piept,
Și mi le mină turmă de gingării
Pe căi cu urmă rece ca de sănii,
Și-aceasta numai ca să stau deștept
Și ca în mine spaimete să pregete.
Din nasul roșu ca un ciob de schije
Strănută - apoi, troznește scurt din degete
Duhnește încă-odată a rachiū,
Și iar mă chiamă, și-un minut, cu chiu
Și vai mă mai așteaptă — are-o grije
De mine, bietul, că de-asurdă
Pe semne nu e omul vizitiu.

Printre hîrțoage gîndul iar îmi zburdă
Și vreau s'ajung la litera cea mare,
A șaptea, sau a noua, sau a treisprezecea,
Din alfabetul ținerii de minte;
Dar fruntea cînd să-mi odihnesc pe recea
Din urmă lespede - a citirei, buchea
Imi fuge, fiind-că, rezemat în muchea]
Trăsorei, vizitiu-mi scoate-un dinte
Și îmi rînjește, și îmi strigă: drege-te
La față și la duh! — și-mi dă, ciupit
Cum e, de țuică și vărsat, un chiuit,
Și 'njură iar, troznește iar din degete
Și blestemă că nu mai vin odat'
Deși e, pur și simplu, un argat.

Și rîde! Și ar vrea să mă descoasă.
Pe codiriște orele'mi încarcă,
Și-o 'nfige 'n capră - așa de svelt, de par'că
Ea numai bici nu e, ci mai frumoasă
Pe cer ca orice curcubeu, o coasă.

DIN ÎNSEMNĂRILE LUI SAFIRIM

DE

N. M. CONDIESCU

- Ce-a spus mă? ..
— A zis că...
— Ce-a spus, mă boule?
— A zis că...: mai va până la sfârșitul luni.
— Piei! — creatură nemernică! ..

Și Nenea Grigorie, — înalt și spătos cât un grenadir muscălesc, — sălta după scaun, în chip de amenințare. Toader gușatu, își ferea, cu brațul făcut scut, partea amenințată a capului, bolborosind, — cu buze înspumate și mormăeli de urs: « De ce? .. De ce? .. Să nu dai! .. » și dădea buzna, afară.

Scena aceasta, la care, — copil de vreo patrușprezece ani pe-atunci, — am fost adeseori de față, se repeta în fiecare Sâmbătă, cu acelaș dialog, aceleași gesturi și același rezultat negativ. Nenea Grigorie, după ce măsură, înfierbântat, odaia, dând sacadat din cap, înainte și'n spre dreapta, — tic iuțit și repezit violent la supărare, — își cârpea singur două palme sdravene, apoi, congestionat, se reazeza gâfâind pe scaun, își răsucea o țigară din pacul de mahorcă clasa III-a: « tutun tocat cu barda, iute, — cum zicea dumnealui, — să-i simt tăria până'n măruntaie », — da drumul bușneagului de fum, înjura de « Busoiocul mășii, viața asta parșivă... ». apoi, apuca creionul, bontit la un cap ca plavazele dulgherești și tocit în dinți la celălalt, și-și continua, încordat, problema de trigonometrie.

Trei băeți avusese boerul Tache Mărcuș, zis Chelu, — fratele bunicului meu dinspre partea tatii, — : pe nenea Tache, Nenea Grigorie și Nenea Cristea, așa-i neneam noi, copiii.

Boer Tache, muncise din greu toată viața ca să-și sporească averea rămasă dela părinți. La 80 de ani, — cât avea când am început eu să-mi dau seama de rosturile neamului meu, — era putred de bogat: moșii, păduri, case și prăvălii în oraș, și bani la sipet, bani de aur, în săculețe multe. Era om umblat și cetit. Fusese bărbat frumos, mândru de obârșia lui boerească. Avea evlavie pentru « sângele albastru, care-i ca vinul, — spunea dânsul, — cu cât îi mai vechiu, cu atât îi mai limpede și mai gustos ». Reacționar, ura democrația deșăntată, care nu putea, să dureze nimic temeinic, deoarece « Cu țiganii, orice-ai face, tot la țigănie ajungi... » și ofta după vremurile când « bătaia la tălpi, trimetea minte la cap ». Avea o ură neîmpăcată pe popi, pe băcani și pe cârciumari. Bătrânețea îi sleise treptat puterile. De vreo câțiva ani, sta mai mult întins în pat, cetind romane și pufând tot timpul dintr'o pipă lungă. În celălalt pat, sta turcește, aproape toată ziua, Tușa Trănuța, — soția lui Boer Tache, — uscată ca o smochină și răbojită harcea-parcea pe chipu-i pergamentat. Ochii ei mici, cu sclipiri de diavol, cercetau neastâmpărați până'n străfundurile oamenilor și-ale lucrurilor. O găsiai totdeauna, cu o perină mare nainte-i,

făcând, până la năuceală, pasențe, cu niște cărți soioase de vrăjitoare. Din când în când, flutura printre buze un fel de oftat cu șuer, punea cărțile pe perină și-și ștergea ochelarii ei de milionară, legați la încheieturile rupte cu ață albă. Apoi, își relua pasența, fluturând iarăș cu șuerături, printre buze: « Muică, muiculița mea ». În odaia cu mobilă bătrânească de nuc, cu macaturi și suluri roșii pe pături, cu cele două sipete de fier, lăcătuite zdravăn, păstrătoarele agonisitei boierului Tache; cu pendula de onix, de pe sicriul plin de fotografii mucegăite, în rame de argint, plutea aerul greu, cu mirosul special, — de tămâie și iarbă uscată, — al bătrâneții. Seara, sub lumina lămpii cu abajur la care cetia boier Tache, lucrurile își încremeneau umbrele pe pereții albi ai odăii, în care nu mai via decât pufăitul din pipă al boierului și fluturarea șuerătoare a coanei Trănuța: « Muică, — muiculița mea. . . » La nouă, întunerecul se lăsa peste tot catul de sus al casii. Din grădina imensă, cu pomi roditori, răzbia, din când în când, lătratul răgușit al lui Adolf, — un câine bătrân și jegos, paznic neputincios al poamelor, — spre marea enervare a lui Nenea Grigorie, care trântea creionul, accelera ticul obișnuit și înjura de mama focului, « casa mucegăită în care robia ». Și lampa, în cămăruța de jos, se stingea târziu, pentru ca o alta să se aprindă în odaia alăturată, — a lui Nenea Cristea, — care după ce hoinărise toată noaptea, venea în spre ziuă, să se culce.

De Paști, de Crăciun și de anul nou, eu și cu Matei, ne duceam să sărutăm mâna Unchiului Tache și Tușei Trănuța, și să le zicem « La mulți ani ». După ce ne săruta cu buze înghețate, boerul vâra mâna-i tremurândă sub perină, scotea o pungă de piele rusească, îi deschidea baerile tacticos, — cu opriri, — sfredelindu-ne cu ochii lui de sticlă verde, apoi ne punea în mână câte doi poli de aur. Banii aceștia, — ispititori de frumoși, — îi lua tata ca să ni-i pună în « pușculiță ». În realitate, pentru bietul om nevoiaș și încovoiat sub povara traiului, cei câțiva napoleoni veniți pe calea aceasta, de trei ori pe an, — bașca zilele noastre de naștere și nume, — îi erau de mare ajutor. « Pușculița » în care, timp de vreo zece ani s'ar fi adunat bănet bun, am găsit-o la moartea tatii, goală.

Mi-amintesc acum, după atâta amar de vreme trăită în toate chipurile, aici în singurătatea codrilor unde-mi sfârșesc restu-mi de viață blestemată, de sfatul tipic, pe care-l primiam dela cei mai mari, la zile mari: « Să fiți cumiști! » Copil, — să fii cuminte înseamnă să faci tot ce ți se poruncește, să primești drept bun, tot ce ți se spune, fără să dai a se înțelege că « știi tu, că nu-i așa » să nu fii obraznic atunci când ar trebui să fii, să nu ripostezi la gugumăniile celor mari, să nu-ți pătezi hainele așa cum și-le pătează ei, să nu minți, așa cum mint ei tot timpul și îndeosebi să-ți stăpânești pornirile cari încep să glăsuiască în tine. Această « cumințenie » te ceartă pentru totdeauna cu sinceritatea, cu libera manifestare a gândului și a gestului pornit din firească nevoie. Adevărații cumiști au fost, mai totdeauna, luați drept nebuni. Cumințenia curentă e fabricată din ipocrizie și minciună.

Boer Tache, nădăduise să aibă bucurii mari de pe urma băeților. Dar ca o pedeapsă târzie și nedreaptă pentru tot ce înfăptuise rău, sângele cu care se fălea, în trecerea lui prin vinele atâtor generații ziditoare de păcate, copiii l-au adăpat cu venin. Ii crescuse cu grijă, cu guvernante străine și dascăli buni, apoi după isprăvitul liceului, i-a trimis să-și ia diplomele în străinătate: pe Tache, l-a trimis la Paris să 'nvețe dreptul; pe Grigorie, la Berlin să 'nvețe ingineria, iar pe Cristea, — răsfatatul, prințul familiei, — l-a trimis la Roma să se ocupe de artele frumoase. După ani de hoinăreală și de risipă, — afară de Grigorie, care și-a luat diploma de inginer, — ceilalți doi, s'au întors, tot cum plecaseră. Mâhnirea bătrânului a fost mare. Tache a intrat slujbaș la primărie, ca să scape de gura boierului, care din « trântor » nu-l mai scotea. Și într'o zi, îi s'a înfipt în suflet, ca un piron, dor năbădăios de ducă: « Trebuie să plec, — oriunde, — dar trebuie să plec; mă duc în America ». A ridicat o sumă mare de bani, — iscăbind fals, pe poliță, numele lui tată-său, — și dus a fost. Bătrânul a gemut, a blestemat șia plătît. Și nu s'a mai știut nimic de Tache. Grigorie, luase slujbă la căile ferate, cu rooo de lei pe lună, leafă de ministru pe vremea aceea. N'a stat decât șease luni. L-au dat afară pentrucă lipsea cu zilele și venia beat la serviciu, — o beție urită, cu pandalii. Iar Cristea, scos din cutie, totdeauna ferchezuit, îmbrăcat după ultima modă, bătea clubul și cafeneaua, iar noaptea și-o petrecea la caféul chantant al orașului, cu un swartz dinainte, morfolind, — dus pe gânduri, — nelipsitu-i trabuc și curățindu-și cu scobitoarea unghiile lungi, ascuțite și îngrijite nevoie mare: « semn de civilizație, mon cher ». Boierul, scârbit de dânsii, le-a dat două odăi jos, le-a hotărît câte patru sute de lei pe lună și n'a vrut să-i mai vadă. De câteori venia vorba despre dânsii, nu-i numia nicicum. Erau pentru dânsul: « Aia cari pândesc să-mi iese sufletul, ca să dea iama ».

— Nene Grigore, te supărăm?

— Nu dragii moșului, voi nu puteți supăra încă pe nimeni, cu adevărat. Voi sunteți încă fragezi și curați, — adică de, — mai știi!? Mai târziu, oamenii au să vă înrăiască șiau să se căzniască să vă facă la fel cu dânșii. Acuma, — dacă sunteți plămădiți din aluat spurcat, apoi. . . veți răsbi toate piedicele și înarmați cu fățarnicia și minciuna, veți ajunge mari și onorați, — nu ca mine, un netrebnic, — adică, veți sbura cât găscă închipuindu-vă că ați atins bolta cerului. Dacă nu, — păcat de voi, — o să v'alegeți cu adevărul, — pur mă! . . . pur! — înțelegeți voi, — și cu ocara, așa cum m-am ales eu, — busoiocul mășii de viață. . .

— De ce?

E, — pentrucă așa a vrut Tartorul lumilor, să pună în mine venin, în loc de sânge. . . Nu pricepeți voi asta!

— Ce scrii într'una Nene Grigorie?

— Prostii. . . iacă mă joc, — voi nu vă jucați? Fiecare cu ce-i place: voi cu jocurile și jucăriile voastre, eu cu țifrele mele. . .

Intr'o zi, mi-aduc aminte că ne-a 'ntrebat:

Ce credeți voi că-i mai de preț pe lume?

Toate răspunsurile noastre l-au infuriat:

— Fariseisme! . . . Formule puse 'n cărțile copiilor, ca să-i schimbe cu timpul în vipere, măăă! . . . Să țineți minte dela Nenea Grigorie, — face-s'ar mușuroiu, — toate bogățiile pământului și toate darurile hărăzite unui om, nu fac două parale dacă'n sufletu lui nu să-lășluește bunătatea și omenia. . .

Il iubeam mult pe Nenea Grigorie. Imi dam seama că nu-i la fel cu ceilalți oameni pe cari îi cunoșteam, că trebuie să sufere și să se chinuiască mult și-l ghiceam, — sub violența cu care-și potolia fierbințelile, — bun și larg înțelegător. Adesea, auziam în casă, spunându-se, cu consternare: « Iar a făcut-o Grigorie. . . Mai bine l-ar lua Dumnezeu! » Și-atunci, imi părea rău și mi-era milă.

Bietul Nenea Grigorie! — Ce diavoli îl vor fi muncit, ce neîndurate strigări, îl vor fi zgduit, atunci când îi se abătea cu îndemn nebun, s'o ia razna, cu apucături și damblale cari nu mai ale lui nu erau, când sta potolit? Cum era cu puțință ca, toată scăpărătoarea lui inteligentă și toată învățătura mistuită cu rost în dealungul unei vieți, să rămână neputincioasă față de chemările și gesturile strigoiului care se trezea într'însul?

Până'n Sâmbăta fiecărei săptămâni, sta liniștit în chiliuța lui întunecoasă, plină de cărți, studiind, calculând, desenând tot felul de planuri. Uneori vorbea singur, cu glas tare și răstit, ca și cum s'ar fi certat cu cineva. În momentele acelea nimeni nu s'ar fi încumetat să intre la dânșul, nici chiar Safta, — o țarancă chipeșă și bine legată, pripășită de copilă în curtea Conului Tache, — mama lui Teodor Gușatu, despre care se spunea, c'ar fi fost făcut cu boier Grigorie. Până'n noapte târziu, — fumând țigară după țigară, — umplea cu formule algebrice coale întregi. Invăluit în nori de fum, urmăria dovedirea a cine știe ce taine, de-al căror rost nimeni n'a știut vreodată. Sâmbăta, de cum cobora soarele spre asfințit, o agitație stranie puneă stăpânire pe dânșul. Ochii îi sticleau ciudat, creștea par'că încă odată decât era, trântea tot ce 'ntâlnia în cale-i, izbea cu picioarele în scaune, spuma cu nările umflata, strângând din fălci cu scrășniri de dinți, — în lup turbat. Țipa la Toader și-l trimetea la boierul cel bătrân să-i ceară parale. Răspunsul era totdeauna acelaș: « mai va până la sfârșitul lunii ». Pentru nimic în lume, Conu Tache, nu le-ar fi dat un gologan peste ceea ce hotărise dânșul, cu dispreț, ca la niște slugi nevolnice și aceasta numai la întâiu ale fiecărei luni. Odată'n stăpânirea banilor, pleca de-acasă, — cu buzunarele pline, — ca scăpat din pușcă. S'afunda apoi prin mahalale, bătând cârciumile și bând setos în tovărășia lucrătorilor de pe la binale, a precupeților și a tot soiul de lume fără căpătăiu. Se simția fericit, — pe semne, — printre acești oameni mărginiți, brutali și murdari, pe cari — de bună seamă, — îi iubea pentru simplitatea lor animalică, pentru redusele lor năzuinți și pentru umilele bucurii pe cari le cereau vieții. Cu tot sângele lui aristocratic, se simțea de-ai lor, — prin cine știe ce îndepărtate începuturi, — savurând voluptos puțința coborîrii până la felul lor de înțelegere și bea, — bea svântând cu « frații » cărora le povestea lucruri cari, pentru dânșii, păreau năzdrăvănii de pe alte tărâmurii. Apariția lui prin acele locuri stârnăia explozii de bucurie printre obișnuiții cârciumilor, iar copiii dau sfoară c'a venit « boierul cel năuc, și se țineau droaie după dânșul, cerându-i, cu miorlăeli prefăcute, bani. El le 'mpărția gologani, vorbindu-le de sentințe de cari ei râdeau. Târziu de tot, Grigore poposia în ultima căr-

ciună necercetată, însoțit numai de haimanale, — oamenii cu treburi neîncumetându-se să-și piardă toată noaptea. În atmosferă acră și putredă a încăperii, încărcată cu miros de drojdie și de nădușeală, Grigorie, palid și îmbrobdat rece pe frunte, asculta pierdut, cântecul scârțit de vreun țigan jegos din dibla-i spartă. Repezind ticu-i obișnuit, — cu atâta violență, de par'că te-ai fi așteptat să-i sară capul din grumaji, — repeta cu duioșie « Fraților, mea culpa! mea culpa. . . » și ridica mâna dreaptă în sus, în chip de întărire a celor spuse, prin jurământ. Haimanalele râdeau, cunoscând pe de rost damblalele «Cneazului» cum îl botezaseră. Când aburii băuturii îl răzbiau de-abinelea, încețoșându-i privirea și îngreunându-i limba, băieții începeau:

— Măria ta, dă-ne leafa. . .

— Ce leafă, bolborosia Grigore.

— Păi, noi de geaba te slujim?

— Voi sunteți niște robi nemernici. . . viermi. . . gănganii puturoase. Robii mei. . .

— Ai Măriei tale, dar dă-ne leafa. . .

— Nu vă dau nimic. . . păcătoșilor! . .

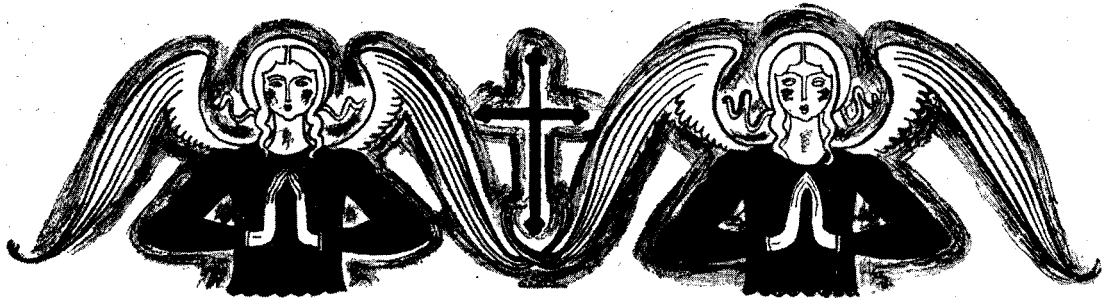
Atunci, — scena se repeta aceeaș, de fiecare dată, — păcătoșii îl luau pe Cneaz la palme, de-i scăpărau obrazii. Opintindu-se din toate mădularele, Grigorie se ridica 'nsfârșit pe picioare și tuna: — Ați îndrăznit să dați în mine? În genunchi, — să vă taiu capul! Robii îngenunchiau la comandă, și-atunci Cneazul, începând să plângă, îngăima:

— Sunteți niște inconștienți și d'aia, vă iert. . . Na-vă leafa! Toți francii și toți gologanii ce i se brodeau la îndemână, îi svârlea Grigorie haimanalelor, cari se încăreau adunându-i. Și nebunia ținea astfel, câteva zile în șir, după care, Grigorie, nemeria acasă, murdar și cu hainele rupte, uneori cu câte un ochiu umflat ori cu vreun deget mușcat sau scrântit. Safta, îl spăla, îl lega la cap, îl culca dojenindu-l cu asprime iar el, ca un copil vinovat, nu scotea nici un cuvânt, oftând adânc și mărturisind cu privirea-i de câine bătut, păcate despre cari știa bine că nu-s, că nu pot fi ale lui, așa, după cum se cunoștea el, că este. A doua zi, se afunda iarăși în studiile și în încâlceala socotelilor lui.

Intr'o zi l-au adus acasă pisălogit rău, cu câteva coaste frânte și cu buzele înroșite de sânge. A bolit vreo câteva zile și a murit cu zâmbet senin pe față, ca și cum ar fi vrut să-și arate mulțumirea că, în sfârșit, a fost liberat de caznele străine pe care o soartă haină i le dăruise.

Boier Tache n'a vărsat lacrimă și nici n'a zis vreun cuvânt. A rămas numai câțeva vreme întunecat. Coana Trănuța l-a jelit pe tăcute, iar rudele au suspinat ușurate: « Bine că se isprăvi și cu nebunu. . . Dumnezeu să-l ierte ». Multă vreme însă, i-a îngrijit și i-a înflorit mormântul Toader Gușatu, care spunea adesea: « Om bun la Dumnezeu, Conu Grigorie, măcar că 'njura. . . trebuie să-i fie iertat toate păcatele. . . ».

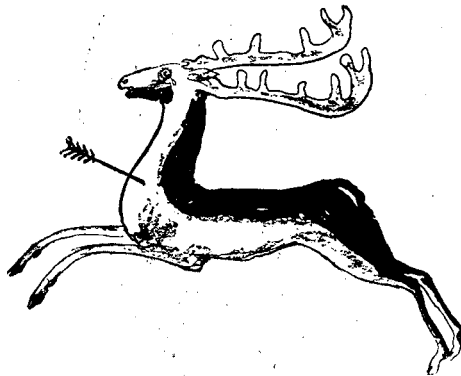

C I M I T I R

DE

ADRIAN MANIU

LA marginea satului mort în târziu
Numai cimitirul e viu,
Cu salcâmi negri legănați în vânt.
Aicea sânt,
Aicea sânt pentru tine,
Aicea sânt pentru tot ce-a fost și nu mai vine.
Noapte bună vouă — pentrucă nimeni nu vă mai spune noapte bună!
Noapte bună — sub o nouă răsărire de lună,
Noapte sub crucile care-au căzut,
Noapte în tot trecutul trecut,
La marginea satului — sau la marginea lumii
In haina de urs a humei
In cântecul liniștilor de stele
In somnul de subt lespezile grele
In așteptarea unei învieri ce nu mai vine,
Nici pentru tine
Nici pentru mine.

G Â N D U L U I

DE

V. VOICULESCU

GÂND slăbănog, deprins numai la șes,
Să calci în pulberea de vorbe tocite;
Gând lesnicios ca o femeie, copilăros la înțeles,
Urmând, lenevos, pârția de tălpi și copite;
Nărăvitule să dormi pe puf de cuvinte
Scoală și gătește-te! Că de-acum înainte
Am să te port prin vorbele cele mai colțuroase
Să te înglodească și să te doară;
Razna, din albia limbii de rând afară,
Pe cărări de piatră, abia siemnite
În graiul cu urcușuri bolovănoase;
Peste praguri de expresii încremenite;
Sus, pe coclauri de munte,
— Un munte de calm și tăcere —
De unde apele au cărat toate vorbele mărunte,
Și unde văzduhul miroase a cimbru și-a miere.
Acolo să ațipești pe stânci de grai tare
Somn sfios, ca fiarele,
În noaptea cu stelele cusute pe ilic...
Să răsai treaz și ciulit odată cu soarele
Neliniștit, ager și voinic...
Și ațintit, prădalnic ca la vânătoare,
La orice foșnet, gândule, să sari în picioare!

OGLINDA FERMECATĂ

DE
ION PILLAT

CELEI RĂMASE

INTR'UN tractir de țară părăsit
Și unde nu venisem niciodată,
In toamnă și 'n tăcere, ți-am găsit
Ovalul pur ca un obraz de fată.

Oglindă, tu, purtând argint pe tâmpile
Și 'n ochii limpezi un trecut întreg,
Cu ce adâncuri sufletu-mi se umple?
De ce vârtej tulburător mă leg?

Răsar din vremi pe apa jucăușă,
Atât de viu și totuș mort demult,
In fața mea — și n'am deschis o ușă,
Și umbra unei umbre o ascult.

Sunt eu, sunt eu — ești tu de altădată!
Ecoul de-azi nu poate da cuvânt
Și stau înlănțuit și, vinovată,
Privirea mea se 'ndoaie la pământ...

Știam un om într'un local de noapte,
Adus puțin din umeri, aplecat:
Nu' pe-o femeie stearpă — ci pe șoapte
Pierdute, din iubirea ce-a uitat.

CĂLĂTORIRE

DE

ION PILLAT

CELUI PLECAT

INTR'UN hotel dintr'un oraș departe,
Un călător, grăbit cum se deșteaptă,
Nedumirit — pe-a visurilor treaptă —
De care țară astăzi are parte;
Și stă buimac și nu mai știe unde
A mai zărit odae, jâlț și masă;
Și dureros, chinuitor l'apasă
Străinul ce 'n oglinda lui pătrunde.
Iși vede 'n ușă, gata, geamantanul.
Aude 'n gară trenurile grele —
Și tot se 'ntreabă cine o să plece.
Se pipăie și mâna lui e rece
Și calendaru 'n zid înghiață anul...

Dar eu mai dorm în miezul vieții mele.

MAICA DOMNULUI DELA MARE

(Sfârșit)

DE

EMANOIL BUCUȚA

MIȘCAREA pânzelor cortinei, pe care o urmărea Bălașa îndărătul lui Lascaride, nu dădea de gol vreun ochiu la pândă. Lumea de-acolo avea prea mult cu ea ca să se mai gândească la lumea de-afară. Se schimbă într'adevăr decorul, pentru jocul pământesc de care vorbise în casă, ca o amenințare, Smaranda. Personagiile trebuiau să fie altele, iar textul, mai mult din tăceri și acțiune. Scena se prelungea în noapte până de unde veneau valurile și mai departe.

Smaranda pregătea totul în liniște. I se părea mereu că pregătește propria ei plecare. Nu era nici înfrigurată, nici înduioșată. Știa că femeile au însușirea asta, să se piardă în treaba pe care o fac și să nu mai fie atunci decât ale ei, fie că e dureroasă, fie că e altfel. Se vede pe ea și vede pe Bălașa sau pe Sultana, la patul de moarte al unei ființe dragi. Bărbații nu voiau să fie de față sau se încruntau prin colțuri, ca să-și dea o stăpânire de sine care le lipsea. Ele ștergeau cu băgare de seamă sudoarea din urmă de pe frunte sau numărau fără să le tremure mâna, câteva picături de băutură adormitoare într'o lingură cu apă. Durerea luă drumul ăsta, al faptei neînsemnate, dar trebuincioase. Iși recunoștea siguranța de-acum și aproape se bucură. N'avea să-i scape nimic. Întreprinderea trebuia dusă la capăt fără nici o schiopătare. Când aveau să prindă de veste cei pe cari îi lovea, să găsească o împăcare chiar în gospodăreasca ei împlinire și în neputința împotrivirii și a schimbării.

Opreanu era inimos și repezit. Nu-l știa de ieri, de-alaltăieri. Trebuia strunit. După ce se plimbase nehotărît cu hotărîrea lui luni de zile, astăzi era numai foc și pară. S'ar fi aruncat în mijlocul lumii, ar fi întins sub nasul unui dușman închipuit pumnii de boxeur poids-léger. și ar fi deschis pârție pentru el și Zorca până la capătul pământului. Ca să-i dea de lucru și să-l astâmpere, îl trimisese după însărcinări mărunte. Avea, mai întâiu, să facă scăpat pe măgăruș în câmpul cu iarbă de alături, de unde era să-l ia a doua zi Suleica și să-l ducă stăpânului. Nu mai avea ce face cu el pe scenă și, fără Opreanu, putea s'o dea de vreo potcă. Trebuia apoi să descopere pe mica Turcoaică și să i-o aducă. Văzuse ce bună ștafetă se pricepea să fie. Era mai cuminte să cheme ea, și nu altcineva, pe Zorca. Și la sfârșit, avea să plece pe urmele dragii lui, care era să coboare în veșminte de împrumut între oamenii Mării. Toate erau gândite fără încurcături sau vorbe mari. Se înșirau între lucruri de toată ziua. Cum mai putea să se aprindă năbădăiosul, și cu ce primejdie să mai dea față?

Ea, la rându-i, schimbă din loc piatra pe care șezuse. Așa avea să se bage mai puțin de seamă că rămăsese singură. Știa că avea să se stăpânească, dar mută la alt stâlp, mai înăuntru, felinarul cel mare, care o urmărea ca un martor și avea s'o ție muștrător în văpaia lui clătinată. Scotea hârțiile cu care putea să călătorească în țară străină și o dăruise isbucnirea nebună de dragoste a omului de pe cheiu. Barcagii trebuie să fi fost și ei pre-văzuți cu drepturile lor. Opreanu, din parte-i, stătea tot gata. Vămile erau ca și trecute. Hârțiile cu timbre și peceti erau să intre în săculeța de mână a Zorchii. Ele deschideau drumuri

iubirii. Iubirea se ivise. Nimeni n'avea să bage de seamă schimbarea. Sau singurul care avea s'o bage de seamă, avea să înțeleagă, să privească lung, până când ochii erau să vadă numai flăcări sau să nu mai vadă nimic, și să tacă. Incepea să uite pe Bălașa.

Crăpa puțin cortina și măsura calea pe care ar fi fost s'o facă ea. Era destul de pustie. Vântul juca pe jos, într'un vârtej fără sgomot, niște foiță venită cine știe cum. Era greu de închipuit că pe acolo avea să se abată cineva, și să oprească pe trecătoare cu vreo întrebare. Trecătoarea era prea sperioasă. Nu trebuia.

Prin îndeletnicirile ei grăbite Marea asvârlea la răstimpuri, cu bubuit de cutremur, câte o trâmbă de spumă. Întârzia puțin deasupra digului ros de ani și de umezeală, albă ca o vedenie a adâncului venită în cercetare, și se retrăgea susurând. Smaranda se întrerupea, ca să se apropie de margine și să se uite. O altă trâmbă urma, se avânta peste capul ei înaltă și subțire, în chiparos de zăpadă cu răsrângerii de aur, care o umbrea o clipă și se surpa după cealaltă. Zidăria asta pusă pe stânci și ridicată împotriva băței apei avea șapte, opt metri. Bătaia apei o întrecea. Mirosea a oarecare hulă în creștere, cu valuri de mare lungime. Barca avea să se strecoare până la Varna tot pe sub ele. N'avea să-i fie chiar ușor. Dar vâslaşii erau îndemânateci și fugarii viteji. Iubirea avea să stea și ea la cârmă, înfășurată în steag, aidoma lui Lascaride de-adineauri. Avea să-i apere mai bine decât știința căpitanului.

Câteodată pe laviță se vedea pe ea, strânsă în mantaua albastră de ploae și cu gluga pe ochi. Cum ajunsese acolo? Și la ce se gândea? Din smucitură în smucitură se afunda într'o lume necunoscută, fără cineva alături, în voia soartei. Marea o împresura de pretutindeni, cu clocotul ei negru; se repezea pe dedesupt, o sălta pe-o creastă și o scăpa scurt, ca trasă de funie, într'o prăpastie mincinoasă. Dacă nu s'ar fi încheștat sdravăn de o stinghie ar fi fost aruncată afară. Jocul valurilor începea numai decât din nou. Un om se oprea din văslit, ca să scoată chiar dela picioarele ei apa. După care, își scuipa fără rost în palme și se apuca icnit de muncă, intrând în măsura celorlalți. Uneori, lopețile, înșelate de o luare pe sus neașteptată, băteau numai aerul ca șase brațe desnădăjduite. Făcea ochi mari și se uita la ele, silindu-se să-și aducă aminte. Dar nu era de adus aminte nimic și aluneca mai departe, în același sbucium zădarnic de vânt și de val.

Suleica se furișă printre pânze și rămase lipită de ele ca o figură în filigrană. Aștepta.

— Ai venit, Suveică mică? zise Smaranda și se coborî de pe colacul digului către mijlocul pieței. O aducea îndărăt din erezurile bolnave. Borangicurile rochiei și ale maramelor fluturată albe de jur împrejur și în sus. Scena se umplu de ele. Parcă nu era singură. Suleica se pierdu de tot în colțul ei.

— Ce-i cu tine? Ori ți-e frică de mine?

Fata nu zicea nimic. Numai ochii peste fire de deschiși se uitau speriați. Trupul stătea să se soarbă la loc, în brocardul cortinei, și să se facă iară ce fusese înainte, o floare în el.

— A, înțeleg! Tu n'ai nici o vină, Suveică. Și n'are nimeni. Fii liniștită și dă-te mai aproape. Nu trebuie să ne-audă oamenii de-afară.

Turcoaica înaintă ușoară pe picioarele goale, cu șalvarii galbeni legați deasupra glesnei. Era un idol mic de aur. Scăpase din legenda de-astăseară și trecea fără voință, la chemare, dela unul la altul din eroi. Ii ajută și ajută întâmplărilor să se deslănțuie. Brățări de-argint bătute cu ciocănașul în căsuțele de sub mal îi sunau la mâini și dădeau singurul sgomot care o însoțea. Smaranda închidea ochii, ca să nu-l mai audă decât pe el și să se simtă și mai mult desfăcută de viața obișnuită. Dela un timp însă clinchetul tăcu și tăcu și ecoul pe care i-l ridicase în suflet. Suleica trebuie că se oprise în fața ei.

— Ce să fac pentru tine? auzi foarte aproape și simți numaidecât o mângâiere pe brațul desgolit, ținut peste piept și ieșit așa din mânecă. Se desmetici.

— A, cum m'ai speriat! Stai lângă mine. Ce fierbinți îți sunt palmele! Am să-ți cumpăr un rând nou de brățări, ca să-ți ție răcoare la brațe.

Suleica uită orice sfială. Gândul gâteli o îmbăta. Se împiedica în limba pe care n'o vorbea decât vara, dar spunea tot ce-avea în cap:

— Să le iei dela Aziè. Are ea unele împletite de trei ori și cu piatră verde.

— Bine. Le știu. Vezi că mai sânt la ea niște bani de săptămâna trecută. Să i le ceri pentru mine și dacă mai e ceva de dat să-mi spuie. Sau dacă nu mai sânt eu aici, să-i spuie Bălașei.

— Pleci, Smarando?

— Da, Suleico.

— Omul rău de-afară e de vină.

— Nu e nici el, nici scrisoarea pe care mi-a adus-o cineva dela el. Numai Smaranda e de vină, Suleico.

— Am văzut că te-așteaptă barca.

— Da, m'așteaptă. Trebuie să plec.

— Și eu am vrut să plec odată ca tine.

— Și tu? Ca mine?

— Da. Venise o corabie cu lemne din Nadol în port. Toți Turcii noștri descărcau. Eu mă dusesem să le dau de mâncare. — Ei! Fugi din drum, gândacule, mi-a strigat căpitanul. Era un om mare, cu fes și cu seleaf peștriț. Ședea pe punte și le poruncea la oameni. Nu m'am uitat la el. Mi-am văzut de treabă. Hamalii mă ocoleau pe la capul podiștii și alergau înainte. — Gândac albastru, n'auzi tu? Aveam feregeaua albastră care e acum la uscat. Și deodată m'am simțit ridicată pe sus și dusă până la barba căpitanului. Avea doi ochi de cadână, codaiți și aprinși. M'a privit puțin. Mă doare fruntea și azi de privirea de-atunci. — De ce nu mă bagi în seleaf? i-am strigat în obraz. Mă strângea cingătoarea de care mă ținea. El a râs, s'a mai uitat odată la mine și mi-a zis: — A cui ești tu? — A nimănui. — Ai să fii a mea. Mergi cu mine. Să-mi dai și mie de mâncare, cum le dai la Turcii tăi. Dar vedeam eu că nu se gândea numai la mâncare. Trei zile a întârziat corabia, după ce descărcase, ca să mă caute căpitanul prin toate casele. Am stat ascunsă la Azië, într'un butoiș, până s'a săturat smintitul și a plecat. De ce nu m'am dus cu el? De multe ori am așteptat de-atunci la mal, dar corabia n'a mai venit. Am auzit pe urmă că omul și-a pierdut fesul cu cap cu tot, acolo la ei, în Nadol. Au fost răscoale prin munții lor și stăpânirea de azi e crâncenă. Ce-aș fi fost acum să fi fost cu el? Și ce rău îmi pare că n'am fost! N'am să mai uit nicio dată pe căpitanul cu ochi de cadână. — Gândac albastru, n'auzi tu? Și dacă aud?

— Uite ce să faci, Suleico. De-aia ți-am trimes cuvânt să vii.

Smaranda vorbea repede. Nu știa cum să curme mai scurt chemarea asta dintr'o gură neștiutoare, prin care se rosteau alte puteri. Cei treisprezece, paisprezece ani ai Suleichii se făceau temuți. Femeia se uita din ea cu ochi copilăroși. Indemna. Ducea de mână. Fiecare Turcoaică e o negustoreasă de iubire. Iși punea înainte propria viață ca o călăuză nevinovată. Te încredeai în atâta stângăcie și te lăsa luat. În ea toate hotărârile se răsturnau. Era ca o barcă prea încărcată, care se întoarce pe-o parte și își varsă încărcătura. Plutea fără rost și săracită. O undă o sălta și alta o spăla. Vorbea aspru:

— Să te duci în odaia noastră, la Bălașa, și să-i ceri pentru mine mantaua de ploaie cu glugă. Să nu uiți: mantaua cu glugă, și s'o aduci aici. Când te 'ntorci, dă pe jos și strigă bărcii lui Lascaride să fie gata.

— Să-i spui ceva și omului rău de-afară?

— Taci și du-te. N'ai să vorbești pe drum cu nimeni și să fii numaidecât îndărăt. Mai ai treabă.

Nu se înșela de bunăvoie? Pregătea într'adevăr plecarea altcuiva? Nu mai era așa de sigură. Până și biata Zorca ajunsese o jucărie în degetele ei înrăite. Toate năzuiau să se facă unelte ale unei fericiri care nu vrea să știe decât de sine. Prea era veselă și ușoară. Puțin îi păsa de fapta care nu era chiar dintre cele aducătoare de cinste. Nu vrea să se cerceteze cu asprimea cuvenită, ca să nu răspundă. Poate că luată de înlănțuirea firească a lucrurilor avea să le lase să se desfășoare fără alt amestec. Avea să se trezească în mijlocul lor și să uite tocmai la sfârșit micul amănunt, care pentru ea, și nu numai pentru ea, era totul, al schimbării de costum și de jucător. Dacă nu mai făcea înlocuirea? Balul avea să se învârtească mai departe, și-i era frică să se uite mai cu băgare de seamă la perechea care se desprindea din el și intra vitejește în calea cu primejdii.

Opreanu și Zorca erau să fie, și-așa, acum sau mai târziu, unul al altuia. Piedicile unirii lor erau din afară. Apoi chiar cunoașterea de toți a legăturilor care se făcuseră, lucra pentru amândoi. Dar ea? Dar ei? Se încreți toată. Nu vrea să se mai vadă amintită alături de Lascaride, și nu putea altfel. Ce fățarnicie! Înainte! Greșala cere doar mai multă îndrăzneală decât dreapta purtare. Aici toate se sculau împotriva și se arătau neînchipuite. Trebuia o amețea cum era cea de acum, pentru ca faptul să se întâmple. Lascaride se lăsase în voia acestei amețeli. Ea se ținea încă. Se ținea călcând cu pașii altora drumul care era al ei. Ca să se răsbune sau ca să petreacă, ticluise toată povestea de astăseară, împingând în nelegiuire

niște omuleți, cari poate niciodată n'ar fi ajuns aci. Nu se gândise că o problemă odată pusă se dezvoltă singură și-și pregătește peste orice piedici deslegarea. Se temea că până în cele din urmă tot ea avea să plece. Plecarea tăia tot și aducea un alt început. Rămânerea nu lămurea nimic. Viața nu era înapoi, ci în față, peste valuri.

Suleica se topise tot așa de neuzită precum apăruse. Ea stătea în acelaș loc, trecându-și prin mână în neștire crucea de aur dela gât. Să fi putut s'o ridice în dreptul ochilor i-ar fi împiedicat să mai privească fără țintă, pentru că priveau înăuntru sau la întâmplări care nu se urziseră încă, și ar fi fost poate scăpată. Unde e acum cetatea și unde sânt mângâierile credinței? Și cum s'a putut să urce în ea o asemenea întrebare? Cunoștea măselele de întunerice din care ieșise. Le îngăduise o întâie dată și iată că acum scrâșneau fără fereală ca într'o casă a lor. Ingerii albi cu cari se plimba prin parcul mănăstirii, fugiseră cu penele aripilor arse. Ispita rămăsese stăpână și o cărărea fără milă.

Crucea era rece și cu colțuri ascuțite. De ce nu se hotăra să și-o apese în piept, să se rănească și să se deștepte? O petrecea numai printre degete și asculta glasul care e în toți și nu s'aude decât în cei rămași singuri. De mult rămăsese și ea singură. Sora Agnes, cu care se ruga îngenunchiată alături în catedrala fără nimeni, decât cu sfinții din vitralii luminați în veșmintele lor albastre și roșii de lumina altui soare decât a soarelui pământesc, era acum tot așa de străină ca unul din acei sfinți. Lumina trecutului numai, se prefira prin ea și o făcea fulgerătoare în mantalele albe.

Glasul se auzea mereu, cu dulceleți prefăcute de arhanghel negru sau cu behăituri de țap din tufă. În piept pot să stea toate împreună, și unele să nu apere, iar altele să nu strice. Așteaptă. Ea nu se mai simțea în stare să puie în cruce focul de altădată. Legătura cu cerul se rupsesse. Infricoșatul semn al biruinței nu mai era decât un mic giuver lumesc, pe care diavolii puteau să-l târască prin ierburile roșii scoase de Mare la țarm, și să-l necinstească.

O desfăcu de după grumaz, trecându-și prin ea maramele și capul împodobit, cași cum ar fi descătușat din acel lanț toată ființa, întoarse ochii, de teamă s'o mai vadă, și o aruncă peste zid în valuri.

Se cutremură, înghețată, și stătu câtva timp fără gând.

Era o sărmană fiică a omului, care trebuia să sângere de aceleași căderi în de șaptezeci de ori atâtea popasuri, cât el, și să facă pas cu pas, călcându-și pe inimă, drumul îndărăt, spre nevinovăția pierdută. Toate strigătele de desnădejde ale cărților sfinte le auzea în piept. Le striga ea și știa că nu e ascultată. Se putea să-i mai fie hărăzită mântuirea? Cine ar fi fost în stare să i-o spuie? Singurul, care o și dădea, avea înaintea oricărei întrebări tăcerile stelelor și ale veșniciei. Datoria ei era s'o ceară și s'o vrea. S'o ceară și s'o vrea din toate puterile șubrede, peste care se putea coborî odată binecuvântarea. Să se poticnească, și s'o vrea. Să-și întoarcă fața dela scaunul dreptății, și s'o vrea. Să cadă pe spate în prăpăstiile patimii, și s'o vrea.

Poate că până și aici pătrundea învățătura catolică, așa cum pătrundea în mila care o înduioșă de suspinele pământului și de suspinele ei. Socoteli prea pământești o îmbrânciseră într'acolo, fără să fi cutezat să citească aspru în sine adevăratele pricini. Fusese în anii întâielor șoapte dinăuntru trebuința unei retrageri dintre oameni, care nu i se arătase cu puțință la mănăstirile în paragină sufletească ale țării. Toată biserica bizantină, stăpânită cândva de voevozi ai înaltului muiiați în aur și în duh, cari știau să vorbească lui Dumnezeu în genunchi, dar cu mândria de supuși ai lui de un sânge, de un chip și de un drept, ca niște prinți feudali regelui, se risipise. Cârja înfășurată în șarpele vieții căzuse pe mâini țărănești, lacome și groase. Biserica se schimbăse într'o moșie apărată cu parul. Credința nu mai înflorea în fapte de bunătate sau de meditație. Boeria ei, la care ținea ca la o moștenire fără preț, o împiedica să se plece. Vrea portari asemenea și pentru porțile jertfei și ale fără morții. Nu se simțise în neînțelegere cu lumea ei, când îi căutase în altă parte. Trandafirul de cristaluri colorate ținute în rame de plumb deasupra intrării catedralei își înfiorase numai odată foile uriașe la suflarea de vijelie a orgii, și ca un fluture mic valah, ostenit de departe până acolo în dorul păcii, ea se pierduse înăuntru. Era încă îmbătăta de mireasma lui. Dar cum o ajuta aici, la acest țarm al îndoelii? Și putea să fie, ce făcea, plăcut cuiva, în cer și pe pământ?

Simțea păsările negre și gârbove ca niște cormorani, așezate pe brâul dela mijloc al digului, dedesuptul ei, în tot lungul și pe după colțuri, de nimeni văzute. Cu ce putea să arunce ca să le sperie și să-și ia sborul în marea noapte? Orice cădea, gânduri sau lanțuge de aur

cu cruci, abia le ridica una din pleoapele grele, care se lăsa numaidecât la loc, sbârcită și vânătă. Stăteau dedesupt și așteptau și ele. Incenușau răzoarele împodobite ca niște răzoare ale Raiului, din orașul de călugărițe catolice dela Miazănoapte. Măicuța alături de care mergea acolo ascultând ciocănitul dulce al boabelor de mătâni dela șold, trecea și acum pe aceleași poteci, dar locul acela de alături era gol. Se silea să-l mai ție, știa că tovarășa de rugăciuni o vede încă și-i vorbește ca odinioară. Ii venea să țipe și să-i facă semne, doar și-ar da seama că ea se destrămase, că păcatul îi luase tot miezul făpturii și că nu mai era vrednică să pătrundă în grădinile pocăinței și ale umilirii de sine, niciodată. Cormoranii ședeau pe brâu de jur împrejur, negri și cocoșați, și așteptau. Ei nu mai plecau decât poate dacă s'ar fi aruncat cineva în adânc. L-ar fi luat atunci pe aripi și l-ar fi purtat în lumea pe care a făcut-o și o cârmuește pedeapsa, pentru copiii greșelii.

— Am dus măgarul! Ce mai e de făcut domnișoară?

Era Sabin Opreanu, care se întorsese. In ce hohot de răs ar fi vrut să poată să isbucnească! Săracul măgar! Piedica cea mare fusese însfârșit dată la o parte!

Și iată și pe prietenul de demult, din casa veche dela Sfântu' Spiridon, încăpută azi în alte mâini cu atâta avere dela strămoși, cari n'aveau nevoie să piară odată, ci puteau să piară în bucăți. Intâiu era o neputință ciudată de ținut pas cu vremurile, care făceau loc altora, cu alți oameni și alte năzuințe: anacronismul; apoi venea o spulberare a stării: sărăcia; și la urmă stingerea, în carnea și în sângele fără rod ale coborîtorilor târzii, cu pizania sau alt document de arhivă tras ca piatră de mormânt deasupra. Filipeștii se târșeră până la stadiul ăsta ultim. Poate că erau mai bune răsul Bălașei și viața ei cu clipa. Deștep-tăciunea soră-sei prinsese tragedia, dar o depășise prin desfacere de ea și căutare de căi proprii. Gusturile de artă și preocupările intelectuale, vădite și în dragostea pe care și-o ferea de toți, erau o dovadă. Bălașa se declasa de bunăvoie, trecând în alte rânduri, acolo unde trecuse și puterea societății celei noi. Nu s'ar fi mirat s'o vadă lectoare de limbă engleză la universitate sau la academia de înalte studii comerciale, dacă cineva făcea carieră și lua catedră la unul din cele două așezăminte. Ea în schimb, juca un rol crunt, pe care nu putea și nu vrea să-l desbrace. Chiar isbucnirile astea de voință, din deprinderea de poruncă și de supunere a altor secole, alături de șovăiala și de gândul șirurilor de străbuni cari cunoscuseră mai încoace desfătările filozofiei, făceau parte din el.

Pe Sabin nu-l poate desface de acea casă bătrânească. Era un băiat pe care îl mai vede încă, de undeva de sus, dela o rampă de scară, cum calcă greșit pe trepte și se duce de aber-beleacul până în fund, cu un pachet mare cât el, înfășurat în ziar și strâns bine la subțioară. Se apleacă și se uită, fără să se îngrijească de altceva și bucuroasă numai de spectacol, cum se rostogolește de rotund la vale. Petrece. Când ajunge la întâiul popas, unde scara cotește, insulețul se ridică parcă niciodată n'ar fi coborât-o altfel, și se uită la pachet, pe care nu-l slăbise dela subțioară. Cum îi vede hârtia ferfeniță se pune însă pe un plâns pe care nu poate să îl mai potolească nimeni. I se pare că povestea de-adieneauri, a măgarului, are potriveli cu întâmplarea aceea de demult. I-o adusese în tot cazul în minte.

Sabin fusese totdeauna o fire hotărîită și-l regăsea la fel, în purtările bărbătești de astăzi, cu oarecare îmbătoșare și făloșie, pe care i le presupunea. Cât avea: șase ani atunci? Era o noapte de vară, neagră funingine, cum pot fi numai nopțile de vară fără lună, cu întunericul gros, prin care parcă trebuie să-ți tai loc. In curte ardea un cazan de rufe. Din când în când flacăra ieșea pe gură și se lungea pe tablă în sus, luminând puțin gardul de pe margini și golul porții deschise de perete, prin care se vedea grădina neliniștitoare de dincolo. Ele ședeau la fereastră, deasupra la etaj, înfiorate, și-l așteptau pe Sabin să iasă de pe ușa de dedesupt, care scârțâia îngrozitor și avea o frână cu un cilindru mare coclit la balamaua de sus. Ca să deschizi, trebuia să tragi din toate puterile. Ți se părea că cineva ține de dincolo și nu lasă. Intrase în toate frica, în ea, rămasă singură acasă, în cele două femei ale lor, și nu îndrăsneau să se ducă să amestece în rufe. Sabin nu mai puțin speriat, oricât se făcea, se prinsese să meargă dumnealui. Și plecase. Li se năzărea acum că i se întâmplase ceva pe drum, supt ele, pe scară, că frâna cu cilindru coclit i se repezise de-acolo în țeastă, și erau și mai speriate decât înainte. Cât a trecut? Și dacă Sabin se ivise în sfârșit, pe picioare, sigur dârdâind și numai cărcei, dar îndrăsneț și cu mâna mică întinsă după făcălețul săltat de clocotul leșiei? Nu mai știa. Așa trebuie să fi fost. Dar începea să-i fie silă de felul de spovedanie în care își trecea timpul în loc să lucreze. Cui se mărturisea? Și de ce?

— Ascultă, domnule Opreanu.

Lăsa perdeaua peste cei cincisprezece, șaisprezece ani, de când el plecase la studii și nu se mai întâlniseră. Intra din nou stăpână pe sine în pregătirile pe care le întrerupsese.

Suleica, în acest timp, își făcea loc nesimțită prin lume și se apropia de ușa verde a casei. Două perechi de ochi o urmăreau numai. A lui Lascaride, care nu pierdea nicio mișcare din preajma cortului cu minuni, și a Leanței, a cărei neliniște creștea, cu cât i se părea mai fără rost. Ceilalți petreceau. Băieții porneau în propoziții lungi și cărturărești, pe care nu ajungeau niciodată să le sfârșească, iar fetele se uitau peste capetele lor. Ce așteptau? Nimeni n'ar fi putut spune. Trebuie să fi fost ceva în întuneric, pregătit pentru ele și de care singure știau. Deaceea, tot ce se întâmpla în jur nu le îndestula setea de mai mult și altceva. Ochii pâlpâiau ca lumânările la vânt, cu întreruperi de umbră și cu flacări mari.

Olga Crivăț ceruse foc unui tânăr din grup și pe când se apleca să aprindă, îi vorbi, sfredelindu-l cu ochii. El înainta flacăra, apărând-o de vânt, și nu vedea:

— S'a întâmplat cu Smaranda ce prevăzusem: te neglijează.

Și întârzie puțin, cu țigara neînceptă în dinți.

— Smaranda n'are față de mine nici un angajament. E liberă să se poarte cum vrea.

— Ce zici de plimbările cu Lascaride?

— Nimic, pentru că nu poate fi nimic de zis.

— Spadasin rectilin, râse Olga Crivăț silit și-i suflă întâiul fum în obraz. Apoi se învârti pe iminei și se depărtă. Constantin Mihu reîntră în grup, fără să se uite după ea.

Puiu Vulpescu vorbea în șoaptă Leanței Suditu, care asculta numai cu o ureche:

— Crezi tu în locurile comune ale pedagogiei, Leanțule? Pentru desgolirea de pe plajă și amestecul bărbatilor și al femeilor cu anatomia tocmai bine scoasă în relief de tricourile ude, ni se aduc martore antichitatea greacă, sănătatea nudului, castitatea sexelor care nu se mai ascund. Biată castitate a palestrelor! Parcă nu din ele ar fi ieșit o anumită scrân-teală a simțurilor! Acolo l-a găsit Socrate pe Alcibiade. Diotima n'a fost decât o dragoste de fum, născută dintr'o revărsare dialectică. N'avea coapse. Alcibiade, pușlamaua, avea! Societatea noastră suferă de fierbințeli de plajă. Se privește prin haine. Nu-mi plac fetele tale astăseară.

— Dragă Puiu, dacă te dai iară pornirii să nu vezi în toate decât pe Afrodita, să știi că te las nenorocitei tale soarte și mă duc, zise Leanța.

Suleica apăsase tocmai clanța, se lipise de tăblii, străvezie ca o umbră de lună, și pierise înăuntru. Ce putea să fie? Nimic. Intrase ca să-i ajute Bălașei la îmbrăcat și ca să iasă împreună. Ce însemna căutarea în toate, astăzi, a unei primejdii? Turcoaica trecea din mână în mână. Ce pânză țesea suveica asta mută? Ceva era. Dar ce? Trebuia să scape de Puiu și să se ducă la Sultana, să-și spuie temerile. De petrecut, nu mai petrecea de mult. Ar fi vrut să vie cât mai repede spargerea serbării. Serbarea nu era decât o ramă. Ajuta și ea prin aflarea pe-aici în treabă, la acoperirea întâmplărilor care mocneau, blestemate și cu neputință de ghicit sau de abătut. Mai bine ar fi plecat acasă. Dar nu se îndura. I se părea o fugă dela datorie.

Trebuia să fie obosită sau Puiu s'o despereze. Incurca lucrurile cele mai simple. Aici nu era decât o petrecere obișnuită de familie, iar basmele și închipuirile ei, nervi de femeie:

— Scutură-te, ființă, și vino-ți în fire!

— Bravo, Leanțo, îi zise Puiu.

Fără să-și dea seama, strigase cu glas tare cuvintele din urmă, care nici nu erau ale ei, ci ale Sultanei. Nici vorbă că erau nervi. Putea s'o lase pe Sultana în pace.

— Eu ce ți-am spus totdeauna? intră acum Puiu Vulpescu din plin, într'una din nesfârșitele lui desvoltări. Aveți o viață făcută și nu știți să vă mai găsiți firea adevărată. Rostul vieții voastre e să înmulțiți, nu să îndreptați societatea. Ați uitat să iubiți. Cuprinzând toată lumea în dragostea voastră, l-ați scăpat pe om, pe mine, pe altul, ființa tangibilă în carne și oase. Ei și dac' am mai spus-o! Inseamnă că și voi, fete lunare, arătați mereu aceeaș față. În patul vostru feciorelnic vă culcați în fiecare noapte cu un principiu. Din apropierea asta monstruoasă nu pot să iasă decât sticleți sociali. Stai! Unde te duci cu urechile astupate? Bine, să vorbim de altceva. Uitasem că ești pudică. Parcă vorba e totul! Eu o închid în mine, la o strămbătură a ta de neplăcere, și tu știi că e acolo. Ți-ajunge că n'o arăt. Să vă fie de bine! Nevinovăția voastră e și ea de convenție, alcătuită nu din neștiință și din neatingere, ci din trecere sub tăcere. Iese din înfrângere, și nu dintr'un sbor în soare. Ne facem cu ochiul și continuăm despre lucruri indiferente.—Până la cât s'a ridicat azi termometrul?—Ai

auzit că și Lesviodaxii au găsit insecte? Le cădeau pur și simplu noaptea din tavan pe cearceafuri.—Vlahide a scumpit rahatul cu un leu, dar parcă e mai proaspăt și ăl alb are fisticuri. Să fie fisticuri sau alune? Cu hoții ăștia de greci nu ești niciodată sigur.— Ai văzut pe madam Șerbescu în ce costum a apărut azi la plajă? Din pricina lui și-a depilat, sau, cum zicea o ceată de obraznici, și-a despăroșat de ieri până azi subțiorile. Strigă-ți încă odată; e nevoie: Scutură-te, ființă, și vino-ți în fire! Ar fi mai bine să vă las în plata Domnului și să-mi văd singur de gândul meu. Din veac sânt născut, dar veacul nu m'a născut pentru el. Te-ai uitat la lucrătorul de coșuri de fabrică? El lucrează dinăuntru. Trage întâiul cerc de zid și urcă apoi cu fiecare rând de cărămizi, fără să aibă nevoie de schele și de ajutoare. Un scripete, care se face din ce în ce mai mic, și o funie care se face din ce în ce mai lungă, cu o găleată sau cu o scândurică la capăt, îi aduc de jos pe afară varul și cărămida. Alții au găsit mai frumos: turnul de fildeș, sau altceva. Mie mi-ajunge coșul ăsta, pe care mi-l fac fără nimeni și îl am numai al meu, atât cât nu-i gata. Pe urmă îl pot lăsa rândunichilor, care-i dau ocol țipând dimineața și i se așază una de alta pe ciubuce, ca și cum fiecare cat al coșului ar fi purtat pe umeri de păsări; sau îl pot lăsa fumului.

Sultana Slătineanu ședea întinsă în scaunul ei lung și urmărea pe rând toată vânzoleala serii. Pe-atâția din bobocii cari-și fâlfâiau cioturile de aripi numai cu tulle, îi văzuse născându-se. Alaiul înainta repede. Vremuia peste ea fără să simtă, pe când viața dimprejur creștea de două ori mai pripit. Ce însemna furia asta de cheltuire, goana după prilejul care parcă n'avea să mai fie întâlnit, agitația de efemere cu existența între un răsărit și un apus de soare? Mîntea uita să tacă, dragostea să îngenunche, mila să umble pe drumuri. Dar dacă era așa, nu se putea să fie altminteri. În schimb legile cele adânci curgeau și astăzi pe dedesupt și n'avea decât să se dea la fund până la ele, pentruca înșelarea frumoasă de deasupra să nu mai tulbure. E durerea una din legile astea? Era să vie cu ea de acolo, cu pasul împovărat, și aceiași tinerei zăpăciți aveau să se potolească și să se apropie tot ca o teorie antică, îndoitiți sub giulgiuri și gemând. Putea să-i povestească lui Hélène. Abia se deda. La urmă avea să pue pe Bălașa să-și lase capul în poală, după ce serbarea se încheia, și să-i spue și ei. Nu vrea să-i vadă ochii. Să-i povestească fără nici un tremur în glas, cu mâinile sub ceafă și cu fața la cer, și numai cu acel cap tot mai greu cu cât îl umpleau durerea și desnădejdea mută, pe genunchii legănați nesimțit, ca o mângâere de mamă și ca un îndemn la liniște.

— Îți făgăduisem o întâmplare din India, Hélène.

— Mi-ai făgăduit mai multe astăzi, dar de ce să te ții de făgăduială? Vorba nu e făcută să fie legată de vorbă. Ea e numai o scântee care scapă peste un foc și e dusă de dogoare. Sufletul singur e unul și nimic nu poate să-l rupă. Tot ce năzuește să-l răsfrângă și să-l redea, e osândit sfărâmării. Noi, cari ne naștem cu acelaș rost, la fel. Până ne întorcem în el și ne împăcăm.

— E vorba tocmai de cineva care a găsit împăcarea.

— Il cunosc?

— Foarte bine. E unul din micii tăi prieteni.

— Istorisește atunci. Negreșit că vreau s'aud. Mai ales că atunci știu și despre cine-i vorba. Dar zi-i cum îi place lui Puiu Vulpescu să-i zică: negustorul de lacuri chinezești. E mai potrivit și cu toată viața travestită pe care-o ducem.

— Negustorul de lacuri chinezești, fie. Cum vrei tu.

— Ce ispravă a mai făcut? Încă un neliniștit, vârit într'o întrupare care nu-i a lui.

— Mă tem de tine astăzi, Hélène. Glasul tău deșteaptă ecouri de dangăt depărtat de clopot de paraclis mic dintr'un cimitir de țară.

Scaunul legănător dealături începu să se miște. Așa de ușor și de singur că parcă-l împingea numai vântul. Sultana îl privi puțin, fără să izbutească să vadă ființa dinăuntru, și se întoarse în locul ei. Hélène era mai ciudată astăseară decât oricând. Dar n'avea nici un rost să stăruie.

— Ascult. Ziua voastră e rotundă ca un sorb. Toate se duc și se întorc, parcă fără spor, dar de fiecare dată mai aproape de miezul pâlniei, pe care au să se scurgă văjâind. Are să vie încă odată și călărețul meu roșu dela Caliacra. Il aștept. Și atunci am să mă scol și să plec pe coastă cu el. Povestește.

— Știi că abia am picat. N'am avut vreme decât să mă îmbrac și să viu între voi. O scrisoare m'a pus pe drum. E dela Singapore. Pe chinezul care mi-a scris-o l-am cunoscut

în Maiu la București. Se oprise o zi ca să-l ia pe negustorul nostru de lacuri și să-l ducă în țara lui. M'a ținut în cunoștință aproape de fiecare pas. Aș putea zice că am făcut și eu călătoria cu ei. Am poposit la Port Said pe pridvorul dintre trei lumi; am plutit încet prin fierbințeala nemișcată a Mării Roșii; m'am apărat la Aden de Arabii în strae pestrițe năvăliți cu pene de vânzare pe punte și am aruncat câte o portocală prichindeilor din apă, cari ne înconjurau înot și cereau ceva, ca țigăneii viorari după tramvaele cu cai, cu vioara dintr'o surcea și o sfoară; am tăiat Oceanul în nopți senine, nedormite, de vorbă în scaune lungi, afară, până la Bombay. Chinezul e budist și l-a purtat pe prietenul tău, schimbăți amândoi în haine largi răsăritene, pe la marile temple și marii oameni ai Indiei. Ți-aduci aminte că ne apucaserăm odată să traducem pe Kim și am rămas, ca el, pe țeava tunului dela întâile pagini? Negustorul de lacuri chinezești a străbătut aceleași ținuturi până la trecătorile Himalaei care duc în Tibetul sfânt, călăuzit pretutindeni de omul galben. Au fost la Gandhi și au fost la Tagore, au trecut munții albaștri și văile vântului, și au ajuns la Madras. Așteptau ziua vaporului, într'o mânăstire, slujiți de călugări tineri, în haine albe și desculți, la paturi joase de trestie, cu rogojini răcoroase pe podele. Păsări ciudate cântau seara prin pomi necunoscuți. Pologuri și rețele la ferestre apărau de țânțari. Negustorul de lacuri chinezești nu se învoia să privească lumea cea nouă prin nici o sită și lăsa să intre adierea nopții și gângăniile bălților, fără piedică. La plecare avea puține friguri. L-au aruncat în Mare la două zile de țarm. De cum s'a urcat în cabină, nu s'a mai trezit din somn. Injecții și prafuri nu i-au mai fost de nici un folos. Tot ce-a mai putut hotărî a fost să i se trimeată carnetul de călătorie Bălașei. Il am aici. Am să i-l dau la sfârșitul serbării.

— Pentru ea serbarea s'a sfârșit. Și are să se mai sfârșească și pentru alții. Incepuse să ție prea mult.

— Iară mi-e frică de tine Hélène.

— Ai să te liniștești și tu curând și să înțelegi. Cât a trecut? O lună? de când negustorul de lacuri chinezești nu mai era, iar pentru tine își căuta mai departe de drum? Bălașa se gătește alături fără grijă și nu știe că deacum grija o așteaptă între noi. Tu vorbești cu mine și nici nu vezi că nu mai sânt între voi. Lucrurile se întâmplă cu mult înainte să prindem de veste. Tot ce aflăm, e trecut și poveste.

Sultana nu se mai ostenea să priceapă. Se cuibări bine în scaun și își potrivea fota pe lângă picioare, hotărîită să nu mai ia parte la nimic și să aștepte sfârșitul. Parcă sfârșitul ar veni vreodată singur și nu și-ar alege după plac protagoniștii, oriunde s'ar găsi, ațipiți și neprepuelnici!

Bălașa stătea tot atunci în odaia ei, rezemată de pat, și nu-și credea urechilor. Era de rândul ăsta o Maria Magdalena, înaltă și albastră în mohairurile și pânzele Iudeei. Venise la Ierusalim ca o moșiereasă bogată de țară, puțin încurcată de furnicarul străin în care se pierdea, și puțin mândră de tot ce știa că însemnează și lăsase acasă. Prietenul lor intrase pe asin în cetatea lui David, ca să lupte cu Saducheeii și Fariseii. Ea își înălța capul cu inele de aur mari în urechi și se uita drept, peste ruinele templului și ale poporului ales, la zilele de biruință a învățaturii. Marta o însoțise până la cărucioara dintre măslini, cu ulciorul pe umeri. Abia o mai vedea, furată întreagă de întâmplările care se pregăteau și de puterea proorocului din Galileea. Nu mai trăia decât în el și pentru el. Și iată, nodul ăsta de fată pătrunsese până în încăperile ei cu veșminte și mirosuri, și o tulburase cu vești neașteptate.

— Cine zici că te-a trimes?

— Sora ta.

— Și ce vrea?

— Vrea haina ei de ploae, cu glugă. Haina albastră.

— La ce-i trebuie?

— Nu mi-a spus. Dar să mi-o dai repede. Trebuie să dau și pe la barca lui Lascaride și să-i zic să fie gata. Și mai are treabă cu mine.

Barca lui Lascaride? Mantaua asta în care să s'ascundă? Intâia pornire fu să se ducă întinsă până la cheiu și să-și regăsească sora. Ar fi prins-o în brațe. Ar fi plâns la pieptul ei. S'ar fi înțeles. Și-ar fi luat rămas bun. Dela despărțire se întâmplase ceva. Era semn că se hotărîse. Pleca. Dar avea vreun rost să se ducă? S'ar fi dus mai mult pentru sine decât pentru ea. Smaranda nu mai avea acum nevoie de nimeni. Ar fi stingherit-o. Trebuia lăsată

singură cu hotărîrea ei. Cine mai avea vreun drept sau putere să se împotrivescă? Ea nici nu se gândea. Simțea numai că dragostea de Smaranda, astăzi când se rupea de ele, o înăbușa și o împingea să facă ceva, orice, care să-i placă sau care să-i fie de ajutor. Și-i era și teamă să se amestece. Poate că purtarea cea mai bună era s'o asculte în toate și să nu arate că bănuie nimic. S'o mai vadă numai odată, cum se duce, și apoi să trimeată pe oaspeți acasă, fără să-i lase să bage de seamă ce-a fost. Cortina putea să se deschidă și lumea să se miște în voie, până la marginea Mării. Câți aveau să mai întrebe, când petreceau așa de bine și fără asta, de ce jocul sfânt nu urmează?

În amândouă astăseară biruise viața. Iși spunea încă odată cuvintele de desnădejde dela început ale Smarandei, ca să nu le uite și să i le aducă aminte mai târziu, când aveau să se întâlnească, în străinătate, poate amândouă alături de cine le fusese drag și-l câștigaseră peste orice stavili. Unde era neputința să iubească sau retragerea dinaintea vârtejului vieții? Cu strigăte de bucurie se aruncaseră înăuntru și-și tăiau cale, acoperite de spume. Neamul lor era tânăr și dornic de isprăvi ca în cele mai bune ale lui vremuri.

— Imi dai haina? zise Suleica.

— Haina? Care haină? A, da, stai.

Din doi pași fu la dulap. Dar mâinile-i tremurau așa de tare că nu putea să scoată de pe umărul de lemn, mantaua. O scăpă jos. O puse pe mână și porni spre ușă, ca și cum ar fi vrut s'o ducă ea. O strânse la sân și o sărută. Apoi îi fu rușine de Turcoaică și o scotoci prin buzunare, încercă mânușile, le căută la degete, prinse cordonul mai bine în găici, și trase de glugă, să vadă dacă ține în nasturi. În sfârșit, i-o dădu îndoită frumos Suleichii și rămase moale, privind-o cum se depărtează. Când să iasă, strigă:

— Spune-i Smarandei... Nu-i spune nimic. Uite, ține șalul ăsta. Să se lege cu el la gât.

Suleica pieri.

Bălașa simți nevoia să așeze toată odaia dată peste cap. Luă rochia albă de pe pat, în care trebuia să apară la partea a treia. Era un port de femeie roman. Nici o podoabă, numai cute grele de lână și un nod la umăr. Nu-i mai trebuia. Partea a treia avea să se joace pe altă scenă și în alte costume. Claudia Procula, soția lui Pilat din Pontiu, aceea care avusese mult de suferit în somn din pricina lui Isus, era să rămână închisă în evanghelia lui Nicodim și să nu mai treacă cercetând prin gloată despre soarta Răstignitului. Adună fuste, rufe, cutii de pudră, creioane de vopsit, sticlucle cu ape, piepteni, șterse oglinda de un strop uscat, netezi velința de pe divan, potrivi perdeluța dela geam. Nu știa de ce trebuia să lase curat după ea, dar nu putea altfel. Când isprăvi, răsufală ușurată, își strânse mai bine legătura de pe frunte, care-i ținea părul căzut pe spate, și ieși încet.

Lumea era cum o lăsase. Cei mai mulți ședeau pe bănci și priveau. Alții stăteau în picioare și vorbeau, făceau grupuri sau le risipeau. Câte o hohoteală de râs puternică întrerupea o clipă svonul obișnuit, care se împletea pe după ea ca o ăderă și peste puțin se revărsa iară singur și egal. Dacă închidea ochii nu-l auzea decât pe el, fără nici un înțeles. Dacă se uita la cineva anume din mulțime, desfăcea din toate convorbirile convorbirea anume a unui cerc, pe care putea s'o urmărească fără greș. Se îndemna să încerce operația asta.

— Când ne-a băgat în temniță la Lugoș, după ce-a intrat România în războiu, a venit paznicul la noi. Era pe seară. — Domnilor, să-mi dați păpușii. Noi ne-am descălțat și i-am spus fiecare cu ce vacs ni-era voia să-i facă. — Dracu', vacs, se strâmbă omul. Că doar vi-i iau cu poruncă de sus, ca să nu fugiți, și puteți să vă luați ziua bună dela ei.

Acolo era colțul Românilor ardeleni. Trăiau între ei, cu femeile și glumele lor. Nicio dată n'ar fi putut să ghicească tulburările mai ascunse, care se țeseau la doi pași. De cealaltă parte, cortina isbită de vânt se umfla deodată și-și plimba adâncătura până la capăt, ca un val, iar, unde trebuia să se oprească, fâlfâia cu pocnet, ca și cum ar fi ridicat speteaza de care era legată și ar fi bătut de patru, cinci ori cu ea în piatră. Bătea, dar nimeni nu lua aminte și atunci începea din nou. Smaranda, nevăzută, trimesese dindărătul ei pe Suleica între oameni, cu cine știe ce nouă treabă. Turcoaica își făcea loc prin învălmășală și se ducea drept mânăta de un cuvânt limpede.

— Câmpul de-aici nu e ca al nostru, de dincolo. Colonistul vine și nu 'nțelege. Nicăieri nu e o vâlcea sau un puț. Lupii se trag pe la ghioluri, mistreții trăesc tocmai pe Batova, iar vulpile intră noaptea în sat ca să găsească de băut la vreun jghiab. Iepurii se mulțumesc bieții, cu roua. Dacă scoți vita la iarbă sau la muncă, trebuie s'o scoți adăpată gata sau să-ți iei butoiul plin cu tine. Plugarul, care să iasă pe brazdă cu zorile, aici nu se pomenește. Il

întâlnești pe la nouă ducându-se și la patru e îndărăt. Ziua se face mai scurtă și viața la fel. Prin curți nu se aude cântând, pe policioare nu sânt mușcate, la cârciumă nu se joacă. După un lăutar ar porni toți ai noștri, ca șoarecii după fluerul vrăjitorului. Când eram tânăr stam la Ilanlâc, de pază, pe vechea graniță, lângă un tufiș de liliac înflorit și mă uitam spre Mizăzi. N'aveam de unde ști că m'așteaptă, cu pietrăria și cu uscăciunea lui!

Acolo era colonelul, viteaz și limbut, în mijlocul șefilor de colonie și al cucoanelor care prețuiau încă în el văpaia de altădată. Numai când povestea vreun episod de pe front, cu vorbe prea de cazarmă, își căutau de lucru prin vecini. Se întorceau însă numaidecât și răsul găsea curând alt prilej. Marea întindea peste ei pe cer, un orizont negru. Constelațiile sclipeau și se deșirau, dese și mici deasupra, și împrăștiate și nesigure pe margini, până la o linie, unde se opreau. Supt ea începea apa. Stătea grea, din străfundul lumii până la podeaua de pietriș a plajei, și hotăra, ca un acompaniament uriaș cântat fără nici o schimbare prin veacuri, de soarta oricărei melodii.

— Fusesem numit inspector școlar în 1913. Așa am venit la Balcic. M'am dus întâiu la școala turcească. Atunci era aici în piață, la etaj. Mă urc sus. Invățătorul mă întâmpină cu tenele și mă însoțește până în mijlocul clasei. Eu dau să-l întreb ceva, despre programe, elevi sau alt lucru al meseriei, dar el întinde mâna la mine, parcă să mă oprească, zâmbește și bate din picior. Eu iară, el iară. Eu tot așa, el la fel. Ei mânca-te-ar vârcolacii! Veneam din Macedonia, eram învățat cu Turcii, dar nu înțelegeam. Pe urmă am înțeles, când un turculeț desculț a deschis ușa cu o tavă cu două cafele și două dulceți. Sub școală era cafeneaua, și bătaia de picior în tavan era cunoscută și făcea parte din programa analitică. Așa a fost întâia mea inspecție în Cadrilater.

Acolo era corpul didactic al orașului, amestecat cu judecătoria și cu administrația, când ținându-se ei, când ținuti de ceilalți la o parte. Polițaiul și căpitanul portului ședeau în mijloc, în alb și cu șepci. umilind cu strălucirea uniformei. Răsul răsuna între ei stăpânit și încadrat în articole de bună cuviință țeapănă și minoră. Pentru toți, societatea de pe cheiu era alcătuită din oameni cari țineau pe Dumnezeu de picior și nu cunoșteau ce-i suferința sau lipsa. Ii pizmuiau și-i disprețuiau. Cu ce plăcere rea i-ar fi făcut a două țe formele de contravenție, dacă prindeau pe Smaranda în drumurile ursitei, pe sub hotar, și ce lecție i-ar fi tras la biuroul lor cu portretul Regelui mânjit de muște! Acum se osteneau să nu pară mirați de ce văd și să-și păstreze demnitatea. Îndărătul lor, zidul alb se învălvora de pâl-pâiala felinarelor și înșira, pe mai multe planuri, oameni de umbră, acum nemăsurați și negri, cu un profil cunoscut, și acum mulți și vineți, într'o viermuială și grabă prefăcută. Autoritatea se găsea ca înconjurată și solicitată de un public în veșnic neastâmpăr, pe care ea era însă prea măreață ca să-l descopere. Legenda o depășea.

— De când te caut, d-le Radev, ca să-ți spui două vorbe. I le-aș fi spus fetei dumitale, dar n'a fost chip s'o întâlnesc. Ori ai trimes-o acasă și o ții după gratii, ori ți-a dus-o pe undeva Sabin Opreanu. Eu nu înțeleg de ce te împotrivești la dorința tinerilor. De luat, ei tot au să se ia. Una ca asta se simte. O simți și dumneata, de-aia furia cu care-i prigonești. Tot târgul vorbește. Mie-mi placi, gospodar de cei vechi cum te cunosc de patru ani, cel dintâiu la muncă și cel din urmă la odihnă, bulgar din cealpac până la opincă, îndărătnic, pietros, neiertător, dar drept, îngrămădind bumăștile la bănci și hectarele pe toate văile, tot pe alte nume. Aici nu te înțeleg. Nu ți-a cerut-o Opreanu? Ți-o cer eu pentru el! Sau ești mai șiret decât noi toți: te învoești în gând și dumneata, numai că vrei să te răsbuni pe băiat și să scapi în acelaș timp și de o pagubă. Dacă o dai pe la primărie și pe la biserică pe Zorca, trebuie să-i dai și zestre. Dacă o lași să sară peste uluci și să fugă peste câmp în automobilul care duduie gata după colț, e treaba ginerelui: s'o ție și s'o înzestreze el. Să nu treacă averea Bulgarilor în mâna Românilor, chiar dacă fetele lor nu pot fi apărate. Ar fi o lovitură care ți-ar semăna. Bate ici palma, dacă-i așa. Să fie într'un ceas bun! Zorca, sărăcuța, trebuie, ca fată bună, să-ți fi ghicit gândul, că n'o văd nicăieri.

Acolo sporovăia nelipsitul Puiu Vulpescu, care continua să se vâre în sufletul oamenilor. Mica Leanța se ținea mereu de el și se căsnea în zadar să-l strunească. El exagera, poate tocmai din pricina ei. Ii făcea spectacol. Fără să-și dea seama, neprihănită de Leanța era un regisor de drăcovenii.

Radev se cunoștea destul de bine cu Vulpescu. Veri dearândul îi închiriasse casa din mal, dar glumele lui și tocmai astăseară nu-i plăceau. Era adevărat că Zorca pierise. Până adineaori stătuse lângă el. Cu cine plecaseră? Abia avu răbdare să asculte până la urmă

flecăreala domnului ăstuia fără altă treabă, pe care doamnele și-l împrumutau când sufereau de nesomn sau aveau mosafiri, ca să-i turuie gura, iar bărbații nu-l temeau. Trebuia să trimeată pe nevastă-sa între femei, iar el cu Radco să colinde tot locul și s'o scoată pe fată de coade, de unde se ascunsese. Atâta-i trebuia, s'o afle cu Opreanu! Până una alta, numaidecât acasă, și după aia era să vadă:

— Radco!

Radco vorbea alături cu niște prieteni bulgari. Tresări.

— Radco! Vezi unde e Zorca? S'o aduci aici. — Slavco, la ce-ai avut ochii? Căprioara a fugit. Adulmec'o și încoace cu ea! Femei, sămânță fără credință!

Ochii lui cătrăniți scăpărau și fruntea se îngrămădea toată deasupra sprâncenelor. Toiagul făcea parte din port și era mai cât el de lung, dar parcă-i venise chef să-l răsucescă odată prin toată lumea gingașe și haihucie dimprejur, și s'o culce ca pe niște măciulii de mac la pământ. Se înălța în vârful picioarelor, dar n'o zărea. Erau aici ca la o sută de oameni și ușor putea să stea dată pe după vreunul. Colo nu era. Nici dincoace. Fetele stăteau ghem într'un loc, tăinuind în felul lor. Zorca nu se vedea între ele. Doar nu se gândise să-i facă vreo ocară chiar astăseară? Numai că un Radev n'avea să se lase cu una cu două dus de nas. Nu se născuse încă Românul care să-l înșele. Pornea și el. Zorca nu pierise decât de-un sfert de ceas. Nu era nici o primejdie. Altădată ar fi ieșit din mulțime ca să asculte în noapte vreun uruit de roate de căruță. Și el o făruse pe Slavca. Dar erau alte vremuri atunci, și mai ales erau alți oameni!

Bălașa mai cuprinse odată cu privirea toată scena. Fiecare era poffitul ei, printr'un bilet cu un pescăruș în sbor deasupra și cu semnătura în verif, jos. Cadrul era neștiutor de drama pe care o strângea la mijloc. Suspină. Apoi apropie ușa cu grijă în spatele ei și se uită după Sultana. Era tot la cornul din dreapta, întinsă în scaunul lung. De-acolo stăpânea tocmai bine ieșirea de după cortină și coborișul la barcă. De nicăieri n'ar fi putut să vadă mai deplin pe Smaranda, fără să-i ție drumul. Se feri de lume și se opri lângă buna prietenă. Treizeci de ani le despărteau, dar de nimeni nu se simțea mai înțeleasă și mai legată. Uite bărbia puternică, buzele ascuțite, ochii străbătători, într'o față care, la un loc, se rotunjea blândă și îmbietoare. Nici mamei ei nu i se mărturisise mai ușor decât Sultanei.

— Nu te scula! Eu sânt, Sultano.

— Draga mea Bălașo, ai venit? E prea de vreme.

— De ce vreme vorbești tu? Lasă-mă! Nu e prea de vreme.

— Ai făcut bine că ai mai pus lumea să petreacă și singură. Are să trebuiască să începi să te mai gândești și la tine. Rămâi pe lângă mine. Am să-ți spui, și la urmă să-ți dau ceva.

— Nu știu dacă are să se mai poată astăzi, Sultano.

— Trebuie să se poată. Eu de-aia am venit. Mi-am lăsat grâul în batoză pe câmp și am alergat.

— Bine, dragă Sultano. Te-am mai văzut eu alergând pentru lucruri care se puteau amâna, inimă bună și săritoare ce ești!

— Nu sânt nici inimă bună, nici săritoare. O pasăre care vestește nenorociri, asta sânt.

— Incet. Nu te-aprinde. O să vedem atunci de ce nenorociri e vorba. Sânt prea fericită și prea trăesc din plin astăseară, ca să mă mai tem de ceva.

— Adevărat?!

— Ai să fii cea dintâi care să afli pricina. Acum stai liniștită și așteaptă. Are să se întâmple ceva chiar sub ochii noștri. Să mă ierți că nu ți-am spus înainte. Tu ai să simți mai ușor că asemenea lucruri nu se povestesc, ci se trăesc.

— Biată Bălașo! Dacă ai ști câtă dreptate ai!

— Pe cine cauți, doamnă Radev?

Slavca Radeva se învârtea pe lângă ele și nu îndrăsnea să se apropie.

— Nu știu unde e fata. Vrea s'o vadă tat-său.

— Zorca? Acum era aici.

— Știi cum e el. Ar ține-o legată de picioru' patului.

— De ce-ar ține-o, doamnă? întrebă Sultana, fără să se ridice.

— Sabin Opreanu, Sabin al nostru, e pe-aici un fel de luceafăr și i-a căzut dragă fata, răspunse în locul Radevei, Bălașa.

— A, asta e. Și d-voastră nu vreți?

— Eu n'am nimic, dacă-i place Zorchii. Dar Penciu să n'audă!

— Penciu e bărbatu' dumitale?

— E bărbatu' meu și bărbatu' casei. La noi nu e ca la d-voastră. Noi nu ieșim din cuvântul bărbatului.

— Bine faceți. Când are cineva frânele în mână trebuie ascultat. Altfel dă căruța prin șanțuri. Pe Sabin Opreanu însă îl cunosc. E băiat bun. Păcat!

— Nu-i așa de păcat, zise Bălașa. Eu cred că într'un fel sau în altul, și poate mai mult în altul, până în cele din urmă tot au să se împace lucrurile.

— Dacă ar fi după Penciu, niciodată. Ar fi în stare s'o dea argatului ălui mai rupt dela moșie sau s'o trimeată călugăriță în Bulgaria, numai să nu-și facă din domnul Opreanu ginere. Eu știu ce îndur cu el.

— Bine, dar fata ce zice? făcu mai departe Sultana.

— Fata plânge. Eu o cert, doar oiu întoarce-o, și știu că-i de geaba. De fată mi-e milă. Noi sântem acum bătrâni și am văzut destule. Dar ea, de ce să sufere?

— Dacă i-aș vorbi eu domnului Penciu? zise Sultana și se sculă pe jumătate în scaunul ei. Eu am văzut atâtea vieți stricate din greșeli cum e asta de care ne spui dumneata, că am oarecare putere de convingere. Să stau întâiu de vorbă și cu fata, cum îi zice? Zorca. Să știi că mâine dau pe la d-voastră. Nu e nevoie să știe nimeni de ce, afară de dumneata. Acum am sosit dela moșie, nu sânt decât un cap de femeie și n'are să mi-o ia în nume de rău domnul Penciu dacă oiu intra să-i cer un sfat. Să-mi ajuți să-i fac pe urmă cunoștința. Auzi cum pătinesc oamenii și pe-aici și cum aleargă fără spor ca o vulpe în cușcă! Trebuie să găsim o ieșire. Eu mă pricep puțin. Ai încredere.

— Poftește, te rog. Dar nu cred să îndupleci pe Penciu. Noi, Bulgarii, când am apucat să zicem una, anevoie să ne mai schimbăm.

— Bine, bine. Să vedem mâine. Am cunoscut eu tot felul de încăpățănări. Nu mă speriu. Dar ce e zăvelca asta așa de frumoasă, cu crețuri? Dacă n'ar fi în două caturi și cu chenarul din toate lămurile care au fost țesute înăuntru, aș zice că e oltenească.

— Am scos-o de pe fundul lăzii. E tocmai de sus, dela noi din Balcani. Am pus-o ca să-i plac domnișoarei Bălașa. Acum nu se mai poartă nici acasă. Aici, să ies îmbrăcată așa ziua, aș strânge copiii. Dar dacă știam ce se joacă astăseară, nu veneam.

— De ce, dragă doamnă Radev? întrebă mirată Bălașa.

— Ați adus pe Maica Domnului între oameni. Asta nu e bine.

— A, numai atât?

— Cum, numai atât?

— Bine, dar am adus-o ca într'o icoană. Nu vorbește nimic și ne amintește de toată istoria sfântă.

— Chiar. Eu abia pot să rabd, s'o văd în carne și în oase, așa cum nu ne-o arată biserica, și dincoace noi, cu răsul și cu prostiile noastre. Putea să se facă teatru și din altceva. Asta trebuie să-i fi venit domnișoarei Smaranda. A adus-o de pe-acolo, dela catolici, pe unde s'a papistășit pe la mănăstirile lor, cu chipuri cioplite.

— Nu, nu i-a venit Smarandei, ci mie, dragă doamnă Radev, și nu e un lucru oprit. Uite și preoții sânt aici și nu zic nimic.

— A, preoții d-voastră, cu bărbița tunsă și cu pălărioara pe-o ureche! Mie îmi vine să cad în genunchi sau să fug. Am rămas o femeie bătrână și proastă. Eu cred că e păcat și mi-e frică de pedeapsă.

— N'ai nici o grijă, dragă doamnă Radev. Nu se întâmplă nimic.

— Eu să fiu ca domnișoara Smaranda, Maica Domnului pe un dig din Balcic, n'aș putea să mai mă duc liniștită la culcare. M'aș teme să nu iasă noaptea ceva din Mare și să mă ia.

Bălașa asculta pe femeia asta flecară, care se lăuda cu o bătrânețe de patruzeci și ceva de ani, care uitase de ce se oprise și se trezea răscolind în lucruri peste priceperea ei. Ce-avea să zică, dacă afla a doua zi de plecarea Smarandei? Pentru că nu era sigură că, ori cu cât meșteșug ar fi căutat să acopere întâmplarea, n'avea cel puțin să se vorbească prin casele cu perdele lăsate, la mescioara cu cafeluțe negre. Ca niște stăncuțe stau vecinele la taifas, cu barișuri negre. Gura lor foarfecă. Fleacuri, piață, vreme, taine de familie, vieți se mărunțesc și cad pe jos, sau le ia și le duce vântul vorbeii, fără încetare.

— N'o ia nimeni pe Smaranda, dragă doamnă. Ea stă mai bine cu Dumnezeu decât noi, zise cu glasul puțin adormit Sultana Slătineanu. Se întinsese iară, nemișcată în scaunul ei, ca o faraoniță sau ca o regină barbară, desgropată dintr'unul din gorganele șesului acestuia

de margine de lume. Toată forfota dimprejur nu părea decât curtea și sculele scumpe coborâte în pământ odată cu ea și înviate, ca atunci, la cuvântul unui mag. Trei ani a stat la o mănăstire în țări străine, a învățat în ceasloave mari latinești și s'a rugat la altare fără tâmplă, deschise vederii păcătoșilor. S'a rugat la tot felul de sfinți de cari noi nici n'am auzit. Unii din sfinții ăia sânt lacomi, se lăcomesc după averea fetelor de boier din țările sălbatice răsăritene. Smaranda vrea să-și lase partea ei, bibliotecii și spitalului unui asemenea sfânt, căzut acum vreo trei sute de ani pe mâini de hoți de Mare, fost ucenic de alhivist, prieten de rege și mare franțuz. Am deslegat-o eu de legământ, dând în locul ei niște hârtii pe care le aveam la o bancă din Paris. Dar cine știe dacă și congregația vicentinilor se mulțumește numai cu atât? Una din femeile astea îmbrăcate în alb și cu crucea de lanț lung pe piept, să nu iasă din Mare, ca o corabie de piraiți, care a furat pe sfânt, și s'o ia din mijlocul nostru. Incolo nu mă tem nici eu de altcineva. Smaranda era foarte cuminte, mai e și acum. Dar are dela o vreme ceva nesigur. S'a sfărâmat un lucru în ea. Nu m'aș mira să aud de vreo ispravă, care să oprească mintea 'n loc și pe care altă fată, cu mult supt ea, n'ar face-o în ruptul capului. Porumbița e tot așa de curată și de frumoasă. Dar astăzi îi lipsește o bobită de după ureche, de-acolo de unde sălășluște la porumbițe simțul cumpenei. Trebuie să suferă de ameteți. Operația i-au făcut-o miresele Isusului catolic. Poate să cadă.

— Sultano! strigă muștrător Bălașa.

— Ce-am zis? A, Smaranda! Da, Smaranda s'a depărtat puțin de noi. Mă bate gândul să-i fac un spital la mine la țară. E pe-aproape și schitul și cula lui Tudor. Poate că trecutul s'o întoarce. Nu trebuia s'o lăsăm atâta vreme singură.

— Eu mă duc s'o caut pe Zorca, zise Slavca Radeva.

— St!... Stai puțin, făcu Bălașa. Nu vă mișcați. Uite colo, Sultano!

Sultana Slătineanu se săltă într'un cot și se uită încotro îi făcuse semn cu o mișcare a capului Bălașa Filipescu. Pe după stălpul cortinei ieșise pe jumătate o făptură de femeie. S'arăta numai în pieziș, fără față. Parcă mai spunea ceva cuiva de pe dig. Sau mai asculta ce i se spunea de-acolo. Apoi se mișcă din loc și veni. Ieși întreagă, alesc creasta zidului și umblă încet, uitându-se la picioare. Cu o mână își ținea gluga strânsă peste obraz, ca un coif închis. Ai fi zis că se ferea să nu fie cunoscută.

— Dar unde se duce Smaranda, și ce-a găsit-o să se înfășoare ca pe potop în mantaua ei de ploaie?

— Taci Sultano, și las'o!

— O las. Face și asta parte din jocul vostru sfânt? Parcă vrea să se ducă jos la Mare.

Bălașa îi puse mâna pe braț și fără să-și dea seama se încleștă de el, ca de un parapet de terasă deasupra unei râpi. Simțea un tremur al genunchilor, care i se urca mai sus prin haine ca un frig în oase. Smaranda pleca. Ar fi vrut să strige după ea, să-i spuie un cuvânt de îmbărbătare. Cuvântul ăsta ar fi fost totul, tot ce-o lega de viața dinainte. Nimeni din câți o vedeau nu știa. Avea oare dreptul să se facă până într'atâta că nu știa nici ea? Să înșele și pe Sultana? Să nu-i strecoare o vorbă mamei-și? Smaranda pleca. Iși biruise pasul șovăitor dela început. Se îndrepta acum spre ele. Nu se putea să nu le vadă, cum ședeau la oparte de ceilalți și grup în drumul ei. Nu s'a oprit? Ba s'a oprit. Cum se ține să nu țipe și se apasă și mai greu în Sultana! Privirea ei a întârziat o clipă asupra lor, dar numai o clipă și fața a rămas la fel de ascunsă. La gât, o ridicătură dă de gol nodul șalului, care-și arată puțin capetele. E bine că s'a gândit la el. Vântul suflă tare și are să se mai întărească încă spre ziuă. Să-l aibă acolo ca o îmbrățișare caldă. Știe cât ține la el, și, dacă l-a luat, l-a luat și ca amintire. Destul că n'a putut să-i dea nimic din alte lucruri.

Acum a cotit și a scăpat de primejdie. A intrat în umbră. Nu mai are pietrele digului sub pantofi, ci ierbăria malului. Se afundă în ea grăbită și coboară. Scade până la glesne, scade până la genunchi, scade până la solduri. Pipăie în întuneric după treptele scobite în pământ. Alunecă. Se proptește cu o mână. Vântul îi umflă deodată gluga și încearcă să i-o scoată de pe cap. Cu un țipăt mic o prinde la timp, o potrivește și pierde din vederea urmăritoarelor ei.

— Domnișoara Smaranda era? zise Slavca. Dacă n'aș ști cât seamănă amândouă la înălțime și la mers, aș fi zis că e Zorca. Dar de ce era să se îmbrace ea în haina de ploaie a domnișoarei Smaranda? Acum mă duc s'o caut. Iertați-mă. Dă peste mine Penciu și mă face cu ou și cu oțet, fără să-i pese că sânteți față și străine. Poftește mâine pela noi, domnișoară Slătineanu.

— Viu, zise Sultana. Și ai încredere în mine.

— Bine, dragă doamnă Radev, îi răspunse Bălașa. Spune-i și din partea mea Zorchii toate cele bune.

Rămase singure, Bălașa nu se mai putu ține. Se aruncă asupra Sultanei, o strânse, o zgâlțâi, o sărută, se îngrămădi la pieptul ei, râse, o mângâie pe păr.

— Stai, fată, ce e? Astâmpără-te, că mă dai jos! Ho, țară, domolește-te!

— Sultano, Sultano, strigă Bălașa, apucând-o de umeri și scuturând-o.

— Așa mă chiamă. Ce vrei?

— Sultano, Smaranda noastră...

— Nu e de-a bună cu tine. Ce s'a întâmplat cu Smaranda voastră? O văzurăm destul de sdravănă ducându-se la bărci, la apă. Stai, parcă te temeai de ceva? Hai, atunci s'o întorcem și s'o întrebăm. Numai liniștește-te! Ce înseamnă svăpăiala asta? Imi vorbeai de Lascaride. Văd că Lascaride stă cuminte la locul lui. Crezi că ar putea să fie ceva și că trebuie să ne amestecăm?

— Sultano, nu mă 'nțelegi.

— I-adevărat, și nu mi-e rușine, pentru că nu știu cine altul ar înțelege din așa zăpăceală mai mult, în locul meu. — Héléne! Ascultă Héléne! Tu trebuie să fi auzit tot. Dă-mi dreptate, Héléne. Știi cât îți plăcea limpeziciunea de minte a Bălașei.

— De ce Héléne vorbești, Sultano? zise Bălașa, oprindu-se mirată.

— De singura Héléne de care poate fi vorba, de oaspele tău.

— Dar te înșeli. Héléne nu-i aici.

— Nu e? Ai haz. De asta ce zici?

Și cu o mișcare voinică, de podgoreancă, apucă de braț scaunul legănător de-alături și-l întoarse spre ele. Scaunul se răsuci cu totul, aproape de două ori în loc, de puterea pusă pentru o greutate care lipsea. Scaunul era gol.

— Ei, dar când a plecat Héléne? Am vorbit cu tine și n'am băgat de seamă. Spunea un basm cu un călăreț roșu dela Caliacra pe care-l aștepta din sus ca să plece cu el. Formulele oculte de-ale lui Héléne, pe care nu mă chinuesc să le înțeleg.

Dar când tăcu, Marea avu aceeaș bătae lungă în mal, dela începutul serii, de valuri care s'au învoit să se spargă unul după altul, dela mori până la piciorul zidului, într'un ropot crescând și tot mai apropiat. Era în acelaș timp ca un galop de cal năsdrașan, care vine și aduce toată noaptea cu el. Bălașa se înfioră.

— Sultano, ți-ai ales locul rău ca să-ți râzi de mine. Tu nu puteai să vorbești cu Héléne, pentru că Héléne nu numai că nu e în Balcic, dar nu e nici în țară. Mama a însoțit-o de acum o lună până la graniță. Peste două zile pornea dela Triest spre India. Așteptam să ne scrie de-acolo. Nu-mi închipuiam să fi fost așa de izolată la tine la țară ca nici cel puțin să nu auzi de asta. Nu ți-am scris chiar eu?

Sultana se încruntase și-și ducea încet și apăsă mîna pe frunte. Ce fusese asta? I se întâmpla pentru întâia oară în viață. Ea vorbise cu cineva, aici, în firida asta. Schimbăse păreri pe care nu le putea născoci, pentru că unele îi erau cu desăvârșire străine. Nu văzuse, e drept, pe nimeni, dar în scaun fusese un om, fusese Héléne, simțise, era sigură. Sau toată seara de azi, lumea dimprejur, jocul sfânt, scrisoarea și caetele pe care le avea în geantă, Bălașa și ea, nu erau decât cadru și personajii ale unui spectacol pus în mișcare de altcineva? Avu o clipă de uluială și se ridică în toată mărimea, uitându-se cu ochi noi la toate. O pipăi pe Bălașa cu neîncredere și făcu doi pași în sus și doi pași în jos. Era trează. Cum, Héléne nu fusese într'adevăr decât o părere, o vedenie din India care-i populase oboseala și grija? Asta se chema o înșelare a simțurilor. O suferise ea? Nu putea să creadă. Minte ei sănătoasă și dreaptă se împotriva. Se duse iară până la scaunul legănător și-l răsuci cu aceeaș mișcare.

— Ce ciudat, zise ea pentru sine, privind pe Bălașa.

— A, tu tot crezi că ai văzut pe Héléne, Sultano?

— Nu mai cred nimic. Dar ce e cu călărețul ăsta roșu dela Caliacra, care nu se arată decât în nenorociri?

— N'am auzit niciodată.

— Bine, nici eu n'am auzit, dar de unde știi? Jirecek îl mai văzuse într'un basorelief al cetății, la ultima lui călătorie, acum douăzeci de ani. Cine mi le-a spus mie toate astea?

— Le-ai citit poate undeva, Sultano.

— Să zicem că ni le-a povestit vântul, și să lăsăm. Va să zică Héléne e în India?

— Trebuie să fi ajuns cel puțin de-o săptămână.

— Dar tu ce ai? Vorbești cu mine și te uiți în altă parte. Ce caută Smaranda jos? Să ne ducem s'o găsim.

— Nu, Sultano, să rămânem. Am să-ți povestesc mai târziu de ce trebuie să păzim drumul ăsta și să nu lăsăm încă pe nimeni să-l calce.

— Eu aș vrea să cobor. Dacă am găsi pe Héléne jos pe mal? Ești sigură că a plecat? Se putea întoarce și ea astăseară, fără să știți, și să petreacă între noi, nevăzută.

— Stărui Sultano? Îți spui că Héléne e bună dusă. Avea o zi anume când trebuia să fie acolo. O știi femeie de cuvânt. A fost la întâlnire, nu te îndoi, deși la zece mii de kilometri de-aici.

— Știi că nu mai sânt așa de convinsă, de ce-am alergat la Balcic?

— Ce-ți spuneam eu, dragă Sultano? Dar gândul a fost bun să ne vedem.

— Am nevoie de un colț cu o lumânare, ca să-mi verific documentele, și de o clipă de odihnă, ca să-mi adun gândurile. Sânt dela șase dimineața în automobil și saltul ăsta dela Olt la mările grecești în aceeași zi văd că poate să smintească o biată minte, care începe să îmbătrânească, cum e a mea.

— Vino înăuntru, în odaia ta.

— Nu, să se isprăvească întâiu. E o altă oboseală decât oboseală fiziologică. Și pe urmă, aștept să-mi spui ce e cu Smaranda. Miroase a ceva încurcat pe la voi. Cu ea nu trebuie. Lucrurile să fie limpeze de la început. Mai târziu e prea târziu.

Rămaseră câțva timp alături, fiecare cu taina ei. În descărcarea de după faptă și în singurătatea mai mare făcută de niște întâmplări cunoscute numai lor, se simțeau împinse una către alta de o iubire încă nebănuită. Măinile li se căutară fără voce. Bălașa cuprinse pe după mijloc pe Sultana, ca o soră mai mică după un drum lung pe o soră mai mare. Sultana răspunse cu aceeași mișcare și o strânse ușor, lipindu-i șoldul de-al ei, pe această Marie Magdalenă care se frământa cu lucruri mici și nu știa că-și pierduse pentru totdeauna prietenul. Se rezemau una de alta, fără să se privească și-și amestecau cu milă și cu durere sufletele. Marea bubuia dedesupt. Imprejur, ca o horă de umbre, oaspeții petreceau.

Atunci gongul sună.

Sună prelung și înalt, ca un ceasornic din văzduh, uitat de toți, dar întors și potrivit pentru ceasul, pe care îl bate fără greș, când nimeni nu se mai așteaptă. Sună întâia oară pentru liniște, sunetul adunării. Bălașa visa. Ascuțea ochii să vadă în golul vânat de peste zid. Parcă n'auzise. Sultana o strânse mai tare, ridicând-o puțin în călcăie.

— N'auzi? Te chiamă?

— Pe mine? Cine? întrebă încă împăienjenită, își băgă mâna liberă sub păr și și-l aruncă îndărăt pe spate, scuturând capul, într'o mișcare obișnuită dimineața, dinaintea mesei de toaletă.

— Jocul tău sfânt.

— Jocul sfânt s'a încheiat. Maica Domnului a plecat pe Mare. Noi nu mai sântem aici decât ca să strângem rămășițele ospățului.

Vorbea aproape răgușit. Mărturisirile erau pe drum. Le-avea gata.

Gongul sună a doua oară, sunetul cortinelor. Ecourile discului de aramă lovit de un maiu îmbrăcat în piele de căprioară se adunară vibrând strepezit și dureros, în jurul lor, ca supt o cupolă, în care se răstoarnă și se încălecă. Bălașa întoarse capul. Ce putea să însemne asta? Cine rămăsese acolo? Nu prinsese de veste de plecare Sabin Opreanu? Trebuia să intervie repede, ca să nu se afle cumva înainte de vreme, și să ajute nopții să se scurgă în liniște. Se desfăcu de Sultana și porni. Dar n'apucă să facă doi pași și pânzele se deschiseră în două părți, se strânseră pe lângă stâlpii de sprijin și se așezară ca de piatră, în cute drepte. Mai ferită decât la întâiul episod, pe aceeași bancă dintr'o lespede și fără nimeni lângă ea, Maica Domnului dela Mare aștepta, cu mâinile împreunate în poală. Vântul abia se juca în borangicurile care-i înrămau obrazul de sub maramele de mătase albastre și vișinii. Făceau ca un cearcăn tremurător de raze, călător puțin în jurul capului, dar nedeslăpuit de el.

Bălașa încercă zadarnic să-și desfacă tălpile de pământ. Era Smaranda! Umerii ei mândri, fruntea înaltă, chipul deschis, Smaranda întregă, neschimbată la locul vechiu, căzută parcă dintr'un sunet de gong, fără s'o fi ajuns nimic, în aceeași dumnezeiască pace, în pacea care speria. Cine coborîse adineauri, și în ce scop, la malul bătut de hulă? Ce fusese gluma cu

mantaua de ploaie și cu paza de oameni? Iși bătușe joc de temerile ei? Fusese un intermediu de comedie? Se jucau aici mai multe piese suprapuse, în care ea n'avea decât un rol de a doua mână, dădea o replică și ieșea, fără să știe ce urmează nici construcția întreagă? Sau furată de propriile preocupări făcea închipuiri și potriveli care nu trăiau decât la ea în cap? Smaranda nu plecase și nici nu arăta să aibă de gând. Luptase și învinsese. Viața, vorba mare cu care-și umpluse gura, fără să cerceteze bine ce cuprinde, fusese amânată. Tot ce era urît și fără rost în isbucnirea lui Lascaride, și tot ce era tulburător în întrebarea năprasnică pe care soră-sa și-o pusese fără înconjur în pragul de crini al tinereței, se luminase deodată de lumina dinăuntru și căzuse îndărăt. Nu știa, să se bucure sau să se mâhnească mai mult, de ce se întâmplase sau nu se putuse întâmpla. Cât avea s'o iubească de-acum și să n'o mai părăsească și să-i împodobească zilele! Simțea într'o arsură a propriei cărni că Smaranda trecuse prin purgatoriul iubirii și se mișca de cealaltă parte, printre suflete curate și printre îngeri. Maica Domnului dela Mare peste valuri și peste patimi!

Gongul sună a treia oară, sunetul versurilor. Bălașa, cu tot ce era grunji în ea astă seară, dela cetirea nenorocitei scrisori, cernut, ales și aruncat ca într'o scuturătură isteată de sită, se strecură în cutele cortinei. Și glasul i se ridică deacolo senin ca un cântec în spumele și în sclipitul Mării. Era fata din piatră și cânta un cântec dintr'o despicătură de stâncă, deasupra fierberii apelor. Din Palestina și din pictorii sfinți cădea în Böcklin. Două iubiri o umpleau.

— Auzi ce frumos spune versurile Bălașa, Leanța? zise Puiu Vulpescu intrat în grupul Lenei Costin și al lui Mesrob. Leanța ascultă și ea. Era un glas care o liniștea, înalt, plin și curat. Recunoștea pe Bălașa din zilele bune, puternică, stăpână pe ea și răsunătoare ca o coardă prinsă în cuie de aur, o fată tânără în care femeia sta să nască, cele două vârste față în față, măsurându-se și zâmbindu-și cu brațele pline fiecare de florile ei, fără pată, fără teamă și fără gând. De când nu mai avea ea dreptul să se creadă la fel?

Smaranda dusesse la bun sfârșit lucrul început. Se odihnea. Fuseseră destule zguduirile grabei din urmă, dar știuse să le birue. Cea mai neașteptată o stârnise mica Suleică.

Fetișcana își plătise cinstit brățărilor. Se furișase printre oameni, împlinise tot ce i se dăduse în sarcină, se pricepuse să ia pe Zorca, fără să bage nimeni de seamă, chiar dintre ai ei. Pe Sabin Opreanu avusese ea grijă să-l trimeată în barcă mai de vreme, ca să ocolească orice isbucnire sau lămurire și jurămintele. Se găsisse deodată ochi în ochi cu Zorca, neștiutoare de ce fusese pus la cale. Trebuia luată repede. Nici nu era de altminteri timp de întorsături și de meșteșugire:

— Știi că trebuie să fugi. Sabin te așteaptă jos.

Ea se îngălbenise, dar nu de teamă, ci ca logodnica la întâia poruncă a mirelui. Numai de câțiva apoi se îmbujorase, ca și cum inima, de bucurie, i-ar fi trimis tot sângele în obraz, și își făcuse vânt. Era cam pupăcioasă și agățătoare. O oprise în drum și-i spusese scurt că e nevoie să plece chiar acum și cu cea mai mare pază. O greșală de nimic ar fi dat de gol toată ticluiala și ar fi adus, pe lângă primejdie, stricare pentru totdeauna a legăturii dintre ei, și răs destul. Ii legase cu mâinile ei șalul Bălașei la gât. Ii ținuse mantaua și, pentru că nu nimerea mânecele, de uimire și nerăbdare, îi luase brațele și i le dusesse. Atunci se amestecase Suleica:

— Smarando, cine pleacă?

— Zorca, nu vezi?

— Și tu?

— Eu rămâi. Teatrul nu s'a isprăvit.

— Nu se poate, Smarando!

— De ce crezi tu că nu se poate, Suveică mică?

— Așa, nu se poate!

— Taci atunci și lasă-ne. N'avem timp.

— Dacă nu pleci tu, ies afară și țip.

— Ce-i cu tine? Stai aici în colț și astâmpără-te.

— Dacă nu pleci tu, nu stau.

Ce era cu fata asta, de obicei ascultătoare și ștearsă? Ce streche o pișcase? Se smințise? Lucra din porunca lui Lascaride? Iși scosese pieptul strimt înainte și tremura din nări ca un mânz când găsește în iarbă o broscuță. Avea haz, dar era în stare și de vreo pozna. Atât mai lipsea!

— Eu plec mâine, Suleică. Fii cuminte.

— Eu pentru tine m'am dus la toți. Nu pentru Zorca. Nu vreau!

Și se lăsase pe mâna ei și începuse să plângă. Asta fusese? Dragostea? Sărăcuța! Turcoică mică, nebăgată în seamă! Se gândise puțin. Ce era de făcut? Zorca, pitită acum bine în glugă, o întreba ce trebuia să facă? Da, ce trebuia să facă, nu numai Zorca Radeva, dar ea, Smaranda Filipescu? Ce? Era mai bine așa! Iși scuturase capul semeț, cu toate pletele, și strigase:

— Suleica!

Turcoica îi dăduse drumul și ridicase la ea obrazul plâns.

— Ai să te duci numai decât la Lascaride și să-i dai biletul ăsta.

Scosese carnetul dela sân și micul toc de mozaic, trăsese două rânduri, rupsesse hârtia, o îndoise și i-o strânsese în mână ștafetei. Impotrivirea Suleichii o făcuse să vadă și altceva. Fapta în sine nu și-o judeca, nu vrea! Ce era în ea de osândă după legile lui Dumnezeu și ale oamenilor, nu-și ascundea. Era și destul care-i dădea dreptul să se poarte cum se purtase. În sfârșit rămăsese! Se rupsesse din ispita care o făcuse să se clatine până foarte târziu. Invinsese planul ei, gândit până în amănunt, pentru alții. Trebuia să-l împlinească și se încinsese la treabă, lăsând deoparte tot ce o privea deadreptul. Sângera, dar nu vedea nimeni, iar rana era mică și putea să ducă până treceau toate și găsea din nou răgazul să se strângă dela cele șapte răspântii ale păcatului. Singurul om însă, care știa de hotărârile ei, nici nu era un om, era Suleica! Asta nu era drept și nu era bine. Trebuia să știe și el. Avea să-l doară, dar era să fie alături de ea. Și-i scrisese fără să se gândească mai mult: « Trimet cu barca și cu hârtiile pe Sabin Opreanu și pe Zorca Radeva. Așa trebuia să fie. Ține pe Suleica la dumneata. Mă incurcă ». Tocul șovăise numai în dreptul semnăturii. Numele? Numele nu putea să i-l dea. Era prea destul această complicitate. Și trimisese biletul nesemnăt.

Dusese apoi pe Zorca până la speteaza din margine și o urmărise trecând prin fața Sultanei și a Bălașei, și coborînd. Tremurase să n'o descopere. Dacă veneau la ea și-i vorbeau? Se zgârcea toată în mantaua de ploaie a Zorchii și încă odată îi luase locul. De rândul ăsta nu mai era decât ca meșteșugar al unei aventuri străine. Întâia primejdie însă trecuse. Nu vrea să se lase moleșelei pe care acum o simțea că vine, se potrivise, răsufilase odată lung, mai așezase pe scenă și dăduse semnalul gongului. Ziua ei încă nu era încheiată. Jocul sfânt avea să acopere plecarea tinerilor. Luarea aminte obștească trebuia îndreptată încoace.

Un strigăt veni de jos, de pe Mare. Era poate de plecare. Doi oameni cu pantalonii suflecați stătuseră în apă până la genunchi, unul ținând barca și celălalt ajutând-o să urce pe Zorca, nu pe Zorca, pe ea, în mantaua de ploaie, în care toți o recunoscuseră. Sabin Opreanu, ca să nu se dea de gol, nu-i ieșise în întâmpinare, ci se cumpănea în picioare la proră și-i întindea mâna. Apoi, cel dintâiu din oameni, bărbosul, sărise înăuntru, pe când al doilea, băiatul spelb cu tricou vărgat, pusesse umărul și se opintise în pulpele cu mușchii umflați să plesnească, icnind, ca să desfacă barca din nisip și s'o scoată la adâncimea de plutire. Două lopeți împingeau și ele în fund, deadreapta și deastânga. Și deodată încărcătura se ușurase și pornise, barcagiul de jos se cățarase pe pânțele între ceilalți și în acelaș timp se auzise sgomotul grăbit dela piedici. Căpitanul în capul oaselor la pupă, înfășurat în steag, dăduse drumul la întâia comandă. Călătoria începuse.

Se vedea din nou ca mai nainte pe laviță, în mantaua albastră. Valurile se spărgeau și stropii o acopereau. Ea ședea cu capul în glugă, pe gânduri. Luminile orașului așezate în caturi se mai înălțau încă. Vreun spate alb de casă sau vreun șir de pomi întunecați lăsau să se ghicească drumurile pe culmi, străzile cotite, răscrucile cu geamii. Pe-aici fusese azi și se oprise la o prăvălie. Dincolo se rezemase de rampa de fier și se uitase ca dintr'un balcon din coasta șoselei prăvălite, la pajiștea albastră și licăritoare a apelor. Mai la o parte, în mahalăua corăbierilor, știa o casă cu copii mulți, în care lăsa câte ceva de cusut sau alt ajutor. Peste vale se îngrămădea mahalăua argintarilor și a mărgelarilor. Golful cu fiecare bătae de lopeți, începea să-și încordeze arcul de abanos din care barca scăpa ca o săgeată trasă fără țintă, în lume.

Avea un dor pe care simțea că n'are să poată să și-l domolească până în cele din urmă, să se scoale și să se ducă la marginea cheiului, ca să se vadă. Să se mai vadă odată și să-și ia rămas bun dela ea, cum o făcuseră cele câteva ceasuri ale unei seri fără asemănare. Barca

trecuse de brâul de pietre și-și lua direcția. Zgomotul lopeților nu se mai auzea. Il deosebea acum și pe Lascaride, dela locul lui, cu Suleica alături, atent de aceeaș atenție la ceea ce se petrecea dedesupt. Sta aplecat asupra întunericului și cu ochiul încercat al omului de apă scotocea și urmărirea. Ce se întâmplase cu el, cetind vestea? Nimic nu arăta vreun necaz. Nu se înșelase. Se supusese fără o vorbă. Era vrednic de încrederea pusă în el, Acum nu-i mai purta nici cea mai slabă pică, nu pentru că se lăsase năpădit de dragoste, dar pentru că i-o spusese sau nu găsise mijloc mai bun să i-o spue decât cel care dusesese la toată încâlceala de astăzi. Nu ea hotărîse acțiunea, ci el. Ea o împlinise numai, destul de stângaci, cu singura originalitate, a substituirii de persoană. Dar o și înlocuise în adevăr? N'avea decât să lipească pleoapele și se vedea fără putință de înșelare, pe lavița îndărăt a bărcii, în mantaua albastră fâșiitoare. Șase lopeți ude care mai primeau încă lumina de aici pe luciul lor, se înălțau și cădeau, trei deoparte și trei de alta, priponindu-se în apă și apropiind-o cu încă un salt de mânăstirea Sfântului Constantin.

Se sculă dreaptă de pe trunchiul de piatră și se întoarse către Mare. Vântul o înfășură, ca și cum atât ar fi așteptat, în fâlfâirea și în vârtejul maramelor. În trei pași rari fu la capătul digului și cu încă unul, pe pragul marginii. Stătea acolo, mai înaltă acum decât omul cel mai înalt, și se uita pe apă.

Vedea altceva decât ar fi văzut ceilalți. Privea oare prin aerul înopțat, care era ca o înșirare de sticle de grosimi deosebite și aducea întâmplări în mai multe locuri și la alte timpuri petrecute, astăzi pe un singur orizont, sau privea numai printr'o perdea de lacrimi năvălitate sălbatic în ochi, din toate adâncurile, unde ceasuri și zile și ani, fuseseră cu îndârjire feciorelnică respinse? Ea se găsea slăbită de toate luptele pe care nu voise să le dea până atunci, scăpate în aceeaș clipă cu chiot, în goană de galop și de suliiți, prin suflul pustiit.

Uriasă în fața ei și ridicându-se din valuri o Maica Domnului a Mării umplea noaptea și o aștepta. Fâlfâia din văluri de spume și din rochi de besnă, dela fundul negru până la stele, cu Calea Laptelui ca o eșarfă pe piept și pe poale, dintr'un jeț ghintuit în rubine și safire. Vrea să-și zică întâiu că nu era decât umbra ei, răsfrântă de felinare înainte, peste apă, dar înțelepciunea asta șubredă și de carte o făcea aproape să zâmbească. Știa că trebuie să-și îndoaie genunchii și să ceară iertare de tot ceea ce făcuse sau ar fi putut să facă, de tinerețea pe care o pierduse pe drum, de pietrele scumpe lăsate în păstrare, când se ruga pe lezezi de biserici, și dăruite cerșetorilor, de inima uitată goală, ca un ghiveciu cioplit cu artă, în care floarea cea rară s'a veștejit. O privea, uitând de ce era aici. Buzele ei șopteau ceva care nu era pentru nici o faptură de pe pământ. Se asemănase cu alți oameni, deopotrivă de greșiți și mai greșiți decât ea, și-și dăduse singură deslegare, pe când fiecare trebuie să ne asemănăm numai cu îngerul, după al cărui tipar am fost zămisliti, și să măsurăm, pentru judecarea faptelor noastre, depărtarea tot mai mare dela el până la noi. Și atunci toți cormoranii nevăzuți de pe brâul de zid de supt ea, își luară zborul pe aripi largi cenușii.

Un răcnet neomenesc sfărâcă sfințenia. Era numele ei și îl strigase Lascaride, care se și repezise. Cu el în urechi se prăbuși în stânci:

— Smarando!

Trăise tot ce trăia ea și știuse că se aruncă, în brațele soartei și în liniște, o chemase îndărăt, îi făgăduise că o urmează? Sau lipit cu privirea de ea, o văzuse numai cel dintâiu căzând și pierind, și carnea înfricoșată gemuse în neștire acel nume pierdut acum deapururi? Valurile se deschiseră și o primiră, înălțate în chiparoși de zăpadă deasupra digului. Hula incomată, venită din larg, o luă și pe ea în brațe ca să isbească în colții de piatră ai zidului și să-i dezgradine. Dar Maica Domnului dela Mare, cealaltă, cu Calea Laptelui ca o eșarfă pe piept și pe poale, își lăsă jețul ghintuit cu rubine și safire, și intră în apă ca s'o găsească și s'o ia cu sine. Ea o chemase, și elementele deslănțuite nu trebuiau să aibă nici o putere asupra-i.

Lumea rămase la început încremenită pe locurile ei și în așezarea în care se afla, și apoi dădu năvală pe dig. Lascaride îi luase înainte. El se spânzură pe stâlpul cel mare, desfăcu felinarul legat în sârmă și alergă de vale, la țarm. Umbla gâfâind tare, ca o fiară rănită. Se desbrăca sărind. Hainele lui dela 1850 cădeau sfâșiate prin iarbă. Alți bărbați se luară după el.

— Ce-a fost?

— S'a împiedicat?

— I-a venit ameteală?

Leanța se agățase de brațul lui Puiu Vulpescu, venit și el până în buza prăpăstiei. Era mai mult leșinată:

— Îți spun că n'a căzut, Puiule!

— Mă uitam și eu la ea. Nu știu ce a fost. Parcă a pășit mai departe, așteptându-se să calce pe vânt ca pe o pardoseală vârtoasă. Și gândește-te că tocmai scosesem pe Spadașin din grămadă, ca să-l cert că nu îndrăznește s'o ceară!

— A vrut! S'a aruncat! Presimțirile mele!

— Ești nebună! Au s'o aducă și să ne spue.

— S'o aducă? Marea n'are s'o mai dea îndărăt. Ai să vezi.

— Leanțo!

Leanța Suditu dădu drumul lui Puiu Vulpescu și se întoarse, înzdrăvenită numai de acest glas. O chemase Sultana:

— Du-te numaidecât la Zinca!

Era bătrâna doamnă Filipescu.

— S'o iei în casă și să nu pleci de lângă ea orice ar fi. Ii aducem noi pe Smaranda.

Pe patru din băeții grupului, în cap cu tânărul căruia îi vorbise Olga Crivăț, îi trimisese jos, smulgând funiile și pânzele dela scenă.

— Fiți cuminți, dar repede! Nu se poate să n'o găsiți!

Și apoi fugise la Bălașa.

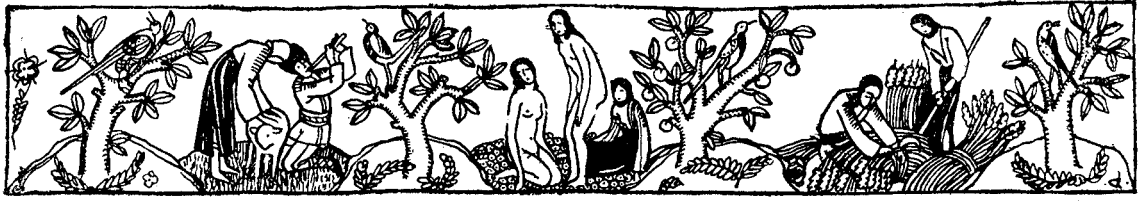
Bălașa urmărise pas cu pas plecarea dintre ei a Smarandei. De când o văzuse ridicându-se, nu știa de ce, se cutremurase. Ca un cuțit i se înfipsea între umeri. Voise să alerge și s'o oprească și nu fusese în stare, se temuse de urmări, de încruntarea ei și de mirarea lumii. Nu se putea mișca nici acum. Nu ridica brațele. Nu striga. Se uita numai cu niște ochi îngrozitori la lespedea găunoasă de pe care se aruncase Smaranda. A, ea știa, văzuse, simțise în carnea ei saltul ușor, fără zdruncin, cu care se rupsesse de pământ.

— Bălașo, fii tare! S'o scăpăm! îi șopti la ureche Sultana, și o cuprinse ca adineauri, cu iubire și cu putere. Bălașa își auzi sângele șiroind din nou prin vine: paznicul acesta de stăvilare îl slobozise, și își pierdu înlemnirea. Dar era așa de moale, că ar fi căzut, dacă n'ar fi fost ținută. Capul i se frânse pe umărul prietenei și izbucni într'un plâns cu hohote și cu râuri de lacrimi. Sultana o lăsă. Singură ea știa, pentru câți se varsă plânsul acela.

Piața era acum aproape goală și stinsă. Lumea coborîse pe rând, ca să vadă mai bine sau ca să fie de ajutor. Din tot jocul sfânt, eroi, decor și public, nu se mai păstra decât această Marie Magdalenă, îndurerată fără mângâere, și, aspră lângă ea și dreaptă, Traca în haine de argint, care o sprijinea și se uita totodată peste apă. Lascaride intrase în Mare și plimba fără rost felinarul pe deasupra valurilor, ferindu-l, când mai aproape, când mai sus. Semăna cu lucrătorul din capul teraselor dela Palat, care spărsese la început noaptea. « Lucrurile se întâmplă cu mult înainte să ne ajungă la cunoștință. Tot ce aflăm, e trecut și poveste ». Inaintă așa, până când un talaz mai puternic îl rostogoli cu felinar cu tot și-l trase la larg. Bătaia în mal avea acelaș sunet de tropot de cal, care dusesse în scânteii de copite pe călărețul dela Caliacra în raita spre hotarul bulgar și-l întorcea acum la cetatea lui dărăpănată. Hélène trebuia să fie și ea pe acolo, călărind alt cal alături.

Marea rămânea viforoasă și ascunsă.

DESCOMPUNERE...

DE

A. POP MARȚIAN

CÂND ai eșit din viața mea, cenușa
Unui apus cădea peste pământ...
In schitul gândului, deschisă, ușa,
Prin care mi-ai trecut, se sbate 'n vânt.

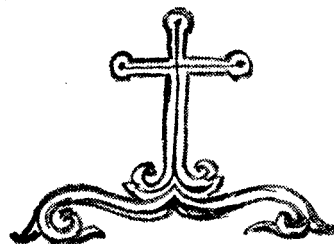
Văzuți — ca prin ferestre — până'n brâu,
Din cadre sfinții au căzut în gol,
Și-au răsunit uscat, — ca'n rostogol
Pădurile tăiate, în spre râu...

Despodobiți de sfinți, pereții goi
Își țes din mucegaiuri patrafir...
Cu izul tău, un busuioc în mir
Insămânțează umbra cu strigoi.

Atunci și cerul clătinat de vânt,
Ca frunza putredă s'a rupt din noapte, —
Și s'a lăsat aproape de pământ,
Vărsând prin erburi nalte, stele coapte.

Cobor în câmpul îngrășat de stele,
Să-mi răsădesc strigoii printre ele...
Deasupra mea, pe cer, o lună grasă
Il roade, ca un vierme de mătasă.

Din bălegarul de strigoi și astre
Se'naltă aburii spre cerul gol,
Ca niște flacări mari de alcool
Intr'o 'mpletire de volute albastre...

BALADA CNEAZULUI TÂLHAR

DE
SANDU TUDOR

DIN cereasca apă,
străvezie ploapă,
pică 'n frunze rouă.
Cearcăn luna nouă
moare pe pustii
de dumbrăvi târzii.
Și 'n noaptea căzută
cergă mohorîță,
prin pâcla sâlhue,
pe poteci haihue,
din peșteri ce tac,
Buga cel sărac
cneazul scăpătat,
lotru blestemat,
bate de-a-călare
toiu de beznă mare.
Sună goana 'n stei
copiți de scânteii.
Se'ncoardă vârtos
globanul pãros.
Și 'n gârbaciul lung
limbi de bice plâng,
plescăit de piele,
urlete de rele.
Spaima morții 'n căi
pe zănoagă 'n văi
se umflă și crește
și rostogolește
țește de pietroaie,
scaeți de strigoaie.
Vine viforos
cneazul flendãros
din drug de rășină

pâlpâind lumină.
Facla fumegând
îi lungește hâd
în goana sbătută
făptura lui slută.
Fața e de var.
zulufi de zlătar
în șerpi îl urzesc
și mi-l împletesc.
Iar trupul osos
de oțele ros,
în greabăn de șa
zuruie din za.
Are zeaua ruptă,
buzdugan o bătă,
suliță prăjină,
pavăza rugină.
Dar pe coiful lui
sue ca un tui
păr și busuioc,
leac legat în smoc.
In ochi are jar
ca un lup hoinar,
ură de sărac
cumpărat de drac.
Pintenii de lemn,
sângeros îndemn,
mână ne 'ntrerupt
fugarul mărunt
de-a-valma, nãuc,
ca un vălătuc,
să-i atingă 'n zor
gândul de omor.

Neaga, jupâneasa,
vădana, frumoasă,
gură 'nșelătoare,
coapsa vrăjitoare,
iar l-a înșelat
cu un alt bărbat.

Acum trece-acasă,
și de el nu-i pasă,
cu-alaiu de gealați,
duium de argați
călărași înalți,
până 'n dinți armați.

Tolănită 'n lene
leagănă în perne,
în careta mare,
cu uși de cleștare,
scările suflate
și arcuri la roate.

Vine-așa încet
plină de bănet,
cu treizeci de pungi,
zloți zimțați în dungi,
plocon dăruit
de noul iubit.

Boldea pumn-de-fier,
mare jitnicer.

Dar în spart de zi
lotrul le ieși
lângă malul șui,
tiptil după grui.

Careta domnească
când să opintească
să treacă prin glod
vadul fără pod
se opri în loc
proptită 'n hârtop.

Și-au descălicat
și s'au descălțat
de mi-au ajutat
la greu opintit.

Dar când au pornit,
Neaga jupâneasa,
vădana, frumoasa,
purta un cuțit
în inimă 'nfipt
pâna la prăseă
și nimeni știa
nici nu bănuia,
mi se tot ducea...

I D E I , O A M E N I & F A P T E

C A R T E A I N R O M Ȃ N I A

AM fost demult de părere ca la expozițiile românești în străinătate, cu orice obiect, să se alipească și o secție de «informații culturale». Dacă termenul n'ar fi fost compromis, ea ar fi trebuit să se numească «secția de propagandă». N'aveam, făcând propunerea, mândria unei păreri originale, ci conștiința unei necesități. Imi atrăsese luarea aminte Rusia care, se potriveau, nu se potriveau, își plimba prin Europa două, trei expoziții ale cărții rusești, în același timp, deși regimul disprețuiește continentul și-i urmărește distrugerea. Se pare că pentru noi acea secție are să se încerce întâia oară anul acesta. Ea are să aibă probabil goluri și stângăcii. Dar are să existe, acesta e câștigul cel mare: îndreptările n'au decât să vie. Ea înseamnă deocamdată o expoziție a cărții și a revistelor din România, cu material statistic anex și figuri care vor fi acolo, la Barcelona, în mare format și în culori. Textul care urmează e destinat catalogului. Îi dau atât pentru informația inedită cât și — ca model al genului:

Inceputurile cărții în România sunt pitorești chiar pentru români. Un călugăr venea cu săculeața de litere de pe coasta Dalmației, la câțiva ani după ce Gutenberg descoperise dumnezeescul meșteșug, și se așeza pe lucru temeinic de tipar la vreo mănăstire Valahă. Expozițiile noastre ale cărții au, prin partea lor istorică, un farmec propriu. Nu e vorba numai de paginile cu gravuri în lemn sau cu inițiale iscusite ale secolelor trecute, ci de un scris cu totul deosebit și astăzi uitat. Limba bisericii, comună țărilor Balcanice, ne dusese să primim, deși popor latin, alfabetul cu încrângături și cu ciubuce chirilic, prin care ne înșirăm lângă Slavi. Dela jumătatea secolului al XIX-lea România s'a înnoit în spirit și în formă. Părăsirea pentru totdeauna a alfabetului chirilic făcea pentru români cât o răspântie istorică. Istoria lor modernă cotește pe după acest element tehnic tipografic, ca să-și poată lua avântul.

Astăzi numărul publicațiilor de tot felul înregistrate într'un an la bibliotecile românești care se bucură de avantajii legii depozitului se ridică la 6.000. Cercetarea lor e cum nu se poate mai potrivită să dea o părere, atât de puterea științifică și literară a României cât și de gustul și de mijloacele ei grafice. Să încercăm în câteva rânduri această cercetare.

Dela început publicațiile se împart în două grupe, după un criteriu simplu. De o parte, grupul mare al publicațiilor în limba română, iar de cealaltă, publicațiile în alte limbi. Aceste limbi sunt tot ale țării și s'au adăos după războiu, cu drept de cetățenie, alături de singura limbă românească auzită și scrisă, cu neînsemnate excepții, pe tot întinsul României Vechi. România Veche, aceea de până la 1918, era un Stat strict național; România Nouă, crescută cu toate provinciile locuite de români, dar rămase timp de secole sub stăpâniri străine, cuprinde populații minoritare de altă rasă și limbă, până aproape de proporția de 25%. Ele sunt acolo mai ales datorită politicii de colonizare a fostei Ungarii, Austrii și Rusii care urmăreau cu ea un îndoit scop; economic, printr'o creștere de brațe muncitoare și de birnici; politic, prin împetrișarea cu elemente străine a masei compacte românești. Turcia și Grecia au ajuns la un schimb de populație, care a desființat problema minoritară pentru cele două țări. România aplică față de minoritățile ei clauzele tratatelor internaționale și încearcă sincer o conviețuire frățească. Popoarele au trăit timp de secole împreună; numai stăpânirile au fost vitrege. România n'are niciun motiv să fie la fel: alături de dreptul istoric, ea se reazimă, cu și mai multă hotărâre și recunoaștere din partea tuturor, pe dreptul numărului.

Publicațiile oglindesc și ele această stare.

În Transilvania, de pildă, românii sunt într'o proporție de aproape 60%, Ungurii de aproape 28% și germanii de aproape 7% (față de populația totală a României de 17.000.000 locuitori, românii au 74.35%, pe când ungurii, cari sunt cea mai puternică numeric dintre minorități, abia 8,65%,

iar germanii, a treia, după evrei 4,75%, abia 4,66%). Criteriul de deosebire a unei minorități naționale e limba maternă. Dacă o minoritate națională se poate desvolta în limba proprie, ea trăește în împrejurări normale și nu se poate plânge de vreo politică de desnaționalizare. Printre așezămintele de cultură, în care limba nu numai că s'a păstrat, dar crește în spiritul ei, altminteri decât în administrație sau în convorbire, unde mediul majoritar influențează alterând, biserica, școala și tiparul sunt cele mai puternice.

În biserică nimic nu s'a schimbat pentru minoritari în România. Dumnezeu le vorbește la aceleași altare, în aceeași limbă. Sfinții calendarului comun ca și sfinții naționali, cari au ridicat uneori sabia asupra românilor, în Evul Mediu, când regii, depe tronul vremelnic, puteau să treacă între marii mijlocitori ai veșniciei, sunt sărbătoriți cu aceleași alaiuri catolice, în cântece și fluturări de steaguri pe străzi.

În școală, sistemul școlilor confesionale, legate de biserică, rămasă neschimbată, e o garanție că minoritățile au în mână toate mijloacele de însușire a culturii laice. Controlul Statului și condiția ca două, trei obiecte de învățământ să fie predate în limba lui, sunt firești, în toate țările aceleași și nu alcătuiesc vreo piedică, fățișă sau fățarnică. Dovadă că de atâtea ori numărul școlilor minoritare e mai mare în România decât sub vechiul regim, când minoritatea de azi era națiune dominantă, cu toate mijloacele Statului la îndemână și cu o tendință zgomotosă mărturisită de desființare a celorlalte naționalități. Ungurii au în Transilvania 875 de școli elementare și secundare cu 67.518 elevi, iar germanii 382 școli cu 39.952 elevi. Starea aceasta trebuie cu atât mai mult prețuită cu cât românii rămași încă Ungariei, cu toată marea amputare pe drept suferită de aceasta, nu se bucură nici pe departe de aceeași bună voință. Ei sunt supuși regimului cunoscut dinainte de războiu și care a fost în mare parte pricina izbucnirii aceluși războiu, de desnaționalizare accelerată.

În produsele tiparului, minoritățile stau mult mai bine în Transilvania decât românii. Să ne oprim la publicațiile periodice, care sunt mult mai vioae, înseamnă o organizație și o expunere de păreri zi la zi și sunt chiar prin aceasta mai eficiente, în latura politică, decât pot fi cărțile. Presa, de ziare și reviste, a ungarilor și germanilor, se dezvoltă în toată voia. Românii, deși în mare majoritate ca populație, aveau în Martie 1929, 234 de periodice, iar ungarii și germanii la un loc 259 (192+67). Această situație statistică este și mai înfloritoare pentru minoritari dacă amintim că ei au și cele mai multe ziare zilnice și cu cel mai mare tiraj. Bine înțeles, aceasta în Transilvania. Amvonul, catedra, tribuna presei le stau libere și puternic organizate la îndemână. Că și așa mai pot să se plângă? Față de o asemenea stare, plângerile rămân de amănunt și năzuiesc, firește, s'o îmbunătățească mereu, când nu se explică prin alte cauze, de ordin centrifugal, și care merg împotriva Statului ca atare, indiferent de regimul pe care l-ar oferi locuitorilor lui. Ele nu sunt de altminteri de mirare, la zece ani numai dela închegarea noului Stat român, care, ca să-și facă loc în matca unde fusese tot mai înghesuit, a trebuit să crească odată și să rupă dela vecinii cei cu încălcările. Vecinii aceia nu se pot mângâia nici așa de ușor și nici așa de repede.

Altă împărțire a publicațiilor e aceea pe materii. Ne oprim la cele două grupe mari: literare și științifice.

La cele dintâi apar mai vădite inițiativa și arta editurilor. Literatura română contemporană, lăsând la o parte criteriul curat estetic, străin acestei fugare ochiri, a covârșit cu totul, atât ca producție cât și ca putințe de publicare, literatura dinainte de războiu. Romanul românesc se arată a fi abia de acum, de zece ani încoace, într'atât a lăsat în urmă orice altă creație epică, lirică sau dramatică. Acestei creșteri de producție îi corespunde o creștere în proporție a cetitorilor. Marea povestire e prin firea ei mai populară decât schița concentrată sau suspinul unic al unui sonet. Zecile de mii de exemplare și edițiile care se urmează la scurte răstimpuri, ale unora din succesele de librărie și de literatură bună din ultimii ani, stau dovadă. Scriitorii ar vrea mai mult și apostolii culturii populare nu sunt nici pe departe mulțumiți. E în legea lucrurilor și trebuie să-i înțelegem, fără să le primim toate argumentele, și mai ales pe acesta nu, al producției încă neindestulătoare a cărții.

Arta grafică a ținut pas cu dezvoltarea scrisului. Tiparul nu se mai mulțumește cu o execuție tehnică oarecare, ci își creiază probleme și încearcă să-i facă o personalitate cărții, așa cum o are în cuprins, și în apariția externă. Tăetură de literă, așezare în pagină, vignete sau ilustrații, podoabe negre sau colorate, contribuie fiecare la înnoirea vitrinelor, care se feresc de geometria regulată sau de alb-negrul și de motivul tradițional. Evoluția e în mers. Avem să-i mulțumim câteva experiențe strălucite, care îndreptățesc la mari nădejdi. Orice observator își dă seama că cele două progrese merg mână în mână. E un prilej de încredere. Intrecerea și ajutorul vor fi reciproce. Suntem numai la începutul unei ere.

Ceeace izbește la grupul publicațiilor științifice, fie că sunt cărți, fie că sunt reviste, e locul mareț pe care-l au în redactarea și publicarea lor marile corporații științifice ale românilor: Academia Română și Universitățile. Oricât ar fi activitatea științifică, la fel de altminteri cu cea literară, o operă de meditație personală, când ea se încadrează într'un așezământ sau într'un cerc, rezultă ceva mai prețios uneori decât creația singulară perfectă: continuitatea, care poate să se organizeze și să facă cu putință, în alte împrejurări, producția reprezentativă.

Cele 4 Universități românești au aproape 30.000 de studenți, în facultăți și în institute și laboratoare de cercetări, cu un număr proporțional de profesori. Munca științifică, agonisită acolo și tipărită, hrănește biblioteca publicațiilor de gândire sau de documentare, cu un număr impunător și mereu în creștere. Cele două domenii, literar și științific, sunt de o potrivă de vioae și dau caracteristica momentului istoric al țării, de căldură și încredere creatoare. În acest curent general se deosebește ca un dar, peste apele care curg împinse de puteri neoprite și turburi, ostrovul înflorit al câte unei opere mai presus de semeni și de vreme. În ea gândul românesc se toarnă și se oprește mândru, ca să se oglinde în curgerea vremii și a oamenilor.

ION ORDEANU

H O F M A N N S T H A L

CU Hofmannsthal a dispărut un ultim vlăstar reprezentativ al veacului trecut. Opera lui se identifică, astfel, culmilor de creație ale unei generații și înseamnă totuși maimult: tradiție productivă în slujba viitorului, în slujba unei universalități minunate, prin care se leagă, în orizontul spiritual al unei mari personalități, Orientul cu Occidentul, Nordul cu Sudul, lumea cristalizată a latinității cu aceea mai aspră și mai haotică a popoarelor germanice. Astfel, opera poetului austriac a devenit, în întregime ei, simbolul limpezit al unui drum de cucerirea, ce nu s'au oprit în nedumerire în fața nici unui secol și a nici unei expresii mai îndepărtate de nucleul central al culturii germane. Hofmannsthal a fost un cosmopolit spiritual de cea mai nobilă speță. Tradiția i-a fost un șir de trepte, de pe care privea mai lesne spre meleagurile lăaturalnice ale altor culturi. Vienezul, austriacul, germanul Hofmannsthal, poetul, dramaticianul și mai ales esesitul, umanistul venit parcă din depărtările altor timpuri și omul de lume, care a scris comedia «Der Schwierige» și libretul «Cavalerului Rozelor», a avut darul de a arăta literaturii europene de azi ce poate realiza tradiția, când își pricepe misiunea. Căci acest austriac cu atâtea trăsături caracteristice numai pentru vechea monarhie, dispunea de o fantastică și profund adâncită cultură universală. (Dintre scriitorii germani contemporani, numai *Rudolf Borchardt* și *Theodor Däubler* suportă, în această privință, o comparație cu poetul îndepărtat în țara neființei).

Oglinda nespuse de clară a vieții lui Hugo von Hofmannsthal a fost spartă pe neașteptate, prin lovitură unui gest brutal și lipsit de orice sens. Cel neînțeles de îndrăzneala vorbărească a generației noi, cel trecut cu vederea de generația lui, care-i admirase primele versuri și primele drame lirice, fără a-l putea înțelege acum când creațiile lui nu se mulțumeau decât cu dimensiuni prea largi pentru priviri obișnuite cu un amănunt transparent, cu acordul câtorva culori venețiene, cu muzica albă a imaginilor alese de un tânăr zeu al poeziei, cel care nu s'a plâns și nu s'a izbit de toate aceste neajunsuri, de micimea contemporanilor, s'a prăbușit deodată, fără de cuvânt — fără de urmaș. Și scriitorii își au specialitățile lor deosebite, preferințe legate de veacuri și de culturi. Misiunea creației lui era să le aibe pe toate. Introducerea lui la povestirile din «O mie și una de nopți», eseul asupra lui Balzac, eseul asupra lui Victor Hugo, acela despre Amiel, despre proza clasică germană, și celelalte care tratează despre Grillparzer, Adalbert Stifter, Shelley și Keats sunt adevărate exemple de aprofundare ale unui spirit multilateral și cosmopolit. Poate că aceste cunoștințe, prea multilaterale, au stânenit oarecum forța elementară de creație, poate că ele au determinat contemporanii lui răuvoitori de a scrie că Hofmannsthal ar fi, în esență, traducător, un traducător virtuos, care ar fi tălmăcit din toate culturile și toate graiurile câte ceva în limba germană. Într'adevăr, structura frazei din minunatele lui eseuri și structura versurilor scrise până pe la 1918, are un caracter latin. Deabia în «Jedermann», în acest «joc despre moartea omului bogat» și în «Marele teatru al lumii», creat din nou după exemplul hotărâtor al lui *Calderon*, Hofmannsthal și-a refăcut limba, într'un înțeles mai germanic și mai medieval. Ce contrast între purpura și aurul din «Moartea lui Tizian» și greutatea sobră a atmosferei

din «Teatrul lumii». Firește, poetul nu s'a ferit niciodată de exemplele mari ale teatrului din trecut. Dimpotrivă, el și le-a însușit, refăcându-le mai trainic pentru cerințele unui viitor, care va recunoaște că legile mari ale teatrului nu sunt legate de culoarea unei atmosfere de costum sau de vreo modă, ci de adâncimea unor desvoltări sufletești și purtătoare de simbol.

Opera lui Hofmannsthal e chiar de neînchipuit fără înrăurirea premergătorilor din evoluția teatrului universal. Pentru el, mitul antic își avea locul alături de jocul medieval al misterului, vechea operă italiană alături de un libret propriu, care trebuie să susțină și să provoace muzica descriptivă și impresionistă a lui Richard Strauss. În complexul existenței lui, toate acestea erau văzute sub unghiul unei tradiții bogate. Belșugul creator nu putea fi, așadar, prea elementar sau caracterizat de hotărârea unei intuiții libere ori iraționale. Aceasta a fost cauza că generația expresioniștilor l-a disprețuit și că tinerii din «Contingentul 1902» al lui Ernst Glaeser n'au mai vrut să știe de existența unui scriitor atât de precaut și atât de legat de tradiția trecutului. Rudolf Borchardt și Rudolf Alexander Schröder, prietenii și adepții fanatici ai lui Hofmannsthal, sunt astăzi și mai puțin luați în seamă decât poetul dispărut. Totuși, tineretul german ar face bine dacă ar ceti mai des proza polemică a celui dintâiu sau traducerile din Omer ale celui al doilea. Ar învăța nemțește și nu i-ar strica cătuși de puțin, căci — să fim foarte sinceri — nu prea cunoaște limba scrisă de Luther, de Goethe, Kleist, Büchner și Nietzsche, iar generațiile noi de pretutindeni ar afla, dacă i-ar cerceta mai de aproape opera, ce înseamnă a fi european, în înțelesul cel mai înalt și cel mai semnificativ al cuvântului.

Primele lui versuri au purtat pecetea genialității; le scrisese un tânăr de șaptesprezece ani.

Atmosfera splendidă a Renașterii italiene îl ademenea, dar viața bogată și păgână se arată totuși foarte deșartă în poema dramatică «Nebunul și moartea» sau în «Femeia în fereastră». Sobrietatea antică din «Antigona» și din «Electra» e un refugiu. Hofmannsthal călătorește prin Grecia spre a găsi din nou urmele culturii elene și nemerește la o mănăstire de călugări din Fochis, unde întâlnește singurătatea creștinătății în lumea de azi. De aci pașii lui se îndreaptă spre împărățiile spirituale ale Evului de mijloc, spre mister, spre «Marele teatru al lumii», unde făptura omenească și faptele ei, păcatul și fericirea, devin pilde supreme ale luptei ce se îndreaptă spre divin. Omul se desbară de pitoresc, de costumul venețian al lui Tiziano Vecellio. Acum cerșetorul a devenit rege. Psihologia îmbrăcată în mijloacele de exprimare ale Impresionismului numai are ce căta aci. E vorba de vină și de seninătate omenească, e vorba de bine și de rău, de alb și negru.

Hugo von Hofmannsthal a fost el însuși păzitorul credincios al unei comori, care creștea mereu sub privirea lui îndrăgostită de cerșetor. Prin bogăția creației lui și prin nobila-i ținută etică, el a fost unul dintre aceia, care au ridicat încă odată prestigiul literaturii, al tradiției și al spiritului universal. Dar cine va descoperi comoara lăsată de el într'o regiune ascunsă multora dintre contemporanii lui vestiți, și cine o va feri de pângăririle celor nechemați?

OSCAR WALTER CISEK

INTELECTUALUL brăilean, ca aproape orice intelectual, dar parcă ceva mai mult, are patima călătoriei. Sandu-Aldea dintr'un sat din susul Dunării, lângă Brăila, a călătorit prin Europa lăsând chiar și un volum de însemnări; Murgoci, care, cu două săptămâni înainte de moarte, a venit în orașul ce-i vrăjise, înaintea altora, copilăria, pentru a face o emoționantă spovedanie publică tulburător transfigurată de blânde și ciudate lumini de dincolo, — a călătorit cu un neastâmpăr de cioban și de om de știință, ajungând, pare-ni-se, până pe malurile lui Misuri-Misisipi; talentatul, căine de nouă uși, de fel din Comorofca Brăilei, care e Panaît Istrati, este un exasperat al deplasării; iar un Hepites, venerabilă figură academică de până mai ieri, s'a pomenit, în tinerețe, în Scandinavia, făcând studii la o universitate, ispravă cu care, în zilele noastre, doar d-l I. Ol. Stefanovici-Svensk s'ar mai putea lăuda, dar nu purtat de bună voie proprie, ci de izbeliștea războiului... Această pasiune călătorească a intelectualilor brăileni a făcut și face, poate, să se zburătească toți, rând pe rând, încât cetatea de baștină e văduvită mereu de viață culturală — deși îi rămâne nostalgia, întotdeauna puternică, a celor plecați, ca o pustie și ornamentală compensație. Amestecul de populații, prielnic întotdeauna spiritului de evadare geografică; șesul Bărăganului, care a obișnuit pe locuitorii acestei părți de țară cu perspectiva infinitului, făcându-i să sufere când li se strâmtează orizontul; drumul «fără pulbere» al Dunării, care aducea lume și vești din schelele înșirate la margini de ape, obișnuind cu ideea călătoriei și informând de ce e pe alte meleaguri; mocanii și negustorii ardeleni, cu aportul și sugestiile lor de călători gospodăroși și întreprizi... toate erau făcute să picure în pasta sufletească a intelectualului brăilean fermentul ieșirii din matcă efectiv chiar de pe vremea când călătoria nu devenise încă la noi o modă în viața culturală.

Din seria acestor călători e și profesorul de sociologie de la Universitatea din Cluj, d-l Virgil Bărbat. Odraslă de Români ardeleni stabiliți printre Cojani din raiaua Brăilei, a urmat în tinerețe la școli înalte în America, iar de atunci e unul dintre cei mai nesăturați drumeți din întinsul României Mari. Înainte de războiu, revista «Razna» — numele e semnificativ — pe care o scotea, aducea soare din toate văzduhurile. Nu rafinamente caprițioase și desorbitate, cum pentru necunosători ar fi putut sugera acest nume, ci căldură sănătoasă și informații de la noroadele cele cuminți ale Apusului apropiat și depărtat, mai ales depărtat. «Razna», cași toate lucrările publicate de atunci încoace de d-l Bărbat, era expresia unei pasiuni de călător, dar nu de călător desabuzat și egotist, care-și voronofizează instinctele vitale deprimare prin contactul cinematografic cu peisagiile globului. Ci un călător vital prin el însuși, care, informându-se pe sine, vrea să informeze pe alții, continuând, fără pretenții, tradiția lui Dinicu Golescu. Originea sa ardeleană și însușirea de om umblat mai ales prin țările anglo-saxone, i-au statornicit și fizionomia spirituală. Inteligența Românilor ardeleni e îndreptată mai mult către fapte, atât în domeniul teoretic cât și în cel practic. Nu atât spirit dialectic, sintetic, ci inducție și analiză. Nu atât contemplație, cât luptă pentru realizarea de valori practice. E un

fond pragmatic ardelenesc îndeajuns de consistent. Iar acest fond a fost prelucrat la d-l V. Bărbat tocmai de mediul anglo-saxon, inductiv și practic prin excelență. Viața zilnică a acestui mediu și lectura mai ales a autorilor anglo-saxoni, au dat expresie unor năzuințe, pe cari le aducea de acasă. Însăș stabilirea la Cluj a oferit d-lui Bărbat atmosfera cea mai prielnică de valorificare. La Universitatea din Cluj se lucrează gospodărește. La Științe, la Litere și Filozofie, la Medicină se muncește cu sărg în laboratorii și seminarii. În această robotă universitară se înserează organic aportul d-lui V. Bărbat.

Potrivit inclinațiilor sufletești și ideilor anglo-saxone despre viață, d-l V. Bărbat s'a fixat pentru o anume filozofie a culturii și a istoriei, care formează esența concepției sale despre viața societății. Cultura nu e nici un lux și nici nu apare, în ceea ce privește caracterul ei, fără legătură cu nevoile practice ale oamenilor. Iată, de exemplu, originea universităților. Ele «și-au făcut apariția din momentul, în care o mână de oameni au pornit să facă cercetări și să țină lecții într'un spirit de libertate necunoscut în Evul Mediu și în direcția unor nevoi, ce-și făceau drum și cari implicau apariția unor profesioniști noi. Așa a fost pentru medicină la Salerno și Neapole, pentru drept la Bologna și pentru filozofie la Paris. ... Aceste școli n'au înflorit decât atâta vreme cât n'au avut alt stăpân decât nevoile reale ale omenirii din veacurile corespunzătoare acestei înfloriri. Ele n'au înflorit decât atât cât au fost școlile «profesionale» superioare, cari preparau pe cei chemați să satisfacă aceste nevoi. ... «Salerno a ieșit din nevoile corpului uman; Bologna a ieșit din nevoile oamenilor considerați din punctul de vedere al raporturilor lor civile; iar Parisul a ieșit din nevoile eterne ale spiritului uman de a preciza relațiile lui cu lumea nevăzută». Când însă universitățile n'au mai stat în legătură directă cu nevoile omenirii, ci au fost acaparate de biserică ori de regalitate, s'au îndreptat către agonie. Dar dacă producerea culturii e în legătură cu nevoile de viață ale unei societăți, aceasta mai înseamnă ceva: numai când toată masa poporului e interesată, într'un fel sau altul, la viața culturală, producerea culturii va fi intensă și cultura, armonioasă. Elenii au avut cultura, pe care le-o știm, fiindcă era în legătură cu nevoile lor de viață și fiindcă își tragea izvoarele dela întreaga massă socială elenică. Nu tot așa de armonioasă a fost însă cultura în Evul Mediu ori, mai târziu, în Franța, când se produsese deosebire între popor, și cei ce produceau cultura, până s'a ajuns, în Franța secolului al XVIII-lea la o cultură de seră și la nevoia întoarcerii la natură și la popor. Ruina a urmat în istorie oridecâteori clasele de sus s'au îndepărtat de popor. Factorul dominant deci în concepția înfățișată de d-l V. Bărbat este ideea de utilitate, și anume de utilitate complexă și înaltă; așa cum este indicată de toate nevoile reale ale vieții umane și așa cum rezultă din aportul întregii masse sociale a unui popor. Ar fi o greșeală dacă s'ar socoti aceasta marxism istoric. Este, de fapt, ceea ce s'ar putea numi *realism istoric*.

Aceste idei nu sunt la d-l Virgil Bărbat simple atitudini teoretice, ci convingeri dinamice, gesturi trăite. În jurul lor se organizează o psihologie personală împregnată de optimism și de combativitate

morală, schițând un portret de un pitoresc suculent, de care ne amintim încă de pe vremea când, ca studenți, alcătuiam galeria Societății de Filozofie, unde d-l Bărbat își prezenta, cu mult efect, «Imperialismul american». Ideile în chestiune străbat cele din urmă două lucrări ale sale, «Dinamism cultural» și «Exproprierea culturii» — prilejul acestei cronici. Deși nu au o unitate formală, aceste două volume fiind — cel din urmă mai puțin — o reunire de studii și articole, atitudinea ideologică ce le animează este evidentă și ne-a fost ușor să o detașăm. Se vorbește în aceste pagini de curiozități din viața anglo-saxonă, de Wilson, de Lindbergh, de Helen Keller, de femeia anglo-saxonă, dar subiectele cari predomină, constituind o adevărată arteră aortă, sunt cele referitoare la educație. Capitolele, în cari se descrie viața din bibliotecile și universitățile americane, sunt cele mai minunate, deși datele se referă, toate la situația de înaintea războiului. Și era firesc să dea atenție acestei categorii de subiecte. Fiindcă vorbind despre educație, cineva are prilejul cel mai propriu să-și arate și să-și aplice ideologia, concepția de viață și de cultură. Fiindcă d-l V. Bărbat e pragmatic și domeniul cel mai nobil de valorificare a unei psihologii pragmatice este educația. Fiindcă în mediul anglo-saxon categoria educativului e la loc de cinste. Fiindcă astăzi ideea pedagogică e obsedantă. În sfârșit, fiindcă avem de a face cu un sociolog și, în această calitate, era chemat să vadă însemnătatea educației în societate. Ideea educației e așa de intimă d-lui V. Bărbat, încât rezolvă în mare parte sociologicul prin pedagogic. Era fatal deci ca și în ceea ce privește problema societății românești să caute să o trateze prin recomandarea celui mai nimerit sistem de educație. D-l V. Bărbat își ară poziția sa, viguros caracterizată, în ceea ce privește reformele școlare din ultimul timp. Nu numai că nu le-a aprobat, dar le-a combătut cu o îndărătnicie plină de idealitate. Consecvent cu sine însuși, d-l Bărbat vrea școală îmbibată de un înalt practicisim, raportată la nevoile noastre de viață, iar nu «cultură generală», care plutește ca un balon fără cârmă deasupra pământului. Și, mai ales, d-l Bărbat e contra școlilor de «elită», în cari unii din fiii țării vor fi obișnuiți să se desprindă din masa generală a poporului. Nu trebuie să existe școli de elită, în cari să se dea cultură și altele, în cari să se dea o meserie, pentru motivul că toate școlile de orice fel, trebuie să dea și cultură și profesiune ori să prepare pentru aceasta. Școlile trebuie să se deosebească numai după vârstă și după aptitudini. Nu «diceu unic» căci acesta unifică doar «elitele», făcând abstracție de aptitudini și de practicisim. D-l V. Bărbat e contra liceului unic de cultură generală, dar e pentru o «școală unică» variată după nevoi, aptitudini, vârstă, care să dea însă tuturor dreptul unic la cultură și profesiune. Când, mai târziu, atmosfera școlii secundare românești va evolua către mai mult practicisim, lupta de azi a d-lui V. Bărbat și biciuirea aculturalilor, cari au luat în brațe «cultura generală», va redeveni actuală.

Socotim impropriu să se facă procesul atitudinii d-lui V. Bărbat. Fiindcă în cea mai mare parte, ar fi procesul atitudinii anglo-saxone față de viață. D-l Bărbat e un anglo-saxonizat român. Aceasta îl definește. Unul din puținii, cari aduc din accident alt suflu de viață, decât cel ce se aduce de obicei. Cunoscători de limbă și cultură engleză mai avem.

Dar sunt mai mult esteți ori istorici. Își tratează obiectul din afară. Cercetători cari să fi făcut corp cu obiectul, activând în România ideologia anglo-saxonă, aplicând-o la realitățile românești, nu prea avem. D-l V. Bărbat e poate unicul caz precis și amplu caracterizat. Și atunci, întrebarea care se pune e alta: culturii românești îi convine, în momentul de față, să fie tratată și prin atitudinea anglo-saxonă?

Să observăm, înainte de toate, că nici unei societăți nu-i priește să aibă în vedere un model unic de cultură. Aceasta duce fatal la imitație. Pe când dacă se au în vedere mai multe culturi, nu numai că e mai mare bogăție și varietate, dar se sugerează și ideea personalității proprii. Acest adevăr îl propovăduiește și d-l V. Bărbat: «Exclusivismul în alegerea modelului atrage deformarea poporului, care a practicat metoda aceasta. Mântuirea nu-i nici aici decât în multiplicitatea modelelor, în întărirea punctului de vedere critic, și în accentuarea importanței creației proprii. Popoarele, cași indivizii, nu trebuie să caute în alții modele, ci norme; iar acestea vor avea cu atât mai mare posibilitate să fie juste, cu cât vor ieși dintr'o sinteză mai vastă». Dacă nouă ne-a trebuit atât de mult timp să ieșim, deocamdată numai în parte, din hipnoza imitării Occidentului, e pentru că am văzut acest Occident mai numai prin prisma franceză. D-l V. Bărbat aduce un șuvoiu de atitudini din altă cultură. E un reactiv, pe care-l socotim oportun chiar numai în această însușire a sa.

Pe urmă, există în România o anume «metafizică de buzunar» cum i-ar spune sugestiv d-l Iorga. Intelectualului român — ne gândim la cel din Vechiul Regat — îi place să jongleze cu idei generale. Aceste idei generale, cele mai adesea, nu sunt însă rodul unor cercetări laborioase, ci generalizări mai mult sau mai puțin fanteziste ori deadreptul caprițioase. Avem intelectuali cu atitudine gravă în fața vieții, cari au totuși oroare de fapte, și se complac în sistematizări, ce nu țin seama de complexitatea organică a realității. Dar ceilalți, majoritatea intelectualilor obișnuiți, nu au nici măcar gravitate. Caprițiile ideologice le afișează ca principii. De cele mai multe ori e frivolitate, alteori e un fel de tiranie ce se manifestă în domeniul intelectual, în loc să se manifeste, ca de obicei, în politică. Sunt prea mulți mici tirani intelectuali la noi, cu un arsenal portativ de idei așa zicând metafizice și cu o recuzită frivolă de vocabular estetic. Nu odată întâlnim esteți și metafizicieni de salon cărora realitatea le scapă, cărora, ceea ce e mai grav, nu le place deloc să cerceteze această realitate în ea însăși, fără joc de artificii și fără imperialism. Va putea cultura anglo-saxonă să ne dea respectul faptelor, reculegere adâncă pentru a colecționa serii respectabile de material inductiv, înainte de a păși în arena publică pentru a ne etala ideile? Ne va face să întârziem «prin tufișul cel spinos, dar plin de arome vii al faptelor», cum zice d-l Bărbat, pentru care faptele, chiar ca atare, sunt o voluptate? D-l V. Bărbat are în fața faptelor o dublă atitudine: de primitiv și de filozof. De primitiv, fiindcă faptele în sine îl vrăjesc, îl încântă, îl saturează. De filozof, fiindcă urmărește sensul, pe care-l ascund șirurile de fapte. E o atitudine intelectuală sănătoasă. Ea se recomandă mai ales Intelectualului român în genere.

Orice se poate spune despre Anglo-Saxoni, afară de un lucru: că nu muncesc. Și mai e ceva: este în societatea engleză și americană o antinomie nu

îndeajuns de studiată. Pe deoparte, spirit practic excesiv, care se coboară până în lucrurile cele mai mărunte, pe de alta, un fel de idealism, de naivitate, și de compactă iluzionare specifice acestor oameni. Anglo-Saxonii sunt utilitariști, dar în ideea lor de utilitate intră și idealul. Acesta, cași educația, «rentează», cum ar zice ei. Această atmosferă de muncă intensă și acest aer de idealitate sunt raportate și puse în valoare de d-l V. Bărbat în cele două volume, de cari ne ocupăm. Inspirându-se dela zburătorii americani peste ocean d-l Bărbat ne dorește și nouă, în sens etic dorul de a zbura și mai ales «împrejurările din cari se poate zbura»! Vorbește cu atâta nostalgie de idealul înălțării cât mai sus, încât citează anume vorbe ale suedezei Selma Lagerlöf, ce fac să crezi că omul, în ceea ce are el mai bun, e ca un «fluture căruia îi e dor de aripele lui». Spre deosebire de alți călători, cari se complac să atragă atenția asupra bizarelor și exasperatului economism anglo-saxon, d-l V. Bărbat a notat ceea ce e bun, și, mai ales, suflul de idealism din această societate. Aceste valori ni le recomandă și ele ne pot veni în adevăr din partea culturii anglo-saxone. Căci numai de prisos de muncă și de idealism social nu suferim.

Democrația își are lipsurile ei grave. Și mai ales democrația latină, pe care am cunoscut-o noi. D-l V. Bărbat ne arată binefacerile democrației engleze și americane, scoțând totdeauna în relief părțile de lumină. În special, se complac să ne arate rolul, pe care-l are cultura în această societate, pe care, mai ales, ea trebuie să-l aibă într-o democrație. Nu e vorba aici de cultură în sens de creație de opere, ci de difuziune socială a culturii. În privința acestei difuziuni, nimeni nu întrece pe americani. Ceea ce fac ei pentru răspândirea culturii în masse, e fantastic. D-l V. Bărbat folosește prilejul pentru a arăta importanța culturii și adaugă dânsul, a simțului ierarhic, pentru o democrație. Cultura și respectul energiilor sociale superioare sunt indispensabile unei democrații, numai ele pot compensa anume rele ale democrației și ele sunt puse în evidență de societatea anglo-saxonă. Nu e fără o adâncă semnificație că d-l V. Bărbat, partizanul democrației, vorbește atât de mult, obsedat chiar, de cultură. Noi vedem aici un gând, pe care profesorul dela Cluj îl lasă să se cetească mai mult printre rânduri: cultura e corectivul democrației, aceasta e o experiență în sine destul de periculoasă, democrația are tare de fond, așa că numai o vie instalare a culturii în toată masa socială poate face ca societatea democratică să nu-și trădeze misiunea. În acest sens, ni se pare demnă de reținut ideea d-lui Bărbat că rolul social al cărturarului e să răspândească cultura și să facă legătura între conducători și conduși, prin dezvoltarea atât a simțului de autonomie cât și a celui ierarhic. Economia culturii în viața umană, după d-l V. Bărbat, e interesantă: cultura trebuie să păstreze legătura cu masa socială dintr'un îndoit motiv. Pe deoparte, fiindcă viața socială democratică e compromisă fără cultură, pe de altă, fiindcă fără aportul vital al societății cultura e condamnată la artificialitate. E și o atitudine de moralist și una de filozof al culturii, cari-l determină pe d-l Bărbat să ceară atât de mult «dinamism cultural» și «exproprierea culturii» — titluri caracteristice și în fond identice ale lucrărilor sale. Cultura și democrația au un interes vital reciproc, după d-l V. Bărbat. Nu facem

acum procesul democrației, dar recunoaștem că alăturând aceste două noțiuni, d-l Bărbat izbuteste să ne recomnade o idee acceptabilă despre democrație. Și mai izbuteste încă ceva: să ne vorbească despre o altă Americă decât cea popularizată pe tot globul de călători grăbiți. D-l Bărbat privește nu numai către o Americă bună, dar către o Americă ideală, așa cum anume tendințe mai puțin vizibile ale acesteia, o fac să se desemneze în viitor. D-sa reține anume sensuri de filozofie socială și de filozofie a culturii, cari se desprind din viața intimă a mediului anglo-saxon, Tinerei și, în multe privințe, îndoelniciei democrației românești, aceste sensuri nu-i pot fi decât de folos.

Un alt avantaj al culturii anglo-saxone e că nu provoacă imitația în măsură, în care o fac alte culturi. Din contră, ea poate oferi un îndemn pentru căutarea drumurilor proprii. Natural, orice cultură luată ca model unic, duce la imitație. Deasemenea, tot la acest rezultat se ajunge dacă se are în vedere numai forma, cum o vedesc acele distinse maimuțe ale high-life-ului bucureștean, cari se antrenează să flecărească în englezește. Este însă o deosebire. Iată, de exemplu, cultura la care ne-am adăpat noi până acum. Superba și seducătoarea cultură franceză poruncește să i te supui fără condiții. Cu toată marea ei generozitate, ea are ceva închis, e un tot rafinat și vital în acelaș timp, care cu cât e adâncit, amenință să înlăture alte feluri de a fi. Pe când cultura anglo-saxonă e oarecum mai obiectivă și mai demontabilă: dacă e adâncită, împrumută nu atât chipul cât normele ei, iar aplicarea zelosă a acestora înleșnește procesul de valorificare a specificului personal ori regional. Fiindcă normele sau metodele culturii anglo-saxone implică realism, descentralizare, organicitate. E mai greu de imitat cultura anglo-saxonă, pentru că de îndată ce ai pătruns până la spiritul ei, acesta pune barieră imitației. Desigur, dintre toate culturile, cea mai scumpă și mai necesară va rămâne pentru noi tot cea franceză. Chiar imitând-o, ne imităm, în parte, pe noi înșine, din cauza asemănării de spirit. Dar imitația merge în deobște prea departe și se aliază uneori cu disprețul de noi înșine. De aceea adăogarea sugestiilor venite dela culturi mai puțin tiranice și cu mai mult caracter de istoricitate, nu poate fi decât oportună pe drumul căutării de noi înșine. Cât de mult respectă Anglo-Saxonul firea altuia, o dovedește un fapt, pe care-l menționează d-l V. Bărbat: în marile biblioteci americane sunt secții cu cărți în limba străinilor, cari locuiesc în partea locului. Americanii au grijă de sufletul și cultura aduse din țările de origine ale imigranților, fiindcă au observat că ruperea tradițiilor produce anarhie socială și bastarzi morali. În felul acesta, se creiază cu vremea cetățeni americani mult mai de valoare. E aici o metodă de lucru, care are în ea ceva romanic. Deloc nu s'ar putea deci spune de d-l V. Bărbat că ne vrea Englezi, că imită și d-sa, numai că în loc de a imita pe Franzezi, imită altă cultură. E în spiritul adânc, nu cel de suprafață, al culturii anglo-saxone, să nu permită imitația. D-l V. Bărbat vrea să luăm dela Englezi doar metode de autohtonizare culturală. Insistența cu care cere ca procesul culturii să fie în legătură cu nevoile adânci ale masei sociale respective, dovedește aceasta. Cultura anglo-saxonă i-a dat această viziune căci ea permite realizarea tradițiilor culturale locale. Tăria mediului anglo-saxon este în felul cum știe să unească spiritul

inovator cu tradițiile, tinerețea de spirit cu zestrea trecutului. În mișcarea de autohtonizare cuminte, care va să înceapă acum la noi, care în parte a început, normele de lucru ale culturii anglo-saxone trebuie să ne dea prilej de meditație.

Aceste norme sunt expuse, împreună cu carnația grea a faptelor, în cari ele sunt implicate, în paginile d-lui V. Bărbat. Un lucru însă ne-a nedumerit: nu e vorba nicăieri, în cele două cărți amintite, de religie. Și doar se știe ce rol greu și interesant are religia în mediul anglo-saxon. E adevărat că această religie e, ca mentalitate, în sens protestant — când nu e vorba chiar de secte — sens străin ortodoxismului mai mult și decât cel mai fanatic catolicism. Deasemenea, e adevărat că ideea d-lui V. Bărbat despre caracterul, pe care trebuie să-l aibă religia în epoca noastră — așa după cum reiese din anume preocupări anterioare ale d-sale — se pretează la discuție și, în orice caz, atitudinea sufletească ce străbate această idee nu e înrudită cu a noastră. Dar aici era vorba de altceva: să se vadă cum își completează fizionomia, prin religie, mediul anglo-saxon. S'ar fi dovedit că pentru Anglo-Saxoni religia e o amplă și răscolitoare metodă de acțiune socială — religia, ca atare, oricare ar fi ea. Și mai ales, s'ar fi oferit cetitorului beneficului unei concepții, căreia i se adaogă etajul superior — etajul metafizic. Altfel, s'ar părea că atitudinea anglo-saxonă, oricât idealism patetic și realist totodată ar avea, se mulțumește cu o îndrăgire exclusivă a idealurilor de noblețe pământească.

Cu această observație, care nu ia nimic din valoarea celor ce sunt cuprinse în paginile d-lui V. Bărbat, recomandăm cărțile sale oricărui cetitor român. Acesta va găsi în ele un bogat repertoriu de fapte, o beție de aspecte concrete ale realității, încât teorii, altele decât cea a autorului, va putea construi singur pe baza acestui material, la care, fără să vrea, va reveni în meditațiile lui de mai târziu. Va găsi, pe urmă, zăbrănd materialul de fapte, analize de psihologie socială. Va găsi o atitudine hotărâtă, dărză, față de viață, ceea ce înseamnă mult, în comparație cu relativismul filozofic al Românului, care stăruie, atât de frecvent, dedesuptul dogmatismului său intelectual aparent. Va mai găsi o atmosferă îmbietoare făcută dintr'un fel de căldură liniștită, nordică, din persuasiune comunicativă, din idealitate e adevărat nu metafizică, dar social morală în ceea ce aceasta are mai bun: o spiritualitate de structură anglo-saxonă îndreptată spre înălțarea vieții de aici, filtrată și înflorită de iubirea cea mai devotată pentru societatea românească. Insfârșit, va găsi, cu toate

că d-l V. Bărbat n'are preocupări de stil, acesta fiind uneori deadreptul neglijat, anume sănătoase avantajii stilistice. Un stil, care se dă la o parte pentru a lăsa să vorbească direct faptele sau care-deși fără să-și dea seama, condimentează hrăniitor faptele. Stilul d-lui V. Bărbat ține parcă de foame. Deobicei se mulțumește să expună, lăsând să se degajeze element patetic din fapte. Alteori însă știe să țină de rău, cu bunătate dar propovăduind; știe să tragă frumos de urechi, fără supărare însă cu învățătură de minte. În alte cazuri, se adaogă pigmentul glumei. Câte o picanterie decentă și savuroasă ori un aer de musicalitate îndată volatilizat până să-l observi, dar care a lăsat atmosfera înviorată. Aluzii în același timp ghiduse și grave, așa cum stă bine unui gospodar filozof, alunecând ca o coadă de șopărlă de nu știi bine-bine ce a fost. Un umor anglo-saxon și de țaran ardelean — un umor pedagogic. Pagini de predică pământească și pasagii involuntar literare (articolul «Pears Cyclopaedia» își cucerește privilegiul unei antrenante schițe literare) răsărind pe deluviu de fapte, vor găsi cetitorii în ofrandă, pe care le-o servește, cu gândul cel mai curat d-l V. Bărbat.

Țărani români din Ardeal pleacă în America, de unde adesea se întorc cu băneț mult, reprezentând nu numai o comoară materială, dar mai cu seamă o comoară de virtualități de muncă. Noi însă, rămași aici în practicele noastre de levantini semeți, nu rareori le facem mizerii, cum se zice, și-i purtăm dela Ana la Caiafa. D-l V. Bărbat, fiu de agricultor ardelean, s'a dus mai ales pe drumul bătut de frații săi umili, și a revenit din America și din Anglia cu altă comoară: cu fapte revelatoare și cu o atitudine social-morală dinamică. Vom înțelege ce ni se aduce sau vom aplica și aici aceeași atitudine? Probabil că nu sau nu în aceeași măsură. Spiritul social al vremii noi, care-și coagulează insule de viitor în societatea românească, are nevoie de aportul d-lui V. Bărbat. În locul memorialelor de călătorie, în cari facem cunoștință cu gusturile și capriciile domnului autor; în locul cărților de îndoelnică teorie ori de es-sesism amabil speculând cu aproximații de idei și cu vânturătură de vorbe de stil, d-l V. Bărbat ne dă viguroase cărți de informație și de acțiune, cari ar putea servi în mare parte ca manuale de civism. Utilizându-le, cetitorul român va petrece ore nu, numai instructive, ci și fericite; nu numai fericite ci și înălțătoare. Și poate, se va simți, la urmă, mai îmboldit să semene fapte în ogorul public,

VASILE BĂNCILĂ

CRONICA LITERARĂ

NOTE PE MARGINEA «LAUDEI SOMNULUI» de LUCIAN BLAGA

DESPRE un creator autentic este totdeauna dificil să scrii: cuvintele sunt adesea — cum just notează undeva Maurice Betz — asemeni unor mâini care, vrând să se afunde în apa clară a unei oglinzi, nu izbutesc decât să alunece steril peste luciul suprafeței ei și foarte arar ajung să străngă, în îmbrățișarea slovei, mâna din lăuntru, aidoma și caldă, a poetului.

Este, mai cu seamă, cazul d-lui Lucian Blaga...

Debutând cu o carte de versuri și, în același timp, cu alta de gânduri exprimate aforistic, autorul «Laudei Somnului» a făcut să crească, în câțiva ani, din această glastră inițială, lujerul celei mai diverse activități literare: în domeniul poetic, dramatic și filozofic.

Imaginea reală a d-lui Lucian Blaga trebuie, așadar, căutată în focarul intim al acestui triplu aspect, pentru motivul că, atât teatrul cât,

deopotrivă, speculația filozofică și poezia sa irump, egal, din tendința aceleiaș tainice ape interioare: prea bogată și neliniștită, ca să nu-și cerce și pot firesc, pentru o dăruire definitivă, în fiecare din aceste tipare.

Din acest punct de vedere, d-l Lucian Blaga reprezintă, fără îndoială, una dintre cele mai atente căutări de sine contemporane: scriitor dotat cu o sensibilitate vie și continuu stărnită sub arcușul unei culturi plurale, autorul «Laudei Somnului» simte și gândește simultan.

Căci d-l Lucian Blaga trebuie înțeles și considerat totdeauna în această dualitate, rezultată de sigur din fericita sa imposibilitate de a rezolva, disociat poetic, o stare sufletească pură de o redare a ei cu mijloace intelectuale.

La început căutându-se, arta d-lui Blaga a evoluat, apoi, către realizarea obiectivă, de azi, a faptului afectiv: în acest sens, deosebit de interesantă și semnificativă, pentru destinele poetului, este diferența dintre prima și această ultimă a sa carte de versuri...

Alături de o surprinzătoare noutate formală, «Poemele Luminii» aduceau chiotul tânăr și robust al unui pasionat de viață. Acea destindere din afund, pe care d-l Vianu a semnalat-o cel dintâi, a beției dionisiace:

«O vreau să joc cum niciodată n'am jucat
Să nu se simtă Dumnezeu
In mine
Un rob în temniță încătușat...
Pământule dă-mi aripi:
Săgeată vreau să fiu să spintec
Nemărginirea.
Să nu mai văd în preajmă decât cer
De-asupra cer
Și cer sub mine —
Și-aprins în valuri de lumină
Să joc
Străfulgerat de avânturi nemai pomenite:
Ca să răsufle liber Dumnezeu în mine,
Să nu cârtească
«Sunt rob în temniță».

Dar, chiar în lăuntru imnului frenetic al acestei cărți, ca mici antracte prevestitoare, «Poemele Luminii» vibrau și sunete ale unui clopot mai grav și profund. Degetul interior al poetului ciocnea câteva lovituri pe o claviatură de orgă — cum, de pildă, în «Gorunul»:

«Poate că
Din trunchiul tău îmi vor ciopli
Nu peste mult sicriul,
Și iniștea ce voi gusta-o între scândurile lui,
O simt cum frunza ta mi-o picură în suflet
Și mut
Ascult cum crește 'n trupul tău sicriul,
Sicriul meu,
Cu fiecare clipă care trece,
Gorunule, din margine de codru».

Sau:

«Stau pe țărnișă și sufletul mi-e dus de-acasă...
S'a pierdut pe-o cărăruie 'n Nesfârșit și nu-și găsește
Drumul înapoi».

Versurile acestea au avut, pare-se, un tâlc mai larg, întrucât privește cursul poetice d-lui Blaga. Altul decât acela pe care puteam să i-l acordăm

imediat: «drumul înapoi» pierdut, se dovedește acum drumul spre «În Marea Trecere» și, mai ales, spre actuala «Laudă Somnului»...

Opus «Poemelor Luminii», acest volum din urmă al d-lui Lucian Blaga, s'ar fi putut foarte bine intitula «Poemele Noptii»: bine înțeles, ale Mării Noptii din urmă, căci «Lauda Somnului» este lauda Morții. Lauda Somnului de dincolo de materie: pernă ultimă pentru capul trudit, palme odihnitoare care să cuprindă obrajii îmbujorați de visuri. Lauda somnului înțeles ca un mare și firesc repaus universal. Fără întors și reîncarnare:

«Pe căile vremii se duc și vin
Cu pas adânc ca de soartă
Albe fecioare și negre fecioare:
îndemnuri cerești
să fim încăodată
să fim de-o miie de ori,
să fim, să fim!
Dar eu umblu lângă ape cântătoare
și cu fața îngropată în palme — mă apăr:
Eu nu! Amin.»

Este o dorință zbuclinită din conștiința inutilității efortului uman de a pătrunde marile taine ale lumii. Din convingerea că mintea nu poate sfărâma pecețile lor definitive. Că nici nu poate deschide, larg, marile uși ale nevăzutului: zădarnic pipăim spațiile cu antene electrice, exaltăm libertățile, profețim. Veacul își împlinește rotund, peste noi, legile lui înalte:

«...oh, nici o minune nu se 'mplinește.
Nu se 'mplinește, nu se 'mplinește!
Și totuși cu cuvinte simple ca ale noastre
S'au făcut lumea, stihile, ziua și focul.
Cu picioare ca ale noastre
Iisus a umblat peste ape.»

Toată cartea este fremătată de dorința acestei împăcări din urmă. De familiaritatea cu sfârșitul; de unde și credința că mormântul este cerul de de jos, din care însuși morții revin vegetal printre noi:

«Intr'o singură zi mugurii și iarba au crescut
repede ca unghiile și părul morților.
Făpturi, care-ai fost, unde vă țineți?
Nu le călca, soră, luminile: dedeții vineți.»

Și:

«Vântul a dat în pădure
Să rupă crengi și coarne de cerbi.
Clopote sau poate sicriile
Cântă sub iarbă cu miile».

Mai mult:

«Inchis în cercul aceleiaș vetre
fac schimb de taine cu strămoșii,
norodul spălat de ape sub pietre.
Seara se 'ntâmplă mulcom s'ascult
în mine cum se tot revarsă
poveștile sângelui uitat de demult.»

De aci, probabil, și liniștea poetului în fața acutului natural al morții. Tristețea sa nu este, bunăoară, identică pesimismului eminescian. Căci nu rezultă din contemplarea materiei. A lumii văzută din temelii și până în desfacerea sa cea mai

de sus, prin sticla întunecată a unei filozofii din afară. Nici din considerarea ei socială.

Mai puțin organizat dialectic decât pesimismul eminescian și mai abstract, pesimismul limpede (dacă poate fi astfel numit) al d-lui Blaga, l,ps,t de revoltă și de regrete, este, cum însuși i-a spus, infinit mai propriu: o «tristețe metafizică»; adiere neștiut iscată în frunzișurile profunde ale suflului...

* * *

Evoluând, ca atitudine, dela neastâmpărata bucurie dionisiacă de a trăi, spre această obsesie și preamărire de acum a morții, poemele din «Lauda

Somnului» sunt cu osebire statice: asemeni unor iezeze obosite, în care mișcarea se topește aproape, în umbra fără fund a subconștientului.

Însăși plastica formală a d-lui Blaga, în care noutatea devenea altădată sonoră, s'a adecvat, întorcându-se în «Lauda Somnului», la fel salciei pletoase, spre glasul din lăuntru; ca expresie, dela vizual poetul s'a plecat stăruitor spre o plastică mai mult interioară.

Ai spune, folosind un cuvânt al lui Rilke: d-l Blaga vrea par'că, acum, să surprindă lucrurile în ceasul când lumina cată să fie soră geamănă întunericii...

AL. BĂDĂUȚĂ

DRAMĂ ȘI TEATRU

«LUPII DE ARAMĂ» de ADRIAN MANIU. «STĂPÂNUL INIMII SALE» de PAUL RAYNAL

CU gând curat de artă curată, d-șoara Ventura și-a inaugurat teatrul său, cel mai netăgăduit eveniment cultural din anul acesta. Pentru a dovedi legăturile de sus, cu adevărata poezie, pe care ține să le aibă și să le păstreze, noul teatru și-a luminat încăperea cu poezia lui Adrian Maniu. «Lupii de aramă», sunt un poem de o mare frumusețe de limbă și de o nobilă viziune. Maniu are cântecul adânc și linia șerpuitoare și captivantă. A fost o reciprocă cinstire între poet și realizatorii operii sale. Turnarea în plastic a acestui lirism abia însuflețit, cum se și cuvenea dealtfel, pentru a nu strica simetria interioară a cântecului, i-a revenit lui Victor Ion Popa.

Din gama nesfârșită a emoțiilor de spectacol, care merge dela acrobatic până la încremenirea în culoare și melopee, registrele cad pentru formula fiecărei drame. Talentul regisorului e în alegerea coardei ce convine și în armonizarea și în cuprinsul operii ce desfășură. Registrele de sus, spre static, sunt cele mai grele. Și aci cerea să fie realizat poemul lui Adrian Maniu.

E de reținut, în special prologul, șlefuit ca din fildeș, fără încheetură între poezie, muzică, gest. O impresie puternică s'a degajat din întregul spectacol, de artă neobicinuită și rară.»

Ca și cum cu greu s'ar hotări să părăsească frumusețile alese pentru sbuciumurile violente, cel de-al doilea spectacol «Stăpânul inimii sale», ce dează cu greu locul curat așa zisei lovituri de teatru, în începutul de activitate al Teatrului Ventura.

Lângă o femeie, agitată ca o busolă de furtună, doi bărbați primesc vieța și mai ales dragostea pe

două planuri diferite, ca nivel. Unul, în descătușare, în dizolvare totală a ființei sale: Simon de Pérán, nimicit; celălalt, Henry de Guize în încordare și permanența sa stăpânire.

Această voință lucidă, această ridicare asupra propriilor sale pasiuni, readuc prin Raynal, drama franceză în linia frumuseților reci și grandioase, din peisagiile sufletești, desprinse deadreptul din cadrul marelui clasicism. Critica adânc franceză, l-a și salutat pe Raynal ca pe un crainic al poeziei și suflului de pură linie și de tradiție. Ceeace este neîndoios, e faptul că virtuozitatea tehnică a autorului e remarcabilă. Placatele diferitelor poziții sufletești, ce alcătuiesc scene lungi și câte odată acte, se schimbă pe nesimțite, sudurile diferitelor teme, sunt imperceptibile.

Direcția de scenă a dovedit o finețe și o inteligență cari încarcă talentul și renumele lui Victor Ion Popa, cu valori definitive. Aerian, decorul acesta, fără nimic dintr'o așezare omenească sau urmă de natură, în perspectivă, e tocmai ce trebuia aci, unde se urmăresc numai mișcărilor sufletelor, ca a unor amibe. Textul e abstractizant, montarea abstractizează! Apoi lumina, e de o înlădiere, de o rezonanță, permanentă, aderentă în valori juste, încât devine o unealtă aproape materială a montării. D-șoara Ventura și-a desfășurat toată paleta, cu o reținută care a dat justa și remarcabila măsură și intensitate. D-l Vraca în vădită sporire a forțelor și priceperii sale. O creație din cele mai frumoase. D-l C. Danielescu vrednică făgăduială, însă încă purtând defectele calităților sale.

Actul al II-lea, în special, al acestui spectacol, e de neuitat ca totală armonie!

«MĂSURĂ PENTRU MĂSURĂ» de W. SHAKESPEARE

FĂRĂ îndoială că «Măsură pentru măsură» se închiagă și din observarea unei aspre societăți și pentru plăcerea unui public abia desgroșat. Totuș, după inima acestei piese și după așezarea ei în scara creațiilor shakespeariene, rămâne o ciudățenie legată de această așa numită comedie, ciudățenie ce-i lămurește amarul.

În epoca tragică ce merge din Iuliu Caesar, prin Hamlet, Othello, Lear până la Macbeth, cad deodată, între Hamlet și Othello, două comedii: «Măsură pentru măsură» și «Sfârșit bun, totul e bine». Inspirația nu se schimbă. Mai mult ca oricând

continuitatea aceleiaș stări de suflet gravă și întunecată se întinde. Necesitatea profesională însă îl silește să scadă tonul. Din această scădere de ton se nasc cele două comedii. Teatrul cerea, pentru buna lui gospodărie și pentru un public poate săturat de întunecimile din Hamlet ceva vesel. Și Shakespeare fără să-și lumineze sufletul scrie «Măsură pentru măsură». Totul explică această așezare a piesei, în timp. Un acelaș pesimism, numai în altă tonalitate, îl face să-și aleagă cea mai tristă și deșuchiată pătură socială: prostituate, gângavi, proxeneți, bețivi, tâlhari... Drojdia aceasta o agită

autorul pentru a-i face să rădă pe cei din parter, cu gluma ei grosolană.

Apoi tristul exemplar omenesc, ce se dovedește a fi prepusul Angelo în desfășurarea acțiunii, experiența aceasta de putere care corupe și care stă pe temelii înșăș ale «comediei», nu se depărtează prea mult de sinteza gândurilor și simțimintelor lui Shakespeare, dela epoca aceasta. Intr'o Vienă de fantazie, ducele Venciento, își părăsește puterile ducale, pentru un timp, în mâinile celui mai de ispravă om, Angelo. Acesta, ca orice om bun din voință iar nu din fire, aplică riguros o veche lege, căzută aproape în desuetudine, care pedesește cu moartea legătura liberă dintre bărbat și femeie. Prima victimă e Claudio, un tânăr gentilom. Hoțărâtă moartea sa, Izabela sora lui Claudio încearcă să înduplece pe Angelo. Acesta, în fața frumuseții Izabelii cedează aproape, dar cedează cu condițiile rușinoase, pe care le pune tinerei călugărițe, ale oricărui puternic de rând. Până aci e încordarea precisă unitară și de mare pătrundere a piesei.

Începutul acesta este, dupăcum s'a remarcat încă de mulți comentatori printre cari cităm în primul rând pe Max Wolff, un început de tragedie, și încă una dintre cele mai bune scene scrise de Shakespeare. Mâna însăe furată de suflet. La mijlocul acțiunii, poetul își reamintește că trebuie să dea o comedie; și atunci frânge calea acțiunii. O difuzează mai exact. În zeci de invenții colorate, hazlii și grosolane de multe ori, poporul piesei in-

tervine, cu principele deghizat în călugăr în frunte, și creiază o sută de poteci cari duc înspre sfârșit, în locul celui drum, larg, dar tragic, dela început.

Și cu voință, și împotriva celor ce simte, doar numai pentrucă așa trebuie, Shakespeare isbutește să dea o piesă-comedie, fiindcă se termină cu bine, după clasificarea curentă a timpului.

Pe răsadul câtorva caractere, foarte puține: Angelo, Izabella, Ducele, cresc arabescurile unor personajii fugare, indicate numai, dar închise exact, și precis conturate. Intr'un mâner de poezie mare, rachete, acrobație, clownărie...

Așa trebuia înțeleasă piesa și așa a și fost de către d-l Soare, directorul de scenă.

«Măsură pentru măsură», isbutește să ia ființă, pe scena Teatrului Național, ca una dintre cele mai vrednice realizări. Alături de un decor abia indicat și totuș minunat armonizat, în culori pe un fond neutru de catifea cenușie, ritmarea vieții, în frânturi și gesturi mai mult, decât în cuvinte, crearea celui acrobatic necesar, a dat ființă acestei lucrări, care altfel cu greu poate trece scena. Fără îndoială că regisorul a fost ajutat de o distribuție cu totul aleasă, pentru acest ritm.

D-na Zimniceanu și d-nii Băltățeanu și Calbo-reanu au dus stilul central al operei. Arabescul baroc în sus, spre tragedie — auxiliar — d-l Nottara —, în jos spre comedia bufă, d-l Bulfinski. Și am admirat în măsură și drămuială justă, talentul d-lui Manu, care apare purificat.

«GEORGES DANDIN» de MOLIÈRE, cu divertismente

CRED că astăzi, cel mai disciplinat european, ar suferi îngrozitor dacă ar fi obligat să trăiască după modelul unui aristocrat liber și puternic dela Curtea lui Ludovic al XIV-lea. Romantica ultimelor veacuri, în înțelesul ei cel mai larg, dela alcătuirea socială până la artă, a stratificat în noi o libertate, un individualism, căruia îi e aproape cu neputință să mai înțeleagă, dar necum să accepte și să sufere, locul strâns între niște colți de oțel, dintr'o arhitectonică socială rigidă și de neînfrânt, ca acela al unui nobil francez, de pildă.

Aceste sufocante zale sociale, de neclintit, ca orice lucru străbătut de viece, acceptat, nediscutat făceau să apară din ele o filozofie, un drept, o poetică, o morală, toate acordate cu ele. Se putea construi pe acest absurd ca pe o realitate permanentă și socot că Georges Dandin a fost zidit tocmai pe contrazicerea — ce părea ridicolă și monstruoasă — a acestei realități, ea însăș, astăzi, de mult trecută.

Soțul înșelat, și suferințele lui, Georges Dandin, omul, interesea mai puțin atunci decât pățania țărănoiuului ce-a vroit să se însoare cu o aristocrată. Aceasta era dealtfel și o temă favorită, ce se putea oferi fără frică la Versailles. Timpul prefăcându-se a lucrat în piesă. A ros și a prefăcut multe în pulbere — gândul dintăiu mai ales. — Georges Dandin dacă a rămas totuș viu, e că în țesătura sa, fără să se aplice Molière, a pus firul de aur al vieții, în care colții vremii nu știu să muște. Valorile s'au schimbat — dar piesa a rămas.

A rămas un nătărău care nu isbutește niciodată să prindă înșelătoria soției lui, ce crește — repetându-se — din actul întâi până în al treilea. Ceeace e remarcabil în această comedie, este tocmai simplitatea ei. O linie de o rară puritate, simplă până la primitivitate, o linie elementară de construcție poartă piesa.

Din interpretarea Teatrului Național, trebuie să remarcăm în primul rând pe d-l I. Sârbu. D-sa este un actor de mari resurse în comedia clasică. Astăzi prima noastră scenă are sigur doi actori minunați pentru marea comedie: pe d-l Bulfinski și d-l Sârbu. Dar lui Georges Dandin i s'a mai adaos și divertismentele, aproape vroite ale epocii. Era o problemă greu de realizat și iată de ce. În anii de încheere, deci de tranziție între două epoci, două arte nu se armonizau și totuș erau puse să meargă împreună într'un spectacol. Era poezia dramatică — aci comedia ce mergea sub mâna lui Molière spre umanizarea, simplificarea și adâncirea ei — și era spectaculosul (mai ales în tiparele rigide ale gustului dela curte) adică baletul, decorul, muzica, dansul, regia, sinteza tuturor, ce rămăsese în urmă cu aproape o jumătate de veac. Cu patruzeci de ani, înaintea lui Molière începuse pastorala, din care avea să se desfășoare încă acest divertisment. Era un sfârșit de Baroc. În romane, în teatru, în pictură, în sculptură, se tipiza pretutindeni. Drama scapă însă numai în câțiva ani, și aceasta datorită tot lui Molière de tipizare. Rămân deci să conlucreze două arte, care detunau între ele. Dacă pentru un spectator de acum trei sute de ani, neacordarea aceasta nu era violent supărătoare, lucrul se datorește faptului că spectatorul acela purta în el și sfârșitul și începutul nesuficient lămurite. Pentru noi însă astăzi, ele apar cu totul supărătoare.

Și aceasta presupunând că o măsură și un rar simț ar fi păstrat valorile și proporțiile de atunci! Din nenorocire însă nu acesta a fost cazul «reconstrucției» dela Teatrul Național. Nu am avut deci să suferim numai istoricește. Ceeace rămâne din acest spectacol e piesa, jucată cu strălucire.

I. M. SADOVEANU

CRONICA MUZICALĂ

DIN NEVOILE VIEȚII MUZICALE ROMÂNEȘTI

DINTRE numeroasele lipsuri ale vieții noastre muzicale, educațiunea muzicală capătă un interes de strictă actualitate. Preocupările nu sunt locale, mărginite la nevoile culturii românești. Dimpotrivă, să constatăm că, cel puțin în această privință, suntem în spiritul vremii. Pretutindeni chestiunile de educațiune trec iarăși în planul întâi al cercetărilor. Profundele modificări sociale provocate de valvârtejul războiului, aspectele psihologice înfățișate de omul postbelic, apoi noua umanitate, nouile idealuri pedagogice, au ridicat probleme noi și caracteristice în toate ramurile activității intelectuale: probleme care au aflat un puternic răsunset și în viața muzicală.

Deaceia, laturi ale preocupărilor muzicale, lăsate pân'acum în umbră, apar într'o lumină vie, capătă relief deosebit, deschid probleme neașteptat de importante, reclamând soluțiuni grabnice. Principiile învățământului muzical, fie în școlile de instrucțiune generală, fie în institutele de specialitate artistică, au fost supuse unei riguroase revizuirii și legiferări noi stabilesc și îndrumază întreaga activitate de educațiune muzicală. Acestor preocupări le corespund tendințele de reorganizare și orientare a surselor de educațiune muzicală din țara noastră.

Instituțiunile de Stat pentru învățământul muzical, Conservatoarele de muzică, dispun de restrânse posibilități pentru a putea răspunde la toate cerințele de educațiune muzicală. Cu toată înmulțirea catedrelor speciale la Conservatoare și chiar cu toată înființarea de noi conservatoare de Stat, sunt încă numeroase clase dela Conservatoarele existente cu o neobișnuită populație de candidați. Dacă însă, de bine, de rău, la clasele teoretice, accesul este îngăduit și, cu toate piedicile provocate de numărul exagerat al elevilor, o bună parte din cei ce doresc să se împărtășească de studiul teoretic muzical poate să capete îndrumări în această direcție, sunt însă clase în cari, conform art. 18 din regulamentul Conservatoarelor de muzică, numărul maxim al elevilor ce pot fi încredințați unui profesor, este foarte redus. De pildă, la cursul de piano, numărul maxim este de 15 elevi, la cânt de 12, la violină de 15, la violoncel și toate celelalte instrumente de câte 10 la fiecare, la armonie 20, la contrapunct și compoziție 10 elevi. Chiar pentru cursul de teorie și solfegii, numărul elevilor este limitat la 50; dar îngăduința și interesul profesorului pentru propaganda muzicală, fac să avem clase cu o suprapopulație ce întrece cu peste sută la sută numărul prescris de regulament.

Se înțelege că, în asemenea condițiuni un considerabil număr de candidați la cultură muzicală, nu pot primi dela învățământul oficial niciun fel de sprijin în direcțiunea aspirațiilor de educațiune muzicală. Iar pletora de elevi ce se observă în unele clase de teorie, nu poate fi decât dăunătoare unui temeinic studiu muzical. Iată dar, cum așezările noastre de învățământ muzical înlătură dela studiu atâtea vreri și atâtea posibilități de dezvoltare artistică muzicală. Parte din numărul considerabil al celor rămași pe dinafară dela concursurile de admitere ale Conservatoarelor de Stat, renunță la educațiunea muzicală. Altă parte însă, caută aiurea satisfacerea tendinței lor spre educațiunea

muzicală. Și anume: în învățământul muzical particular.

Trebuie să fie foarte numeroase cererile după un studiu muzical extra-conservatorist, neoficial, de îndată ce se pot socoti atât de multe instituții particulare de învățământ muzical cum și atâți profesori particulari cari predau o disciplină tehnică sau teoretică muzicală. Și trebuie să fie destul de lucrativă această ocupație de profesor particular de muzică, de îndată ce sunt ispitite a o practica chiar persoane cari nu au decât inițieri primare sau aproape de loc în studiul muzicii.

Nici în ocărățul învățământ particular al limbilor moderne nu s'a ajuns la atâta meșteșug de reclamă ca în învățământul muzical particular, deși aceste două feluri de învățământ par a fi strâns legate între ele, în ceiaș privește practicarea lor. Căci ambele, exploatând superficializarea instrucției și aparențele de educațiune, pseudo-cultura, persoanele ce predau limbi moderne, dacă nu cumulează această ocupațiune cu altele, apoi o cumulează cu predarea pianului, viorei, cântului. Sunt cazuri, când se pot zilnic descoperi la «mica publicitate» a gazetelor, în care acelaș profesor este «specialist» în toate cele trei discipline menționate, mai putând preda — tot ca «specialist» desigur, — și teoria, armonia, istoria muzicii, apoi engleza, franceza, germana, etc., Cine frecventează magazinele de muzică, poate asculta conversațiuni interesante în privința «repertoriului» sau «programului» acestor «maestri» din învățământul muzical particular. Ultimele romanțe necuviincioase și dansuri lascive de cabaret și lupanare sunt tocmite de «profesor» pentru «cursul» său, de cele mai multe ori «profesorul» făcând și oficiul de negustor al «materiei didactice», Firește, prin mulțimea de asemenea «profesori de muzică» se găsesc și elemente bune. Dar excepțional, foarte rar. Imensa lor majoritate este incapabilă, și din punct de vedere tehnic al specialității și din cel pedagogic. De cele mai multe ori ei nu posedă nici măcar rudimentele specialității pentru care se improvizează profesori.

În asemenea condițiuni, este ușor de înțeles ce priemjdioase obstacole se creiază pentru promovarea culturii muziciale din pricina învățământului muzical particular. Intervenția Statului devine deci indispensabilă și imediată, pentru orientarea și controlul unui asemenea învățământ. Pentru cursul secundar și primar, Ministerul Instrucțiunii Publice are de curând în vigoare legea specială a învățământului particular întocmit pentru a pune capăt eventualelor abuzuri în această direcțiune și a da îndrumările necesare.

Revine Ministerului Artelor îndatorirea de a lua măsuri pentru supravegherea și îndrumarea învățământului muzical particular.

Intervențiunea Statului în supravegherea și îndrumarea învățământului muzical particular, poate fi considerată din mai multe puncte de vedere, dintre cari următoarele trei par mai importante și de un interes mai imediat:

1. *Protecțiunea tendințelor de educațiune muzicală în afară de așezămintele oficiale create și întreținute de Stat, ferind pe candidații la cultură*

muzicală de lecții particulare vătămătoare sau predate în condiții pedagogice și tehnice insuficiente;

2. *Inlesnirea mijloacelor de predare și de funcționare a instituțiilor particulare recunoscute utile la răspândirea cunoștințelor muzicale și la educațiunea muzicală, precum și încurajarea elementelor didactice muzicale dovedite a conlucra sau a favoriza propaganda muzicală prin învățământ și*

3. *Indepărtarea elementelor nepregătite sau improprii predării disciplinei muzicale.*

Cu atât mai necesară devine intervențiunea Statului, cu cât nivelul general de cultură muzicală fiind cu totul scăzut, este foarte greu pentru marele public să-și dea seama de valorile didactice de care este mormit în învățământul muzical particular. Urmarea este, firește, că de cele mai multe ori reclama cea mai desmățată are și succesul cel mai mare, atrăgând în învățământul păgubitor al «profesorului» pe naivii râvnitori la o educațiune muzicală. Părinții și elevii sunt ținuți apoi ani de-a rândul în exercițiul muzical cel mai reprobabil. Și un asemenea detestabil învățământ este cu atât mai vătămător ca cât este propus începătorilor, îndeobște copii. Or, se știe ce importanță deosebită are începutul, primele inițieri de educațiune muzicală. De ele depinde aproape întreaga dezvoltare pe care o poate lua elevul în timpul studiului. Iar pedagogii recomandă ca tocmai primele inițieri în învățământul muzical de orice fel să fie încredințate celor mai buni maeștrii. Din punct de vedere al educațiunii muzicale este deci recomandabil să se înceapă lecțiunile cu un bun maestru chiar dacă mai târziu elevul este forțat să lucreze cu altul mai puțin bun. Temeinicia studiului nu se poate asigura decât prin abilitatea pedagogică și capacitatea tehnică a unui bun maestru ce prezidează la primele începuturi de învățământ. Mai ales, în studiul începătorilor, controlul Statului este absolut necesar și trebuie să fie cu deosebire vigilent, căci programele Conservatoarelor de muzică ale Statului sunt astfel alcătuite, că la primirea în anul întâi, presupun cunoscute o serie de elemente și cer candidatului anumite exerciții tehnice. Așa sunt clasele de violină și piano, de pildă, în care candidații la anul I, trebuie să poseadă studiul a doi ani preparatori. Conservatoarele Statului neavând în organizația lor acești ani preparatori, revine deocamdată învățământului particular dreptul și datoria de a-i preda.

Măsurile pe care trebuie să le ia Statul privesc:

a) *Institutele de învățământ muzical particular și*

b) *Persoanele ce predau, fie în aceste Institute, fie în mod particular.*

Prin măsura necesară a *autorizațiunii* s'ar putea realiza o *statistică a învățământului muzical particular*. Apoi s'ar aplica măsurile necesare pentru selecționarea *elementelor didactice* pentru predarea acestui învățământ, a profesorilor și conducătorilor de instituțiuni muzicale particulare. S'ar proceda, cu alte cuvinte, la fel ca și în învățământul Statului. S'ar institui, *examene de capacitate* asemenea celor din învățământul secundar sau de conservator. Brevetul de capacitate ar conține stabilirea aptitudinelor pedagogice și tehnice într'una sau două specialități, una principală și alta secundară.

În afară de aceasta, Statul ar putea da norme generale și în privința *programelor de învățământ* în școlile muzicale particulare, ca și profesorilor de muzică particulari. Fără, bineînțeles, să se stănjenească libertatea și capacitatea pedagogică personală a profesorului, s'ar putea totuși impune programului analitic urmărit de profesori condițiuni generale isvorite din necesitatea de educațiune muzicală. Desigur că un învățământ care n'ar conține decât muzică modernă, ar fi tot atât de contestabil din punct de vedere pedagogic, cum ar fi unul care n'ar conține decât muzică romantică sau un altul care ar conține numai muzică rusească, etc. Vorbim, cum se vede, de un învățământ cu suficiente garanții de seriozitate pedagogică muzicală. Învățământul care este format din programe ce se reduc la romanțele necuvincioase de cabaret și lupanare, despre care am făcut mențiune, este deade dreptul de înlăturat și de extirpat.

O altă chestiune care ar cădea tot în competența Statului, este *denumirea școlilor muzicale*. Trebuie făcută o deosebire categorică între școlile Statului și cele particulare, fie că cele dintâi își păstrează numele de Conservatoare și atunci celelalte trebuie să-și adopte un alt nume, fie că școlile de Stat primesc numele de Academii, Seminarii, sau Institute muzicale, rămân pentru școlile particulare denumirea de Conservator. În orice caz un titlu unitar se impune pentru toate aceste școli particulare de muzică. Poate că ar fi nimerit titlul de «*Școli de educațiune muzicală*».

În tendințele de reformare și promovare a vieții muzicale românești, acest învățământ particular trebuie privit cu toată seriozitatea ca factor tot atât de important cum este învățământul muzical oficial al Statului.

G. BREAZUL

CRONICA MĂRUNTĂ

ÎN câteva numere recente din «L'Europe Centrale», excelenta publicație cehoslovacă, de care ne vom ocupa odată în chip special, a apărut o serie de articole, tratând despre problema tradiționalismului în România și în special despre doctrina conducătorului «Gândirii». Ca bază a discuției se ia eseul d-lui Nichifor Crainic, «Sensul tradiției», care a format întâiu obiectul unei conferințe la Fundație. Autorul articolelor e compatriotul nostru d-l Vasile Munteanu, stabilit de mulți ani la Paris, unde s'a dedicat mai ales studiului literaturilor comparate. Colaborator la unele din cele mai bune reviste franceze de specialitate,

e autorul, încă de acum câțiva ani, al sintezei despre Senancour și revenirea la sentimentul naturii, apărută în «Mélanges de l'École roumaine en France», iar acum în urmă a tipărit o prețioasă analiză asupra începuturilor lui Kotzebue în Franța, în care, peste erudiția complexă și ascuțită luminând o problemă particulară, apar perspective revelatoare cu privire la probleme, cari se pot pune oricând și oriunde: ce e spiritul unei națiuni, cum se schimbă valorile spiritualei în migrațiunile lor internaționale și cât de tiranic este legată cariera unui autor sau a unei opere de spiritul epocii. Preocupat, prin forța

împrejurărilor, să creieze în două mediuri literare și în două limbi, d-l Vasile Munteanu era dintre cei mai indicați să perceapă realitatea tradiției în creația culturală. Dealtfel, un rezultat al acestor zbateri neogoite ale conștiinței creatoare sunt și acele reflecții și constatări, publicate mai de demult tot în «L'Europe Centrale», cu prilejul apariției romanului «La robe sans couture» al lui Léon Thèvenin, reflecții, cari închizând totodată și o valoare documentară personală, spun mult cu privire la fatalitatea tradiției și etnicului în procesul de creație culturală. Deaceea intervenția sa în discuția de față era dintre cele mai nimerite deși scopul prim a fost probabil simpla dorința de informare a publicului de peste granițe despre stările literare din România.

Pe lângă o expunere personală, trăită, a ideilor din «Sensul tradiției», pe lângă un portret concentrat și savuros al autorului aceluși eseu, articolele din «L'Europe Centrale» schițează un cadru interesant și larg pentru plasarea problemei și adaogă, firește, aprecierile de rigoare. Contradicția fundamentală, care explică sensul peisagiului cultural al poporului român în epoca modernă, este situația sa de nucleu latin așezat în Răsăritul slav și ortodox. Mișcarea de pendulă, care-i împinge pe Români când spre Occident, când spre tainele ascunse ale izvoarelor autohtone, își are originea aici. La început pentru Români era necesar să existe, să-și legitimizeze existența. Aceasta n'o puteau face decât reclamându-se Latini. De aici tendința de disociere din mediul geografic și istoric răsăritean și patima imitării Occidentului latin. Formulele «suntem Latini printre Slavi, deci existăm» sau «imităm Occidentul, deci existăm», caracterizau epoca. Dar acum ne-am câștigat independența. Nimeni nu ne mai confundă cu masa răsăriteană slavo-ortodoxă. Deaceea astăzi începe să se manifeste tendința de intrare în originalitatea mediului local. Dacă înainte primejdia era de a ne pierde în masa slavă, azi primejdia e de a deveni «o sucursală a ideilor și librăriei occidentale». Această nevoie de autohtonizare s'a manifestat, în situații asemănătoare, la toate popoarele. Exemplul Franței de la finele secolului al XVIII-lea amenințată de invazia literaturilor străine, e concludent. Shakespeare, Schiller, Kotzebue au găsit critici vehemenți: aproape orice intelectual se simțea obligat să arboreze ideea «spiritului francez». La fel, în România. Tradiționalismul, care și-a trăit prima fază, înainte de războiu, cu «Semănătorul», își trăiește acum a doua fază, cu «Gândirea»: el reprezintă ceea ce e istoric în mișcarea culturală românească actuală.

Trecând la aprecieri, se arată caracterul lipsit de sectarism, de fanatism, al doctrinei «Gândirii», caracterul său armonicos, neunilateral dar lipsit de eclecticism întâmplător. Rațiunea și progresul nu numai că nu sunt excluse, ci sunt integrate în doctrină. Natural, studii întinse cu caracter filologic și istoric, însă cu înțelegere a filozofiei culturii, vor trebui să sprijine toate punctele de plecare, când e vorba de o doctrină ce vrea să valorifice trecutul. Aceste studii, câtând bine, sunt tocmai sugerate și promovate de doctrina «Gândirii». Și, la urma urmei, o doctrină ca tradiționalismul sau ca modernismul nu se probează cu argumente pur logice, ci cu stări de fapt: adică fecundându-le în mișcarea culturală. Aici e rostul cel mai însemnat al «Gândirii» căci «le traditionalisme fait régner

en Roumanie une atmosphère extrêmement favorable à la production littéraire et artistique» sau «la controverse qui vivifia le milieu littéraire en mettant aux prises la plupart des forces actives de la littérature roumaine, prépare à celle-ci une ère de prospérité dont il sera juste de faire honneur au traditionalisme de la Gândirea». Și d-l Munteanu ne dă vestea, în adevăr însemnată, a unei antologii de traduceri în limba franceză, pe care o prepară Elena Văcărescu și în care se va vedea cât tradiționalism cuprinde creația unor poeți români mai mult sau mai puțin colaboratori la «Gândirea».

Articolele d-lui Munteanu sunt în acelaș timp și o lecție de critică occidentală: obiectivitate, autentică simpatie intelectuală, știință, pătrundere. La calitățile personale ale autorului se adaogă, desigur, și efectul distanței în spațiu. Aceasta lasă să se întrevadă, care va fi în general atitudinea critice față de osârda «Gândirii» mai târziu, când va fi distanța în timp.

FUNCȚIILE vitale ale unei societăți nu-s îndeplinite întotdeauna de aceiași factori. La un popor liber, religia și literatura se emancipează, intrând în menirea lor proprie, cea dintâiu vizând mântuirea sufletului, cealaltă căutând contemplația estetică dezinteresată. La un popor supus însă, funcția politică, de pildă, tinde să fie deservită în mare parte de religie ori de literatură sau de amândouă. De religie numai, dacă poporul e mai înapoiat, de literatură, dacă a ajuns să o aibă. Principalele Române și Ardealul de odinioară și-au găsit un reazem social și politic mai ales în organizarea socială a credinței religioase, adică în biserică; în Polonia robită, literatura ținea trează conștiința și coeziunea politică.

Aceste lucruri își pot găsi o nouă confirmare în configurația spirituală a societății maghiare din Ardealul de după războiu. În privința aceasta, este elocvent un studiu, pe care profesorul Ion Chinezu, cunoscător temeinic, și delicat al culturii ungare, l-a publicat de curând în «Societatea de Măine» (Aprilie — Iunie 1929) și în care analizează aspectele literaturii maghiare ardelenice din ultimii zece ani. Contribuțiile sale au ceva din trofeele unui scafandru întors dintr'o lume pentru noi deloc sau prea puțin cunoscută. Bogăția de material, selecționarea și prezentarea lui într'o ordine ușor abordabilă, reflecțiile lămuritoare și forma literară îngrijită, atrag atenția asupra acestor pagini. Străbătându-le, cetitorul român se poate convinge de îmbielșugarea literaturii maghiare ardelenice dela războiu încoace, deși creșterea în calitate nu e corespunzătoare, de faptul că acum scriitorii nu se mai împart în conservatori sau înaintați, ca înainte de războiu, ci se grupează după principiul transilvanismului (iar aceasta nu e numai proclamarea unui spirit cultural comun al Ardealului, ci și deosebirea de spiritul maghiar din Ungaria liberă), dar, mai ales, se poate convinge că azi această literatură maghiară ardelenă a căpătat un caracter puternic pragmatic, social, luptător. Afectată adânc de stările actuale, e vrăjită de zări politice îndepărtate, cu cari se

iluzionează. În mare parte literatura Ungurilor din Ardeal nu e decât o spaimă națională, aproape mistică, pusă în vers. Arta pentru artă e înlăturată și se vorbește de «misiunea sacră», de «sensul sacerdotal al poeziei», de nevoia desrobirii prin cultură. Idealul social și politic e pus uneori mai presus nu numai de artă, ci și de religie: «Sunt preot, dar Ungaria mi-e mai scumpă decât raiul», spune un poet din cei analizați de d-l Chinezu.

Crede cineva că acest vaet literar al Ungurimii ardeleni, această mistică politică și etnică, ne poate lăsa indiferenți atât sub raportul uman, cât și sub cel politic? Minoritarii noștri închid realități spirituale profunde, pe cari nu le cunoaștem. Valori apropiate geografic de noi ne sunt străine, cași când ar fi de pe celălalt emisfer. Nu avem nici pasiunea de a informa pe alții despre noi, nici de a ne informa noi. O steapă imitație a unei parcele de Occident, care stăruie peste începutul de intrare în datele firii proprii, ne îndepărtează de la rosturile noastre sănătoase. Și aici vedem datoria intelectualilor români din nouile provincii: ei ne pot face cunoscuți în fața minorităților și tot ei pot tâlmăci cultura minorităților pentru noi. Am așteptat, după războiu, studii de culturi comparate, pe cari numai acești intelectuali puteau să ni le dea. Raporturile dintre culturile slave și cea românească, dintre aceasta și cea maghiară ori germană nu ispitesc pasiunea de cercetare a noilor noștri intelectuali? E aici și știință în sine de făcut și e și interes practic, social și cultural. Iată de ce dorim ca profesorul Chinezu să-și ducă mai departe studiul pomenit și să-l scoată în volum deosebit. Va fi și o pildă, împreună cu «Prozatori unguri ardeleni» de Ion Lupu, pentru un început rodnic de cercetări.

V. BĂNCILĂ

CINE a văzut un câmp de săpături arheologice, vreun oraș vechi cu pietre de temple sau un gorgan cu ulcele și cuțite cu mâner de aur, știe câtă pricepere trebuie ca urmele acestea să nu se piardă sau să nu se sfărâme într-o lovitură de casma. Într'un colț al șantierului stă învățatul. El are în minte, scoasă din frânturi de mărturii sau dintr'o divinație proprie, toată viața de dedesubt. După planurile de dinainte conduce lucrarea. «Dela colțul de-acolo trebuie să abateți spre dreapta». «În locul unde sunteți, trebuie să fie altarul Zeiței. Cu grijă!» Pe masa de campanie, călătoare din punct în punct, i se aduc bucuriile descoperirii: brățări, figurine, gături de ulcioare, monete. El le citește și le așează, plimbă lupa peste ele, le desenează sau copiază inscripțiile. Asistenții și vătafii vin mereu, cu o nouă găselniță sau după o îndrumare. Săpătorii lovesc înfundat în găuri, nevăzuți.

Straturi și rămășițe de alte civilizații nu zac numai în adâncul pământului și nu târnăcopul mai e unealta care să le scoată la iveală. Putințele de ascundere și momeala greșelei sunt dincoace și mai mari. Cu atât mai băgătoare de seamă trebuie să fie expediția care pornește să le afle. Iscoditorii de folklor, de credințe și de datini înțeleg ce vreau să zic. Suflatul popular, prin care valurile, care răstoarnă și amestecă, ale culturii de oraș n'au trecut, trăește și se continuă alături de noi, cu liniștea sedimentelor dedemult. Bucuria cercetătorului și comorile desgropate, când cerce-

tări și desgropare se fac și cu toată știința și cu toată evlavia, nu sunt nici mai mici, nici de alt fel decât ale ascunzișurilor țărânei.

Mă gândeam la lucruri asemenea, martor pentru a doua oară la munca de vară a seminarului de sociologie din București. Șaizeci, șaptezeci de inși, socotind și pe lucrătorii vremelnici, tăbăriseră, ca o mică oștire a științei, în mijlocul unui sat de sub munții Făgărașului, pe unde se păstrează mai vie amintirea boierilor românești de graniță și a Voevozilor din câmpia bogată dela Dunăre. Il știam, după nume, din cartea de însemnări de călătorie a lui Drăgușanu și dintr'o cărticică de material filologic de care făcusem mult haz acum câțiva ani. Atunci cunoscutul meu, V. V. Haneș, era pentru întâia oară ales al poporului și pe coperta unor însemnări etnografice și lingvistice, culese înainte de războiu și tipărite la Casa Școalelor în 1921, «din țara Oltului», nu uitase să pună sub nume această întreită însușire: «doctor în litere, profesor și deputat». Însemnările erau luate chiar din Drăguș, dela oameni pe cari pe urmă i-am căutat și eu și pe unii i-am mai găsit cu încă douăzeci de ani în spate, ca munții lor iarna, sub o haină grea de zăpadă. Prin marginea satului dădusem și altădată, în drumurile mele spre Negoiu sau spre Vânătoarea lui Butean.

Ceeace izbea numaidecât era organizația. Programul fusese clădit și ciocănit în amănunte, încă de acasă, în ședințe de discuții contradictorii. Aici totul se schimba într'o distribuție de rosturi. Ceata se desfăcea în pălcuri și pălcurile se împrășiau în perechi. Fiecare ducea cu el în minte un fragment de plan, ca o chilioară pe care trebuia s'o umple cu merindea documentelor. Unii ieșeau pe câmp și plugul răsturna cu brazda mustoasă și cu râmele tăiate, și tot felul de taine ale meșteșugului din strămoși; unii urmăreau potecile de târg, vadul vânzătorilor și al cumpărărilor de marfă și de păreri; alții copiau râuri de pe o ie și linii și discursuri de pe o fotă; sau ascultau cântecele ciobanilor de odinioară păstrate în fluierul Mioriței; sau intrau în negura cu lumini de icoane creștine și cu stele rămase neschimbate încă din zilele traiului în peșteră, în care pirotește, în așteptarea minunii, biserica. Prin podurile cu hârtoage ale primăriei erau tot ei și tot ei înaintea metronomului atote știutor, reprezentantul timp de o lună în țara Făgărașului, al psihotehnicii și al orientării profesionale. Era aceeaș socoteală și aceeaș sânguință, a unei campanii arheologice. Învățatul, care îndrepta toată forfota aceasta, lacomă de aflare, nu lipsea nici aici. Un cuvânt al lui adâncea un semn, care nu oprise destul, sau schimba o direcție, greșit luată.

Din puținul cât l-am trăit, amestecat și luat deodată în această comunitate de lucru, n'am să uit... Ce n'am să uit? Ar trebui să mi le trec toate pe dinainte și să aleg. Dar tot trecându-mi-le pe dinainte, toate se păstrează în frăgezimea de atunci. E mai ușor să nu uit nimic. În mijloc se așază însă, aproape nepământeană, ca o punere măiastră în scenă, nunta din Drăguș. Ulițele sunt râuri de întuneric, prin care trecem. Într'o oada lungă, în casa miresei, se ține cel din urmă praznic al ei de fată, numai între fete, ospățul de rămas bun al fecioriei. Cântece bătrâne cu vedenii de grădini cu mărul fermecat sau cu întorsături hazlii, răsună argintiu, luminate de ochii albaștri sau întunecați. Noaptea păzește la toate ferestrele dar adunarea tânără și gingașă nu se teme. A doua zi flăcăii cu flori la pălării, strânși în șerpăre și cu sumanul

pe un singur umăr, bat în cadență și cântând eroic, din fund de cronici de viață chinezială, drumurile dintre toți părtașii mai apropiați ai nunții, ca să-i cheme și să-i însoțească prin revărsarea soarelui. Dar marea masă, darurile, înaintea perechei liniștite și mărețe, jocurile pe sub mână, bătute și învărtite? Dar «anchetatorii», cari se vără și descos, stenografiază răspunsurile și numără pașii, nepăsători și abstracți la întreg, în grija să nu le scape părțile?

DACĂ aș avea și eu dulceața și sfătoșenia de condeiu a lui Brătescu-Voinești, și dacă aș mai avea câțiva ani peste ce am și amintirile unor drumuri la pescuit împreună, aș înmuia acum o peniță nouă în cerneală și i-aș scrie o scrisoare, de cele care nu se trimet prin poștă și rămân în doi, ci ajung la cunoștința, prin tipar, a zece mii odată, fără ca printre ei să se găsească totdeauna și cele a dat prilejul. Cântăriți cu ce propoziție lungă, întortochiată, cu prea multe intenții și prea mulți și aș fi început o asemenea scrisoare, și vedeți cât de nimerit e că m'am lăsat.

Despre ce i-aș fi scris lui Brătescu-Voinești?

Tocmai am isprăvit de citit cartea lui cea mai nouă, «Firimhuri». Cartea a ieșit mai de mult, pe la sfârșitul lui Martie, dar nu mi-e rușine s'o spui. Am ținut-o până acum pe birou, netăiată. N'am uitat-o. În fiecare dimineață am așezat-o la locul ei, din răvășeala de peste zi a hârtiilor și a volumelor răsoite. Cunoșteam fiecare bucată, de când ieșise fie în vreo revistă din Iași, fie în vreo gazetă literară bucareșteană. Cunoșteam scrisorile către Sadoveanu, mai ales pe aceea cu pescarul de loștrițe, «Le colonel Bastien (Charles Buthod), cunoșteam «Moarte grabnică», cu nenea Iorgu, căruia nu-i plăceau țipetele, și cunoșteam mai ales pe «Gheorghită al Anghelini», țărânelul cu pălăriuța nouă, cu doniciorul de fragi în mână și fără noroc. Le știam în cartea de pe birou, ca niște flori neveștejite într'o cană, și le lăsam acolo.

Până astăzi, când am luat într'o mână «Firimhuri» trimese de «Cartea Românească» și în alta cuțitul de tăiat hârtie, și am început lucrarea cea amănată. Mi-aduceam aminte de rândurile cu care se naște, printre axiome, Gheorghită al Anghelini: «Nu făgăduiți niciodată ceva decât după matură chibzuire. Cine făgăduiește cu ușurință, adesea săvârșește un păcat. Cel ce vine să-ți ceară ceva e mănât, fie de o mare nevoie, fie de-o vie dorință. Dumnezeu îi făgăduiești, într'o doară, ca să scapi; iar el își clădește pe vorba dumitale, planuri, iluzii, a căror risipire, în ceasul în care vede că nu te ții de cuvânt, îi poate pricinui adâncă durere. Eu, care de multe ori am avut din pricina asta chinuitoare remușcări; mă vindecasem de acest cusur». A greșit cu bietul Gheorghită și a greșit cu mine.

Eu i-am cerut acum câteva zile două, trei cuvinte biografice. Nu că nu le-aș fi știut, dar țineam să le am din mână lui, poate și ca o răsbunare că plânseam acum douăzeci și cinci de ani pe un înserat, la «Moartea lui Castor». Le-aș fi pus fără nicio schimbare, într'o antologie la care lucrez. Luat repede de cererea mea, mi-a făgăduit. Câte iluzii nu mi-am clădit pe vorba lui! Aștept de-atunci și nu vine. Nu sunt în stare să-i aduc aminte. Citesc, în schimb, concentrat și dârj, car-

tea lui din urmă. Chiar pe îndelete, cu o lă sare femeiască în poală, după fiecare întâmplare, nu ține mai mult de un ceas. Editura a avut și slăbi- cinea s'o tipărească cu cerneală albastră. Ceeace ar supăra la altul, aici se împletește cu bunătatea de aburi de dimineață într'o luncă, a chipurilor și a observațiilor. Clădiri ciclopice, de pagini și de evenimente, întâmpină în altă parte. În «Firimhuri» ești chiar în atelierul cu flori, cu ferestre deschise și cu foarte puține scule, al schiței. Schița românească n'a avut meșter mai firesc și mai sigur. Toate sunt obișnuite: locuri, oameni, pățanii. Te miri de ce mai sunt scrise. Dar deodată descoperi aceea înțepătură, în partea stângă a pieptului, de care se freca ușor cu mâna nenea Iorgu în «Moarte grabnică» și de care de atâtea ori se moare. E o trăsătură mică, într'un colț, dar care vine totdeauna, și schița s'a născut. Viața, care se țara și se pierdea, urcă pe acest arac în soare, dureros ca pe o cruce. Convorbirea, așa de cu dreptul vestită, a lui Brătescu-Voinești, nu e altfel.

Pe Gheorghită al Anghelini l-a amănat, și Gheorghită așteaptă. Visează noaptea că e la volanul automobilului și că zboară pe un drum, dela marginea căruia mamă-sa a ieșit ca să-l privească, ștergându-se cu colțul maramei la gură ca pe vremuri, când un boer pescar și scriitor, s'a abătut pe la ei, prin cheile Bicazului, și i-a făgăduit să-i ia băiatul la oraș. Dar eu, ce să mai aștept? Pentru mine n'a născocit măcar vreo istorie cu Maica Domnului, care se împotrivesc să împlinesc ce s'a legat. M'a uitat pur și simplu. Și în loc să fiu dârj și concentrat, cetindu-i cartea, iată-mă plin de bunătatea de care ea e plină, ca o luncă cu privighetori, de aburi firavi și albi. Lumea se îndepărtează. Colțurile lucrurilor se șterg. Pe câte unul mai îndărătnic, licărește, catifelându-l, câte un zâmbet sau o ironie.

VOLUMUL de cinci povestiri al lui Oscar Walter Cisek, «Die Tatarin» (Gebr. Enoch, Hamburg, 257 pag. 6 Mk.) stă liniștit înaintea noastră. Ceva din această liniște, care n'are însă nimic obișnuit și nu e decât un vâl peste toată tulburarea ființei, așa cum fața aurită a mării se întinde nepăsătoare peste atâtea adâncuri, a fost prins și în amestecul de linii și de culori al copertei, lucrate de Alexandru-George Mathey. Alături de exotismul unui scriitor german, născut, trăit și așezat în România, care își exagerează puțin germanismul tocmai dintr'o desnădejde de desrădăcinat, se așterne exotismul artistului român ancorat în Miazănoapte. Această însoțire vorbește însă pentru mine mult, și face gând ceva care prin cei doi oameni a trecut poate numai ca umbra ace-luiaș nor. Cele două fășii mici roșii, între două dungi marine din margine în margine, pe pânza în coaja lămâei, sunt ca două buze carminate și falsificate într'un obraz muncit. Cuprinsul e la fel: o haină de analiză decadentă, pe un trup care vrea să fie tânăr și să clocotească de forțe primare. O artă ascuțită face să sângere sufletul numai în stropi pulverizați. Străinul se apropie înșelat de o măestrie, care-și ascunde cu nepăsare, sau numai cu mândrie, durerea. Artistul trebuie să rămână din ce în ce mai mult un actor,

cu cât pătrunde la mai marile dureri și la izvoarele zădărnice. Ceeace povestește, să pară întâmplările altcuiva sau ale nimănuia, de care, după desbrăcarea hainelor de împrumut și a sulimanelor, amândoi, scriitor și cetitor, pot să râdă, la o masă de terasă, sub bolta înaltă a stelilor. Arta nu mai descopere, ci ascunde. Adevărurile grele nu se mai pot primi deadreptul. Fulgerul lor orbește și răstoarnă.

Despre «Tătăroaica» am mai vorbit aici, atunci când a ieșit în «Deutsche Revue». E un mic episod, pus în cadrul uriaș, albastru de Mare, alb de coastă calcaroasă și verde de smochini, al Balcicului. O fierbințea de fatalitate a sângelui și a istoriei și de erotism trage ațele de sârmă ale păpușilor. «Scăparea de sarcină», cu mortul dus în spate pe Bărăganul fără drumuri, de un vagabond al șesurilor; «Vara descătușată», cu Ovreicuța numai nervi, după o împreunare care să-i dea un copil; «Jocul în Soare», cu întâmplările dintre o fată cu logodnic armean și un căpitan cu nevastă slabă, într-o casă deasupra cimitirului israelit din București; și «Oglinda cea nouă», cu neastâmpărul nordic, de Mare Baltică, al germanului «făcut», care neastâmpăr, plimbat, în forma lui afrodisiacă, peste o curte de tânăra pereche italiană între Castellamare și Pompei, îi dă acesteia un copil bălaiu și albastru la privire, nu sunt decât creații ale acelorași porniri. Instinctul zace greu și nelămurit, până când întâlnește o piedică și arde tot într-o descărcare («augenblicklang», expresie caracteristică des întrebuințată). Viața e ca stânca aceea dela Pompei, întâlnită de autor, pe care fășnesc șopârle, ca niște fiori ai ei, sau stă vreo «Lucetta» așteptându-l, ca o șopârlă în odihnă, la Soare.

IN anul 1904 se isprăvea la Sibiu tipărirea unei lucrări din cele care oglindesc și ajută mai bine cultura unui popor. Pusă la cale cu câțiva ani înainte, de Comitetul central al «Astrei», în înțelegere cu tipograful Krafft, *Enciclopedia Română* a lui Diaconovich izbutise până în acel an să închidă în trei volume puternice «toate chestiunile de interes general și în deosebi un inventar cât mai complet al avuțiilor și forțelor noastre naționale», cum zicea întâia prefață a redactorului. Era cea dintâia lucrare românească de acest fel. O dăruia poporului românesc, nu fragmentul liber al neamului nostru, care cunoscuse, prin toate suferințele, o seculară viață de Stat proprie, ci fragmentul îngenunchiat politic. Fapta lui neașteptată și atât de îndrăzneată însemna o mărturisire: credința în puterea gândului, și proorocea alte vremuri: vremurile care au venit.

La zece ani de când aceste vremuri au venit și la douăzeci și cinci de când au fost proorocite în asemenea chip, vechii inițiatori, întăriți de puteri proaspete, frunțase de toți recunoscute și iubite ale culturii românești de astăzi, se gândesc să dea o nouă ediție a *Enciclopediei române*. Cartea, care a lucrat fără zgomot, dar cu atât mai temeinic, la pregătirea culturii poporului din ajunul marilor prefaceri, e mai potrivită decât oricare alta, într-o redactare corespunzătoare cunoștințelor de acum și colaborărilor științifice ale

României întregite, să făurească sufletul popular de mâine.

Individul și societatea stau după războiu în fața unor alte întrebări. Țara Românească însăși intră în căile noi cu nenumărate probleme. O strângere la un loc a bunurilor spirituale ale omenirii și ale poporului românesc, zămislite prin secole sau smulse necunoscutului sub ochii noștri, e întâia datorie care trebuie împlinită de visterii culturii noastre. Ea e menită să limpezească orizontul celor mulți, să dea încredere și să deschidă cu încetul un drum. Acest mănunchiu de cunoștințe din toate domeniile, biblioteca de mii de volume concentrată în câțiva și pusă la îndemâna tuturor este, așa cum răsare și din numele ei, *Enciclopedia*. Toate popoarele culte au înțeles-o ca atare și iată, după războiu, Germania, care tipărește noui ediții din marea ei lexicoane, al lui Mayer și Brockhaus, Anglia, *Encyclopaedia Britannica*, Jugoslavia, întâia ei enciclopedie ieșită zilele acestea, Ungaria, care își continuă una din cele două enciclopedii, oprită în 1914 la al XVII-lea volum.

La noi, pe lângă partea universală, lucrarea va cerceta în deosebi și pe larg împrejurările de tot felul ale României, pământul, poporul, limba, credința, obiceiurile și istoria ei, bogățiile naturale și bogățiile prelucrate și sufletești, oamenii de seamă cu tot ce au visat, au încercat și au realizat, stările noi, politice, economice, juridice, sociale, culturale. Nu va fi, cu alte cuvinte, o enciclopedie oarecare, ci *Enciclopedia română* care ne trebuie.

Pentru partea științifică, președinția d-lui N. Iorga este ea singură cea mai puternică cheazășie. Dar *Enciclopedia* a câștigat și colaborarea Institutului Social Român, care ia asupra sa toată latura științelor sociale. El primește să-și realizeze aci Dicționarul politic pe care hotărîse să-l înceapă de sine stătător, chiar toamna aceasta. Secțiunile științifice ale «Astrei» își adaugă în sfârșit puterea de organizare și multiplă competență.

Pentru partea grafică, tipografia Krafft (și Drotleff), care are meritul neprețuit al începutului; ca o amintire a acelor vechi meșteri de tipar sași, tovarăși de lucru ai diaconului Coressi din secolul al XVI-lea, va purta de grijă ca execuția tehnică să fie la înălțimea tuturor înnoirilor în materie de enciclopedie, cunoscute de arta grafică în ultimul deceniu. Atât hârtia cât și litera, ilustrațiile și hărțile, negre sau în culori, vor face din *Enciclopedia română*, pe lângă valoarea ei de consultare, una din cele mai frumoase cărți de bibliotecă.

Înainte ca lucrătorii să înceapă, ei se întorc spre poporul pentru care pornesc la munca încordată de câțiva ani, și îi spun vestea cea bună, încredințați, că el îi va înțelege și îi va urma.

CU o copertă care pare ca o icoană pe sticlă și te sperie aproape, când vrei să întorci foaia, ne vine dela Londra o frumoasă carte despre arta țărănească din România («Peasant Art in Roumania», Numărul de toamnă al lui «Studio»). A scris-o d-l George Oprescu și au ilustrat-o Berman și muzeele noastre etnografice. Ea vorbește, nu vreau să zic despre: țara adevărată, care prea a ajuns concept de politică la ordinea zilei, dar

despre: țara din adâncuri. Tot țăranul a rămas până astăzi cel mai bun propagandist al nostru în străinătate, cu o scoartă pe umeri și câteva ii cu răuri, furci crestate, străchini smălțuite și ouă incondeiate, în mâini. La învățații, cari-l prezintă și-l explică, se uită lumea mai puțin. E prea atentă la celălalt. Să încercăm să le facem noi dreptate și să ne oprim la ei.

D-l George Oprescu e astăzi un personaj internațional, cu care trebuie să ne fâlim. Ca secretar general al Comisiei internaționale de cooperare intelectuală d-sa începe să fie mai cunoscut în străinătate decât în țară. Pornit spre Geneva ca doctor dela Cluj, unde i se făcuse un început de catedră în legătură cu literatura franceză, d-sa poate să se întoarcă oricând între noi, ca titular la București al unei catedre de propagandă, a aceleiaș literaturi, cu care l-a dăruit, ca un mare semn de încredere și de cinstire, Franța. Cunoaștem până acum numai, câțiva, Români europeni; după războiu s'au ivit și Români internaționali, între — națiuni. D-l George Oprescu e unul din ei.

Pe lângă specialitatea principală, ca să vorbim în termeni de examen de capacitate pentru intrarea în învățământ, d-nia sa mai avea însă și o specialitate secundară. Până astăzi aș zice că i-a fost de mai mare noroc, decât cea dintâi, în căpătarea unei notorietăți științifice. Incepută sub forma diletantă, pe care o au nenumărați Români și d-nia sa însuș o ironizează cu expresii englezești, în chiar întâia pagină a acestei lucrări: de culegere de material etnografic și de artă țărănească, ea s'a încheșat curând în vederi generale și în teorii. Cartea tipărită acum câțiva ani de «Cultura Națională», de altminteri cu acelaș titlu și aproape cu acelaș cuprins, a fost o descoperire. Candidatura de anul acesta, la catedra de istoria artelor dela Universitatea din București, înaintea unei comisii prezidată de d-l N. Iorga și având între contracandidați și pe d-l A. Tzigara-Samurcaș, era a doua. «Peasant Art in Roumania» e a treia. Să tragem nădejde că nu va fi cea din urmă.

«Peasant Art in Roumania» are 182 de pagini de mare format: 140 sunt de ilustrații și 40 de text. O treime din ilustrații dau scene sau vederi, iar celelalte două treimi sunt reproduceri de obiecte. Cele mai multe din scene sau vederi sunt proprietatea Institutului Social Român și au fost făcute de Berman; din rest e mai cu seamă măreață colecția de scoarte. Sunt și câteva cromolitografii, lucrate cu o deosebită artă. Textul e descriptiv în mare parte, cum era și spiritul și scopul lucrării; tonul nu se teme însă nici să se ridice spre generalizări, nici să ajungă la aprecieri personale și la polemici. Ca un fir de aur se înșealează prin țesătura teoriei curente despre origina și soarta artei populare, sau sublinierea meritelor în această ramură, ale unor cercetători, ca d-l N. Iorga, sau a demeritelor altora, ca d-l A. Tzigara-Samurcaș. Lucrarea se înviorează astfel, chiar pentru străini, cu perspective deschise spre laboratoriile noastre de studiu.

ADUNAREA dela Viena a P. E. N. Clubului, din Iunie anul acesta, a fost a șaptea. Anii peste cari asociația de scriitori ai atâtor țări poate privi, nu sunt mulți, dar isprăvile sunt mari. Cea mai mare e chiar punerea împreună, la atât de scurt răstimp, după războiu, a oamenilor cari sunt sufletește mai legați de popoarele lor și le împrumută sau le stârnesc mai pățimas, uri și iubiri. Sisif începe să mai răsuflă.

Ședințele s'au mișcat într'un cadru împărătesc. Săli istorice s'au deschis ca să primească pe oaspeții de departe. De pe ferestrele de deasupra parcului, cu fețe de apă și statui prin verdeață, dela Belvedere, orașul se arăta cu sulile gotice ale catedralelor, cu gheburile aurite de cupole ale muzeelor și cu asprele cuburi ale vremii betonului armat ca o vedenie de altădată păstrată de legi fizice în văzduh, și rășfrântă anume acum pe linia zării. Amăgirea era cu atât mai de crezut, cu cât corul de băieți, acompaniat numai de instrumente puține cu coarde și așezat în trepte sub revărsarea de cascadă înpumată a soarelui, cânta din Händel și cânta din Mozart și Strauss, bătrânul, al Dunării albastre. Cânta chiar melodia de demult, și nu așa de demult, a Vienei valsurilor. Ea se întorcea o clipă, chemată de atâta nevinovăție, și se intrupa zămbindu-i.

Ședințele din palatul Dietei țării; trecerea prin Schönbrunn, când seara se lăsa peste aleile cu pereți verzi tunși ca niște gobelinuri cu zeite albe din loc în loc; sălile ogivale scăpărătoare de lumini ale Primăriei; abația dela Melk în veselia arhitecturii ei baroce, înfiptă pe stâncă deasupra fluviului, ca o corabie a credinței catolice ancorată aici de veacuri; liniștea de vârf de munte a hotelului Panhans, din Semmering, fâlfâitor din stegulețe în răceala stelilor, nu mai păreau a avea, ci niște episoade ale aceleiaș vrăji.

Ordinea de zi trebuia să se piardă și ea puțin, într'o asemenea lume. Pentru traduceri, grija dintâi, de vreme ce înseamnă legătura spirituală care a învins vama limbilor, se pare că, la propunerea secției austriace, are să se instituie un premiu anual. Lucrarea premiată n'are să primească o sumă de bani, ci o traducere cât mai largă, datorită intervenției în fiecare țară a secțiilor P. E. N. Clubului. În al doilea rând, la propunerea secției franceze, care stăruie în fiecare an în aceeaș direcție, are să se facă o nouă încercare la comisia internațională de cooperare intelectuală. Numai de-ar fi mai norocoasă decât cele de până acum! S'a hotărât apoi ca fiecare secție să lucreze în țara ei pentru ca dreptul de proprietate literară să se prelungească la cincizeci de ani; ca scrierile obscene să fie combătute, dar cu toată băgarea de seamă pentru organul care fixează această calificare; ca P. E. N. Clubul să aibă un comitet executiv cu sediul la Londra, și altele.

Delegația românească a fost alcătuită din d-nii Nichifor Crainic și Emanoil Bucuța.

Adunarea a opta se va ține în vara 1930 la Varșovia.

EMANOIL BUCUȚA

ULTIMA NOUȚATE ÎN COLECȚIA « GÂNDIREA »:

NICOLAE ARSENIU

BISERICA RĂSĂRITEANĂ

Tradusă de Arhiepiscopul TIT. SIMEDREA

Editura « Cartea Românească »

Prețul 60 lei

A APĂRUT:

CEZAR PETRESCU

„ ÎN T Î N E C A R E ”

ROMANUL GENERAȚIEI SEMĂNĂTORISTE ȘI AL RĂZBOIULUI
2 VOLUME

Epuizându-se prima ediție, s'a tipărit în Editura « Cartea Românească » și s'a pus în vânzare Ediția II-a.

A APĂRUT ÎN « COLECȚIA GÂNDIREA »:

LUCIAN BLAGA

L A U D A S O M N U L U I

V E R S U R I

Editura « Cartea Românească »

Prețul 42 lei

A APĂRUT ÎN « COLECȚIA GÂNDIREA »:

GIB. I. MIHĂESCU

V E D E N I A

N U V E L E

Editura « Cartea Românească »

Prețul 90 lei

A APĂRUT:

NICHIFOR CRAINIC

DARURILE PĂMÂNTULUI

V E R S U R I

Ediția III-a

Editura « Cartea Românească »

Prețul 60 lei

A APĂRUT:

MATEIU ION CARAGIALE

CRAII DELA CURTEA VECHĂ

R O M A N

Editura « Cartea Românească »

Prețul 60 lei

EXEM-
PLARUL
LEI 40.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 40.—

APARE ODATĂ PE LUNĂ

GRUPAREA REVISTEI: AL. BĂDĂUȚĂ, VASILE BÂNCILĂ, LUCIAN BLAGA, G. BREAZUL, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, G. CĂLINESCU, V. CIOCĂLTEU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, RADU DRAGNEA, MIRCEA ELIADE, O. HAN, NAE IONESCU, ADRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, PETRE MARCU-BALȘ, GIB. I. MIHĂESCU, SORIN PAVEL, CEZAR PETRESCU, ION PILLAT, DRAGOȘ PROTOPOESCU, ION MARIN SADOVEANU, ZAHARIA STANCU, SANDU TUDOR, PAMFIL ȘEICARU, FRANCISC ȘIRATO, T. VIANU, V. VOICULESCU

REDACȚIA: NICHIFOR CRAINIC, STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI

No. 8 — 10

AUGUST — OCTOMVRIE

CUPRINSUL:

TUDOR VIANU: Voluptate și Dureri	273
LUCIAN BLAGA: Septemvrie, Plajă	278
DRAGOȘ PROTOPOESCU: Părere	280
N. M. CONDIESCU: Din Insemnările lui Safirim	282
ADRIAN MANIU: Cimitir	286
V. VOICULESCU: Gândului	287
ION PILLAT: Oglinda fermecată, Calătorire	288
EMANOIL BUCUȚA: Maica Domnului dela Mare	290
A. POP-MARȚIAN: Descompunere	309
SANDU TUDOR: Balada Cneazului tâlhar	310

IDEI, OAMENI & FAPTE

ION ORDEANU: Cartea în România	312
OSCAR WALTER CISEK: Hofmannsthal	314

VASILE BÂNCILĂ: Un anglo-saxonizant român	315
---	-----

CRONICA LITERARĂ

AL. BĂDĂUȚĂ: Note pe marginea «Laudei Somnului» de Lucian Blaga	318
---	-----

DRAMĂ ȘI TEATRU

I. M. SADOVEANU: «Lupii de aramă» de Adrian Maniu; «Stăpânul inimii sale» de Raynal; «Măsură pentru măsură» de Shakespeare și «Georges Dandin» de Molière	320
---	-----

CRONICA MUZICALĂ

G. BREAZUL: Din nevoile vieții muzicale românești	322
---	-----

CRONICA MĂRUNȚĂ

VASILE BÂNCILĂ și EM. BUCUȚA	323
--	-----

ILUSTRĂȚII

COPERTA: Ștefan Popescu.

DESENE IN INTERIOR: Demian.

ABONAMENTE: 1 AN 350 LEI; 6 LUNI 175 LEI PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 1000 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 40.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 40.—

ATELIERELE GRAFICE «CVLTURA NAȚIONALĂ», BUCUREȘTI